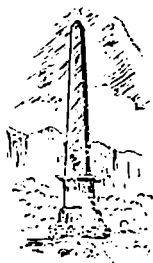

ი. თდიშვილი

წიწამურის ტრაგედია

მონოგრაფია
ილია ჭავჭავაძის
შეკვლელის
შესახებ

სახელმწიფო გამომცემლობა
თბილისი

1953

რელაქტორი გიორგი აბუიანიძე

წიწამურის ტრაგედიის საიდუმლოება

ორმოც წელზე მეტმა განგლო მას შემდეგ, რაც ვერაგულად მოჰკლეს ილია ჭავჭავაძე. 1907 წლის 30 აგვისტოს სოფელ წიწამურთან ნაძირალის ხელით გასროლილმა ტყვიამ შესწყვიტა უდიდესი ქართველი პოეტისა და მოაზროვნის სიცოცხლე.

ეროვნულმა გლოვამ და აღშფოთებამ მრისხანე ხასიათი მიიღო, მით უფრო, რომ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა საიდუმლოებით იყო მოცული. თვითმპყრობელური მთავრობა წინასწარი გეგმით შეეცადა საშინელი დანაშაული რევოლუციური ინტელიგენციისა და გლეხობისათვის გადაებრალებია, მაგრამ ხალხი იმთავითვე ინსტინქტურად გრძნობდა, რომ საქართველოს ნაციონალურ-რევოლუციური მოძრაობის მედროშე, დიდებული პოეტი, რომელიც ნახევარი საუკუნე საკუთარი კალთით ატარებდა საქართველოს ბედს, — შეეძლო დაეღუპა მხოლოდ და მხოლოდ ცარიზმის ბნელ ძალებს.

აკაკი წერეთელი ქართველი ხალხის მტრების ბანაკში ეძებდა მკვლელს. ვაჟა-ფშაველამ სახალხო აზრი გამოხატა ცნობილ სიტყვებში, რომელიც შავი რეაქციის წინააღმდეგ იყო მიმართული: „ილიას მკვლელებს რომ შეეძლოთ, საქართველოსაც მოჰკლავნო“. ხალხის რისხვით შემფოთებული თვითმპყრობელობა სასწრაფოდ შეუდგა ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის თვალთმაქცურ გამოძიებას, რასაც მოჰყვა სასამართლო პროცესი, რომლის არაობიექტური ხასიათი სულ მალე მთელი საზოგადოებისათვის ნათელი შეიქნა. მკვლელობის მთავარი ორგანიზატორი, ილია ჭავჭავაძის მოურავი, „ობრანკის“ აგენტი დიმიტრი ჯაში, რომელსაც, როგორც პოეტის მკვლელობის მეთაურს, ერთხმად ასახელებდა მთელი საგურამოს გლეხობა,

არათუ დამნაშავეის სკამზე არ იჯდა სხვა მკვლელთა შორის, არამედ მოწმედაც არ გამოცხადებულა სასამართლოში. მეფის მთავრობის საგამომძიებლო ორგანოებმა საკუთარი ბოროტმოქმედების კვალის დასაბნეველ გურიაშიც კი დაიწყეს ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის ძებნა და სრულიად უდანაშაულო რევოლუციონერი გლეხები ჩაჰყარეს ციხეში.

ცარიზმის მსახური ცხრაკლიტულში მალავდნენ ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის კვლევა-ძიებისა და სასამართლო პროცესის დოკუმენტებს, რათა სიმართლე დაემალათ ხალხისათვის.

მაგრამ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ სარქივო ფონდების შესწავლის შედეგად ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის დოკუმენტები ხელმისაწვდომი შეიქნა. ამან ნაყოფიც გამოიღო. 1941 წლის ბოლოს საქართველოს სსრ უმაღლეს სასამართლოს გადაეცა საქმე ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის გიორგი (გიგლა) ბერბიჭაშვილის შესახებ.

ამ საქმემ, რომელიც განიხილა საქართველოს სსრ უმაღლესმა სასამართლომ თბილისში 1941 წლის 25 დეკემბრიდან 1942 წლის 5 იანვრამდე, ფარდახადა წიწამურის ტრაგედიის საიდუმლოებას.

ბრალდებულის ყოველმხრივმა შესწავლამ, დაკითხვამ და მხილებამ, სარქივო დოკუმენტებმა, ქართული ჟურნალ-გაზეთების მასალებმა და სასამართლოს პროცესზე დამსწრე მოწმეებმა მთლიანად აღადგინეს პოეტის მკვლელობის ნამდვილი სურათი. ამ საშინელი ბოროტმოქმედების სისხლიანი კვალი შეჩერდა მეფის ეანდარმერიის კარების წინ. სასამართლოს პროცესზე დადასტურდა, რომ ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის სისრულეში მოსაყვანად თვითმპყრობელობამ აამუშავა თავისი ჯოჯოხეთური მანქანა — „ოხრანკა“.

ილია ჭავჭავაძის ვერაგული მკვლელობით ცარიზმს სურდა ერთბაშად რამდენიმე მიზნისათვის მიეღწია: ერთი მხრივ ფიზიკურად გაენადგურებინა საქართველოს ნაციონალურ-რევოლუციური მოძრაობის უპოპულარესი მოღვაწე, მეზრძოლი დემოკრატი, გამოეცალა დედაბოძი ქართული კულტურისათვის

და მეორე მხრივ — ეს ბოროტმოქმედება გადაებრალეზინა სოციალ-დემოკრატიისა და რევოლუციური გლეხობისათვის, რათა მათთვის მასებში სახელი გაეტეხა.

„ოხრანკამ“ ამ საზარელი გეგმის სისრულეში მოყვანა დაავალა თავის დაქირაებულ აგენტს, პროვოკატორს დიმიტრი ჯაშს, რომელიც სპეციალურად მოაწყვეს პოეტის მკვლელობის რამდენიმე თვის წინ ი. ჭავჭავაძის მოურავად საგურამოში. დიმიტრი ჯაშმა თავისი ბოროტი განზრახვისათვის ადვილად შეაგროვა საგურამოში და მის მახლობელ სოფლებში ბნელი ელემენტები, ქურდბაცაცები, ნაძირალები — ყოფილი მამასახლისი ვანო ინაშვილი, ი. ჭავჭავაძის მოურავის მკვლელი პავლე ფშავლიშვილი, ავაზაკი სანდრო ხიზანიშვილი, ილიას მეეტლე თედო ლაბაური, ქურდბაცაცა გიორგი ბერბიჭაშვილი და სხვ.

1907 წლის 30 აგვისტოს საგურამოს გზაზე, სოფ. წიწამურთან, ნაძირალთა ბანდა თავს დაესხა თბილისიდან ეტლით მიმავალ ილია ჭავჭავაძეს, — ბერდანის ტყვიით განგმირეს პოეტის გული, მოჰკლეს მისი მსახური, სასიკვდილოდ სცემეს პოეტის მეუღლეს, დაამახინჯეს და გაძარცვეს მოკლულთა გვამები.

საბჭოთა სასამართლოს წინაშე წარსდგა ამ საზარელი ბოროტმოქმედების მთავარი მონაწილე გიორგი (გიგლა) ბერბიჭაშვილი. მზაკვრული სახით, იუდას თვალებით, ჯალათის ცინიკური აუღელვებლობით მოუთხრობს იგი სასამართლოს პოეტის მკვლელობის შემზარავ ისტორიას: — „1907 წლის აგვისტოს თვეს, — აცხადებს ბრალდებული, — საგურამოს ტყეში, ილია ჭავჭავაძის სახლის მახლობლად, დიმიტრი ჯაშის აგიტაციით, გადაეწყვიტეთ ილია ჭავჭავაძის მოკვლა. შევეკითხეთ მეეტლე ლაბაურს — როდის ამოიყვანდა იგი ილია ჭავჭავაძეს. მან მოგვცა დასტური, რომ ამოიყვანდა მეორე დღეს. იმ ღამით მე, ფშავლიშვილი, ხიზანიშვილი და ფეიქრიშვილი დავრჩით ტყეში. დანარჩენები დაბრუნდნენ სოფელში. მეორე დღეს ისევ ამოვიდნენ ჯაში და ინაშვილი“. ამის შემდეგ ბრალდებული მოუთხრობს სასამართლოს, თუ როგორ განახორციელეს მათ მეორე დღეს წიწამურთან უბოროტესი

აქტი — ილია ჭავჭავაძის ვერაგული მკვლელობა. „მე პირადად მკვლელობის შემდეგ, — აცხადებს ბრალდებული, — ავიღე ჭავჭავაძის ოქროს სათვალე და ოქროს ხუთი ბეჭედი“. ბრალდებული წამიერადაც არ იჩენს სინანულს. იგი როგორც პროფესიონალი მკვლელი მთლიანად შეპყრობილია მდაბალი ინსტინქტით, — ცდილობს ცრუ ჩვენებებით დააბნიოს სასამართლო და თავი აარიდოს საშინელი დანაშაულის სიმძიმეს. იგი არ უარყოფს მკვლელობაში მონაწილეობას, მაგრამ უტიფრად აცხადებს, რომ პოეტს მისი ტყვია არ მოხვედრია, რომ პირველად „ბერბიჭაშვილი“ გაისროლა არა მან, არამედ ხიზანიშვილმა.

ამის საპასუხოდ სასამართლოს თავმჯდომარე ბრალდებულს უკითხავს ი. ჭავჭავაძის მეეტლის თედო ლაბაურის ჩვენებას, რომელიც დაკითხული იყო 1907 წლის 6 ნოემბერს: „პირველი გადმოხტა ახატნელი გიგლა ბერბიჭაშვილი და დაიყვია, რომ გავჩერებულიყავით, მან ესროლა თავად ილია ჭავჭავაძეს. ეს იყო პირველი გასროლა და თავადი ეტლიდან გადმოვარდა. ამას შემდეგ ბერბიჭაშვილმა და ინაშვილმა გაძარცვეს ქალბატონი და წაიღეს ყველა ნივთი“.

სასამართლო ამხილებს ბოროტმოქმედს და ასაბუთებს, რომ პოეტი განგმირა სწორედ ბერბიჭაშვილის ავაზაკურმა ხელმა. ბერბიჭაშვილი დაიჭრა ფეხში ილიას მსახურის ტყვიით, როგორც პირველი თავდამსხმელი. ილიას მკვლელობა წინანდელ ჩვენებებს ადასტურებს საბჭოთა საექიმო ექსპერტიზის დასკვნა.

ბრალდებულს იწვევენ სასამართლო მაგიდასთან, სახელმწიფო ბრალმდებელი მას აჩვენებს მკვლელობის სურათებს და ბერდანის ტყვიას, რომელმაც განგმირა პოეტის გული. ილია ჭავჭავაძის საიუბილეო დღეებში 1937 წელს რესპუბლიკურ გამოფენაზე, მინის ხუფში იღო ეს ტყვია. როდესაც პოეტის ულამაზესი ცხოვრებისა და ბრძოლის სურათებით შთაგონებული მნახველთა მასა ამ ყველაზე მცირე ექსპონატამდე მიადწევდა — ძლიერი აღშფოთების ტალღა მოიცავდა ყველას. ბერბიჭაშვილი კი აუღელვებლად იდგა ამ ტყვიის წინაშე. მის სახეზე ნირიკ კი არ შეცვლილა. მან მკვლელის ცინიზ-

მით და უტიფრობით უპასუხა სახელმწიფო ბრალმდებელს: როგორ უნდა ვიცნო ტყვია, ვისი მკვლეელია, ზედ ხომ არ აწერიაო.

სასამართლოს პროცესზე თანდათანობით გამოიკვეთა ბერბიკაშვილის ბნელი წარსული: სოფლიდან საერთო განაჩენით განდევნა ქურდობისათვის და ახატნის ტყეში წანწალი, საქართველოს უდიდესი პოეტის მოკვლა წინამურთან და ამის გამო საექვო გზით სპარსეთში გაქცევა, 1919 წ. საქართველოში დაბრუნება და წითელი პარტიზანის ყალბი დოკუმენტებით ღუშეთის ადგილობრივი ორგანოების მოტყუება, ბოლოს ცინიკური კვებნა ი. ჭავჭავაძის მოკვლაში მონაწილეობის გამო—აი გ. ბერბიკაშვილის ცხოვრების ავაზაკური გზა.

საიდუმლო მკვლელობის ორგანიზატორის, დიმიტრი ჯაშის ცოლი — დარია ჯაში და ძმა უშანგი ჯაში დაწვრილებით მოუთხრობენ სასამართლოს დიმიტრი ჯაშის ბოროტმოქმედებათა გრძელ ისტორიას და ფაქტებით ადასტურებენ, რომ დ. ჯაში იყო ჟანდარმერიის აგენტი. სასამართლოს წინაშე თანდათან იშლება დ. ჯაშის ბინძური ხელით მოწყობილი მკვლელობის საიდუმლო ხლართები. უშანგი ჯაშმა მთლიანად გააშიშვლა დ. ჯაშის სახე, როგორც „ოხრანკის“ აგენტის და ქართული მოწინავე საზოგადოებრივი მოძრაობის ჯალათისა. უშანგი ჯაშმა განაცხადა, რომ იგი პირადად დაესწრო 1917 წელს, რევოლუციის შემდეგ, მესამე განყოფილების მასალების საჯარო გამოქვეყნებას მისი ძმის დიმიტრი ჯაშის ჯაშუშობის შესახებ.

მოხუცი მოწმე ყარამან ფალავა, ღუშეთის მაზრის უფროსი 1907 წელს, სასამართლოს აცნობს, თუ მან რა გზით დაადასტურა დ. ჯაშის მეთაურობა ი. ჭავჭავაძის მკვლელობაში, რისთვისაც მეფის მთავრობამ მას დაუყოვნებლივ ჩამოართვა გამოძიების მასალები. მოწმე ფალავა აღწერს მეფის სასამართლოს თვალთმაქცურ პროცესს, რომელზეც ერთ-ერთ დამცველს გულუბრყვილოდ განუცხადებია: „საბრალოდებულო სკამზე მე ვერ ვხედავ მთავარ დამნაშავეს დ. ჯაშსო“. მეფის სასამართლოს თავმჯდომარეს მსწრაფლ მიუხმია დაუფიქრებელი დამცველი და დაუტუქსავს, რის შემდეგ ჯაშის სახელი

ერთხელაც არ ყოფილა ხსენებული პროცესზე. ჯაშის თავზე-
ლობა იქამდე მისულა, რომ იგი მოწმედაც არ გამოცხადებუ-
ლა გასამართლებაზე.

პროცესზე დიდი ყურადღება მიიპყრო აგრეთვე მოწმემ,
ძველმა რევოლუციონერმა გლეხმა ვანო ტატიაშვილმა, რო-
მელსაც 1907 წ. სოციალ-დემოკრატიული პარტიის კომიტე-
ტის დავალებით საგურამოში ილია ჭავჭავაძის მკვლელების
გამორკვევა ჰქონდა მინდობილი, რადგანაც მეფის მთავ-
რობა პროვოკაციულად ამ მკვლელობას სოციალ-დემოკრა-
ტიას აბრალებდა. მოწმე ვ. ტატიაშვილი ვრცლად მოუთხ-
რობს სასამართლოს იმ ძიების შესახებ, რომელმაც დაადას-
ტურა, რომ ბოროტმოქმედებაში მთავრობის ხელი ერია და
რომ მთავარ ბრალდებულად ცნობილ იქნა შავრაზმელი დ.
ჯაში და ახატნელი გიგლა ბერბიჭაშვილი.

ასეთია ილია ჭავჭავაძის მკვლელის გასამართლების მთავარი
მომენტები.

საქართველოს სსრ უმაღლესმა სასამართლომ გიორგი (გიგ-
ლა) ბერბიჭაშვილს, როგორც უდიდესი ქართველი პოეტისა
და პუბლიცისტის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის აქტიურ
მონაწილეს, მიუსაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა—დახვრეტა,
პირადი ქონების კონფისკაციით.

საბჭოთა საზოგადოებრიობამ დიდი ინტერესი გამოიჩინა
სასამართლო პროცესისადმი. პროცესს ესწრებოდა ქართუ-
ლი მწერლობისა და მეცნიერების მრავალი წარმომადგენელი.
საბჭოთა სამეცნიერო-ლიტერატურულმა დაწესებულებებმა
ილიას მკვლელობის შესახებ უმაღლეს სასამართლოს მიაწო-
დეს მნიშვნელოვანი ფაქტიური მასალები.

ი. ჭავჭავაძის მკვლელის გასამართლებამ საბოლოოდ ახადა
ფარდა წიწამურის ტრაგედიის საიდუმლოებას. ამიერიდან
კიდევ უფრო ნათელი გახდა, რომ ილია ჭავჭავაძე ქართველ
ხალხს გამოაცალა ხელიდან თვითმპყრობელობის იმ შავმა
ძალამ, რომელმაც რუსეთის ხალხს მოუკლა დიდი პუშკინი.

იმ ადგილას, სადაც ვერაგული ტყვიით დაეცა უდიდესი
ქართველი პოეტი და მოაზროვნე, აღმართულია ობელისკი,
რომელიც ჩვენს თაობას მოაგონებს წიწამურის საშინელ

ტრაგედიას და თან ადასტურებს, რომ ისეთი ადამიანის მოკვლა, როგორიც იყო ილია ჭავჭავაძე, არაეითარ ძალას არ შესწევს.

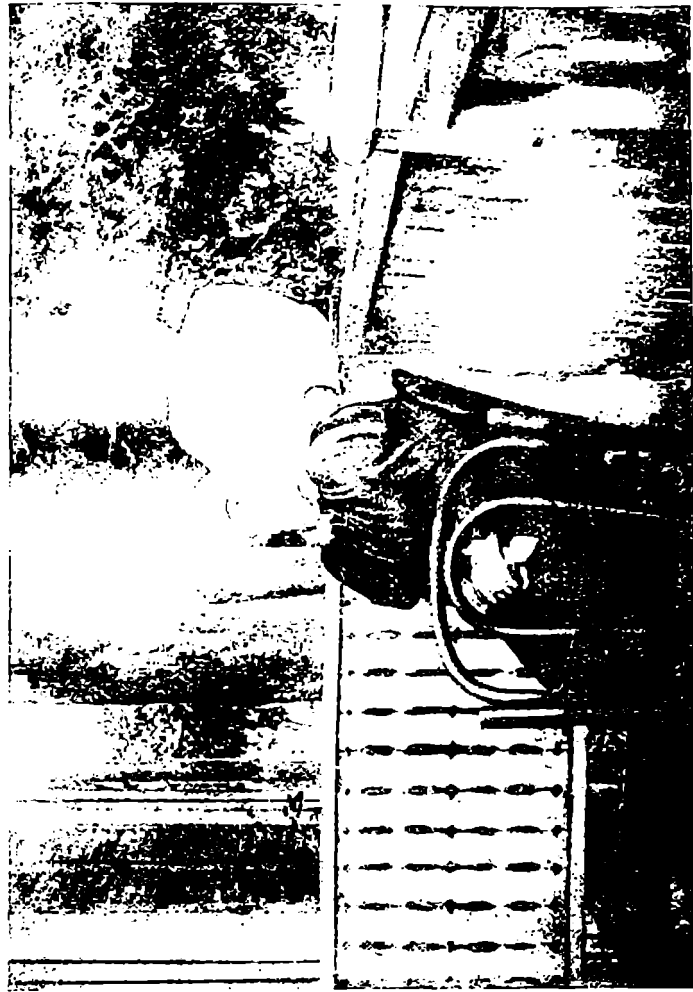
ილია ჭავჭავაძე ოცხალია ქართველი ხალხის გულში და მისი მარადი თანამგზავრია.

* *

ამხ. ი. ოდიშელის წინამდებარე წიგნი პირველი ნაშრომია, რომელიც ფარდას ხდის ილია ჭავჭავაძის ვერაგული მკვლელობის საიდუმლოებას. ნაშრომში მთელი სისრულით არის ნაჩვენები სასამართლო პროცესის სურათი. დიდი ქართველი პოეტის სიყვარულით არის გამთბარი ავტორის ყოველი სტრიქონი. ნაშრომის მთავარი ღირსება მის სიმართლეში და დოკუმენტალობაშია.

ამ წიგნს დიდი ინტერესით წაიკითხავს ყოველი საბჭოთა მკითხველი.

გიორგი აშვანიძე

ილია ჯავახიშვილი და პისი გეგუღელი ილია თაგირი, სსსრ

წიწამურის ბრაგედია

ილია ჭავჭავაძე მეცხრამეტე საუკუნის ქართული კულტურის უდიდესი წარმომადგენელია. როგორც ქართული მხატვრული სიტყვის უბრწყინველესმა ოსტატმა, გამოჩენილმა პუბლიცისტმა და ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის მებრძოლმა — ილია ჭავჭავაძემ დასაბუთებელი ამაგი დასდო თავის სამშობლოს.

მის უკვდავ მხატვრულ ნაწერებზე იზრდებოდა და იზრდება თაობები. მისი შეუპოვარი ბრძოლა თვითმპყრობელობისა და ეროვნული და სოციალური ჩაგვრის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის ისტორიის მნიშვნელოვანი ფურცელია.

ილია ჭავჭავაძე ფხიზლად იდგა მშობელი ხალხის ინტერესების სადარაჯოზე და გააფთრებით ებრძოდა გარეულსა და შინაურ მტრებს ნახევარი საუკუნის მანძილზე. მისი ნებისყოფა ვერ გატეხა ვერავითარმა დევნამ და მუქარამ, ვერავითარმა რეპრესიებმა მისი ლიტერატურული მოღვაწეობის მიმართ, ვერც „ივერიის“ აკრძალვამ და ვერც მისი ნაწერების ნიადაგ დამახინჯებამ, რითაც მეფის ცენზურას სურდა ჩაეხშო თავისუფლების მგზნებარე სული მის მხატვრულ და პუბლიცისტურ თხზულებებში. მაგრამ ამაოდ. ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაში ხალხი ხედავდა თავისი საუკეთესო იდეალების გამოხატულებას. იგი უდიდესი ავტორიტეტით სარგებლობდა მთელ ქართველ ხალხში.

ამიტომ იყო, რომ ილიას მოღვაწეობა ძილს უფრთხოებდა მეფის მთავრობას. მესამე განყოფილება დიდი ქართველი მწერლის ყოველ ნაბიჯს სასტიკად ადევნებდა თვალს. გავიხსენოთ 1894 წლის პირველი მაისის თარიღით თბილისის

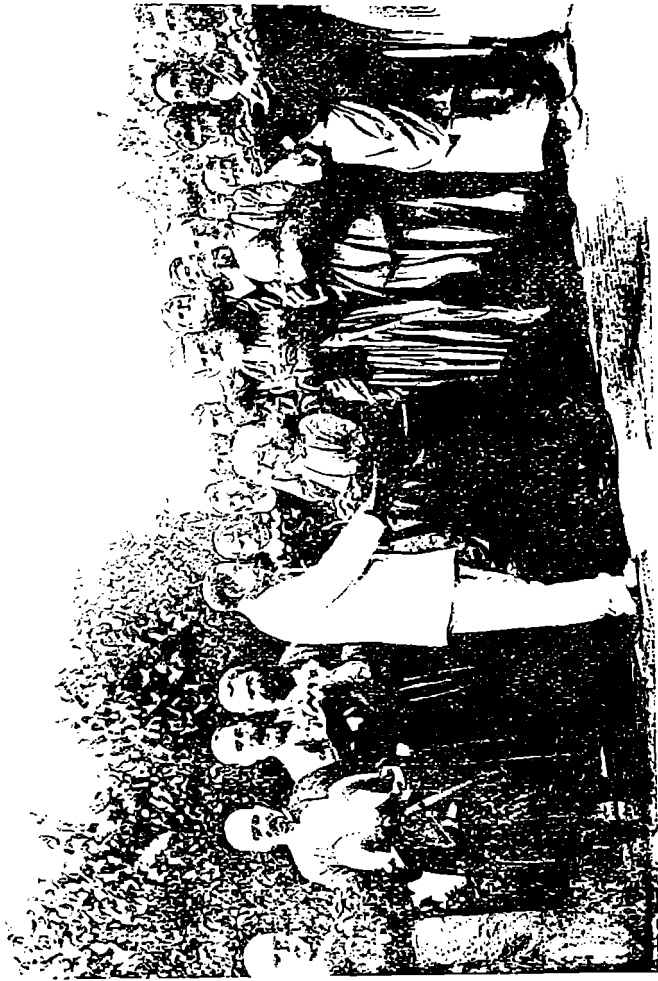
ქანდარმთა სამმართველოს უფროსის მოხსენების ერთი ადგილი პოლიციის დეპარტამენტისადმი:

„...დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ იმ მიმართულების მთავარი ხელმძღვანელი, რომლის მიზანია ეროვნული მოძრაობის გაღვივება, არის თავადი ილია ჭავჭავაძე, თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის თავმჯდომარე. ამ ბანკის საშუალებით ინახება აღნიშნულ თავადაზნაურობის სკოლა და აგრეთვე იგია რედაქტორი ქართული გაზეთი „ივერიისა“.

ქანდარმერია გაფაციცებით აღევენებს თვალყურს ილიას და აღნუსხავს ყოველ მის ნაბიჯს.

1905 წელს პირველი რევოლუცია დამარცხდა, რეაქცია გაძლიერდა და ქვეყნის საუკეთესო შვილებს მუსრი გააგლო. შორეულ ადგილებში გადასახლება, საკატორღო სამუშაოების მისჯა, ციხის საკნებში გამომწყვდევა, ჯალათების თარეში – აი მაშინდელი ბიუროკრატიული რუსეთის რეალური სურათი. რევოლუცია დამარცხდა. მაგრამ ხალხი კვლავ იკრებს ძალებს შურისგებისათვის.

ამას კარგად გრძნობდნენ მეფის შავბნელი ძალები, მათ იცოდნენ, რომ მხოლოდ რეპრესიებით ვერ ჩაახშობდნენ იმ დიდ მოძრაობას, რომელსაც მიზნად ჰქონდა მონობის ხუნდების დამსხვრევა და ხალხის განთავისუფლება. ამიტომ საჭიროდ სცნეს ისეთი აქტების ჩადენა, რაც ხალხის თვალში სახელს გაუტეხდა რევოლუციურ მოძრაობას. ერთ მთავარ ამდაგვარ საზიზღარ გზად ქანდარმერია სახავს ილია ჭავჭავაძის მკვლელობას ისეთ ვითარებაში, რომ ეს საშინელი დანაშაული სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციას დაბრალდეს. ეს გეგმა „ოხრანკისათვის“ მით უფრო ხელსაყრელი იყო, რომ ხალხის აღშფოთების შიშით ილიას მიმართ აშკარა რეპრესიულ ზომებს ვერ მიიღებდნენ. ოფიციალურად ილიას წინააღმდეგ „ოხრანკა“ ვერც გამოვიდოდა. ქანდარმერიის თვალში ილია ჭავჭავაძის მოღვაწეობას თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ახალი ასპარეზი მიეცა სახელმწიფო საბჭოს დეპუტატად არჩევით. სახელმწიფო საბჭოში არჩევის დროს პეტერბურგში ერთ-ერთ ჟურნალისტთან საუბარში ილიამ შემდეგი განა-

ილიოზა საშაშო ში
ილიან ულოცავენ გლეხები

ცხადია: „სახელმწიფო საბჭოში მე ამირჩია თავადაზნაურობამ-
ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ საბჭოში მე მარტო აზნაურ-
თავადთა საჭიროებაზე ვილაპარაკებ. თუ ამას ფიქრობდნენ
ზოგნი ჩემნი ამომრჩეველნი, აქაურ რუსთა აზნაურნი, ეს
დიდი შეცდომაა. სახელმწიფო საბჭოში შევდივარ — ეს მხო-
ლოდ ფორმალური იურიდიული მხარეა, არ დაეფარავ და
ვიტყვი: საბჭოში მე მთელი საქართველოს და ქართველთა
ინტერესების დამცველი ვიქნები. საერთო კითხვებსაც შევ-
წირავ ჩემ ძალ-ღონეს“.

ილია ჭავჭავაძის ეს განცხადება ლიტონი სიტყვა არ იყო,
იგი საქმედ აქცია დიდმა ქართველმა მოღვაწემ, რომელიც
გაბედულად იბრძოდა ხალხის უფლებებისათვის.

სახელმწიფო საბჭოში ყოფნისას ილია ჭავჭავაძემ აგრეთვე
დაამზადა სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ მიმართული მო-
ხსენება.

ცხადია, „ოხრანკა“ ასეთი მოღვაწის გზიდან ჩამოშორებას
მიზნად დაისახავდა.

„ოხრანკის“ გეგმის განხორციელება იკისრა მისმა აგენტმა
დიმიტრი ჯაშმა. დიმიტრი ჯაში პროფესიით ასოთამწყობი
იყო. დამთავრებული ჰქონდა ჩოხატაურის სამკლასიანი სკო-
ლა. 1901 წელს იგი, როგორც ასოთამწყობი, მუშაობს გაზეთ
„ტიფლისკი რაბოჩის“ რედაქციის სტამბაში, რომელიც
ნ. თამამშევს ეკუთვნოდა. დ. ჯაში მალე შეიქნა „მიხეილ
მთავარანგელოზის“ შავრაზმელთა კავშირის (დუბროვინის და
პურიშკევიჩის ორგანიზაცია) წევრი და რუსული გაზეთების
„მოსკოვსკი ვედომოსტისა“ და „პეტერბურგსკი ვედომოსტის“
მუდმივი თანამშრომელი გახდა. ამ გაზეთებში იგი ჯიგიტის
ფსევდონიმით ათავსებდა წერილებს. გამორკვეულია, რომ
დ. ჯაში დიდად დაახლოებული იყო ამიერკავკასიის, მონარ-
ქიულ მმართველ წრეებთან.

მატერიალურად სრულიად უზრუნველყოფილი, როგორც
„ოხრანკის“ აგენტი, მეურნეობის სრულიად არმცოდნე დი-
მიტრი ჯაში ბოროტგანზრახვით ეწყობა გამოჩენილ მწერალ-
თან ილია ჭავჭავაძისთან მოურავად საგურამოს მამულში.
ილია მალე მიხვდა, რომ მწარედ მოტყუვდა დიმიტრი ჯაშის

სამსახურში მიღებით. ცოლისადმი მიწერილ პოეტის ერთ-ერთ წერილში ეკითხულობთ: „დ. ჯაში აღმოჩნდა მატყუარა და არაკეთილსინდისიერი“. ამასთან დაკავშირებით ილია ჭავჭავაძის მეფუტკრე დანიელ მასლოვი თავის მოგონებაში მეტად საგულისხმო სიტყვებს გადმოგვცემს: „... არა ერთხელ უთქვამს ილიას — მომეხმარეთ, რომ როგორმე მოვიშორო ჯაში, ის აგიტაციას ეწევა ჩემს წინააღმდეგ, უთხარით, რომ მე მას უკეთეს ადგილს მივსცემ, ოღონდ გამეცალოს, ყოვლად უფარგისი მეურნეა“.

1907 წლის 21 აგვისტოს ილიას საგურამოში ეწვია მისი მეგობარი და აღტაცებული თაყვანისმცემელი მწერალი არტურ ლეისტი. „არ ვიფიქრებდი, — წერს ლეისტი, — რომ ეს იქნებოდა უკანასკნელი ნახვა ძველის და ძვირფასი მეგობრისა, რომ ამ დარბაზობით სამუდამოდ გათავდებოდა ქამიერი, ბრწყინვალე, ჩრდილმიუყენებელი მეგობრობა. მზე მხიარულად ანათებდა საგურამოს მთებს, ტყეებს, ბალ-ვენახებს და მყუდრო სახლი ალერსიანად გამოიყურებოდა მწვანე ცაცხვებისა და ალვის ხეებიდან. მეგობრული ალერსით მომეგება ილია გრიგოლის ძე და ჩვეულებისამებრ შემეკითხა, რამდენი დღით მოხვედით. ხანმოკლე სტუმრობა მას არ უყვარდა და ხშირად განზრახულზე მეტხანს მიხდებოდა ხოლმე მასთან დარჩენა...“

27 აგვისტოს, დილით, ილია, კენიანა ოლდა და მე ეტლით წამოვედით თბილისში. დილა იყო და ჩვენი წამოსვლის შემდეგ დიდი წვიმა წამოვიდა, რადგან ეტლს სახურავი არ ჰქონდა, ყველანი დავსველდით და წვიმამ ძალზე შეგვაწუხა... დილმის დუქანში შევისვენეთ, რომ რაიმე გვექამა. აქ ილია ცოტათი გამხიარულდა და ლაპარაკის ხალისიც მოუვიდა... ეს იყო ჩვენი უკანასკნელი საუბარი. გულითადი საუბარი იყო და როცა ილია ილიმებოდა, მეგონა, რომ მისი გული იცინოდა, თუმცა არა გაბედულად, მღელვარედ. ერთი საათის შემდეგ ჩვენ ერთმანეთს გავშორდით ოლდას ქუჩაზე.

ვნახავთ ერთმანეთს — მითხრა ილიამ. მაგრამ რატომღაც დიდხანს ვუცქერდი მიმავალს, სანამ მისი ეტლი მთლად არ მიიმალა ვერის დაღმართზე...“

30 აგვისტოს დილით, ილია ჭავჭავაძე გაემგზავრა საგურამოს. წინამურთან დიმიტრი ჯაშის მიერ წინასწარ შედგენილი გეგმით მას თავს დაესხნენ ავაზაკები: საგურამოელი შ. მოძღვრიშვილი, პავლე ფშავლიშვილი (აფციაური), ინაშვილი ივანე, ყოფილი მამასახლისი, გიგლა ბერბიჭაშვილი და საქართველოს სასიკადაულო პოეტი და დიდბუნებოვანი ადამიანი სიცოცხლეს გამოასალმეს. წინამურთან დაღვრილმა წმინდა სისხლმა შეძრა მთელი საქართველო, „ოხრანკის“ აგენტების ბინძური ხელით გასროლილი ტყვია გულში მოხვდა ქართველი ერის საამაყო შვილს, დიდ ილიას. ეს იყო თვით ქართველი ხალხისათვის დამიზნებული ტყვია.

30 აგვისტოს, საღამოს, დედაქალაქი საზარელმა ცნობამ შეაძრწუნა. გაზეთ „ისრის“ რედაქციას, რომელმაც პირველმა გამოაქვეყნა ეს ცნობა, აუარებელი ხალხი მიაწყდა. ყველა ისწრაფოდა დაწვრილებით შეეტყო ეს გაუგონარი და დაუჯერებელი ამბავი. მკვლელობის დღეს მცხეთაში შემთხვევით ყოფილა გაზეთ „ისრის“ კორესპონდენტი, რომელსაც, შეუტყვია რა ეს საშინელი ამბავი, გამოუგზავნია დეპეშა რედაქციის სახელზე. თბილისის ტელეგრაფს დეპეშა საღამოს 6 საათზე მიუღია, ხოლო რედაქციისათვის მხოლოდ 9 საათზე ჩაუბარებია. გაზეთის ტირაჟის დიდი ნაწილი დაბეჭდილი და გაგზავნილი ყოფილა უკვე რაიონებში. თბილისის ხელისმომწერთათვის დასაბეჭდად განკუთვნილ გაზეთებში სასწრაფოდ ჩაუმატეს შემდეგი ორი სტრიქონი: „საგურამოს გზაზე მოუკლავთ ილია ჭავჭავაძე და დაუჭრიათ მისი მეუღლე“.

30 აგვისტო, 1907 წელი.

დაწვრილებითი ცნობები მხოლოდ გაზეთის შემდეგ ნომერში დაიბეჭდა და ემცნო ერს თავზე დატეხილი უბედურება. გაზეთი „ისარი“, აგვიწერდა რა ამ საზარელ ამბავს, სხვათა შორის, წერდა: „საკვირველია სტრახნიკებისა და ადგილობრივი პოლიციის მოქმედება, როგორც გადმოგვცეს, სწორედ 15—20 წამის შემდეგ შეიტყვეს მკვლელობის ამბავი და დროზე არავითარი ღონისძიება არ მიუღიათ: ურიადნიკმა სთქვა:— „поскакал туда, поскакал сюда“, იქვე კი, სამი ვერსის მანძილზედ ყაზახების პოსტია და პირველ ხანებში მეტი არაფერი

გაუქმებულია და არც საკვირველია: ილია ქავჭავაძე სტრაჟ-ნიკი არ ყოფილა“¹. იგივე გაზეთი მეორე დღეს წერდა: „...ილიასათვის სამჯერ დაუხლიათ რევოლვერი, ორი ტყვია მოხვედრია შუბლში, ერთი გულში“... კმარა ციტატების მოყვანა... წიწამურის ტრაგედია ქართველი ერის ტრაგედიად გადაიქცა, ქართველი ხალხი ძაძით შეიმოსა.

ქართველი ხალხის კენესას ბანი მისცეს ერის საუკეთესო შვილებმა. ილიას ტოლმა და სწორმა დიდმა მგოსანმა აკაკიმ ასე გამოიტერა მეგობარი და თანამოკალმე:

„ნუ მიწამლავთ მოხუცს გრძნობას,
და ნუ ამბობთ, რაც არ მჯერა,
ნუთუ მართლა დღეს გადაწყდა
საქართველოს ბედის წერა?“

დიდ მგოსანს აკაკის მთიდან ბანი მისცა ვაჟა-ფშაველამ:

„...აყვავებული მამული
გაგვიხდა დასატირადა,
დაგიკოცნიან სახესა
ნათელს არაგვის გმირები,
შვილის დაკარგვას გლოვობენ
ტურფა ალაზნის პირები,
კაკო ყაჩაღთან ერთადა
მოსთქვამენ გლეხის შვილები,
უსამართლობის მსხვერპლები,
ყაჩაღთ გაცვივნილები...“

ვერაფერს ვიტყვი, ენა სდუმს.
თავზე დაგვჩხავის ყორანი...“

აკაკისა და ვაჟას მქუხარე ხმას გამოეხმაურა თითქმის ყველა ქართველი მოღვაწე, ჟურნალ-გაზეთების რედაქციებს შეუწყვეტელ ნაკადად მოდიოდა ბოლმითა და მრისხანებით აღსავსე ლექსები და წერილები მუშა პოეტებისა, სახალხო მთქმელებისა, ახალგაზრდებისა...

საქართველოში არ დარჩენილა არც ერთი პოეტი, რომ ერის მწუხარება არ გამოეხატა. ერთ კვირაზე მეტს გაგრძელდა გლოვა. დაკრძალვის დღეს, 9 სექტემბერს, ილია სიონის ტაძრიდან მთაწმიდაზე აასვენეს. აი როგორ აგვიწერს გაზეთი „ისარი“ ამ პროცესიას:

¹ „ისარი“, 1907 წ., 1 სექტემბერი.

ილიას სახლი საგურამოში
(აგებულია გუგუშვილი)

„სამგლოვიაო პროცესიამ გაიარა სიონის ქუჩა, რომელიც ძაძებით იყო შემოსილი, ერეენის მოედანზე ზღვა ხალხი გაიშალა, ქუჩებზე რომ ტევა არ იყო, ვინც მოახერხა, იდგა სახლებსა და აიენებზე, საიდანაც შავი ბაირაღები გადმოეკიდნათ. ერეენის მოედანზე ფოტოგრაფებმა რამდენჯერმე სურათიც გადაიღეს. მალე მთელი სასახლის ქუჩა ხალხით გაიტენა, ასე რომ მოძრაობა არ იყო. აქ ძაძებში შემოსილ წერა-კითხვის საზოგადოების სადგომთან გადმოდგა რამოდენიმე კაცის დახმარებით ამჟამად შეუძლოდ მყოფი მხცოვანი აკაკი წერეთელი და განსვენებულს ილიას გამოსათხოვარი სიტყვით მიმართა. ავადმყოფობისაგან დასუსტებული მგოსანი ძლივს ლაპარაკობდა, მაგრამ, როგორც კი მისი სიტყვები გაიგონეს, ქვითინი და ტირილი გაისმა. სიტყვა აკაკიმ ქვითინით დაამთავრა: — „ბედნიერი ხარ, ძმაო ილია, რომ შენმა სახელმა შენდა სათაყვანებელი ამოდენა ხალხი შეჰკრიფა და, თუ ქართველ ერს გადაშენება მოელის, მაშინაც ბედნიერი იქნები, რადგან ჩვენს უბედურებას შენის თვალთა აღარ იხილავო“, — დაამთავრა პოეტმა. დიდებული სანახავი იყო პროცესია გოლოვინის პროსპექტზე, როდესაც პროცესიის თავმა სახაზინო თეატრის პირდაპირ ჭავჭავაძის ქუჩაში შეუხვია, ბოლო ჯერ ისევ ერეენის მოედანზე იყო, თვალს იტაცებდა განიერ ქუჩაში გამწკრივებული სხვადასხვა დეპუტაცია თავიანთი გვირგვინებით. ზოგს ვერცხლის გვირგვინები ეჭირა, ზოგს ცოცხალი ყვავილებისა. ბევრი მეტად ხელოვნური და შესანიშნავი გვირგვინი იყო. აღწერა გვირგვინებისა ყოვლად შეუძლებელია. გოლოვინის პროსპექტზედაც ისე, როგორც სიონის, ერეენისა და სხვა ქუჩებზე პროცესიას ათი ათასობით ემატებოდა ხალხი და მომწესრიგეებს, ცოტა არ იყოს, შიშს უბადებდა ამ მოზღვავებულ ხალხის ერთად გავლა, რადგან პროცესიაში აუარებელი ქალი და ბავშვი ერია. ყოველ ექვს გარეშეა, რომ კვირის პროცესიაში ასი ათას ქალსა და კაცზე მეტი იღებდა მონაწილეობას“¹.

მართლაც, ილიას დაკრძალვაში მთელი საქართველო მონაწილეობდა, მრავალი სიტყვა წარმოთქმეს, ბევრი ცრემლი

¹ „ისარი“, 1907 წ., 11 სექტემბერი.

დააფრქვია ქართველმა ხალხმა და გამოიტირა თავისი მებაირალტრე, თავის ფიქრთა და გრძნობათა მესაიდუმლე მგოსანი, დიდი მოაზროვნე და დიდი ადამიანი. ხალხის ზრახვას გამოხატავდა ილიას მშობლიურ ყვარლიდან ჩამოსული დელეგატი, რომელიც ამბობდა: „...იგლოვეთ, იგლოვეთ მღუღარეთ, შენ ალაზანო, ზვირთი ზვირთზე ააგორე, აბობოქრდი, მოჰყევი მწარე ზარს; თქვენ, ყვარლის მთებო, ნისლით შეიბურეთ მწვერვალები — ეგ იქნება თქვენი ძაძა. შენ, ობოლო ვაზო, აფრქევი მწუხარე ცრემლები და, ლაბავ, მორთე გულსაკლავი ბლავილი, აღარ გყავთ ზრახვათა მესაიდუმლე. აღარ გყავთ გრძნობათა მოენე, საქართველოვ, ახლა მაინც მიხვდი, რა ბედშავია შენი ხედრი, დეე ამ დიდმა წმინდა მსხვერპლმა მაინც შეაგნებოის შენს შვილთა სამშობლოს განწირული მდგომარეობა და აღძრას მათში გმირის დამბადი დიდი საგანი“.

წიწამურთან, იქ, სადაც მოკლეს ილია, ცხედრის საგურამოდან გამოსვენებისას ერთ-ერთმა ორატორმა განაცხადა: „ქართველებო, ქართველების დიდებულმა მწერალმა აი ამ ადგილას დახუჭა თვალები. აქ ამოიკენესა უკანასკნელად მისმა გულმა, ამ ადგილიდან უკანასკნელად შეხედა ილიამ თავის სამშობლოს ცას... წელან მოლაპარაკემ სთქვა: იმ ადგილას, სადაც ილია მოჰკლეს, უნდა ავაგოთ ძეგლი იმის სადიდებლად, მის სამახსოვროდო. ეს ძალიან კარგი იდეაა. იყოს აქ ძეგლი ილიას სადიდებლად, მაგრამ აქვე, იმის გვერდზე ავმართოთ ჩვენ სხვა ბოძიც. ბოძი სამარცხვინო. და ზედ დავაწეროთ: „აქ მოკლეს ილია. დიდი მოძღვარი და საქართველოს მგოსანი“.

ბოროტმოქმედთა დასჯას მოითხოვდა ქართველი ხალხი, მათ სამარცხვინო ბოძზე გაეკრას ითხოვდა ერი.

ამ სამწუხარო დღის შემდეგ ათი წელი დასჭირდა ხალხს, რომ დაემსხვრია მონობის ბორკილი და სამარცხვინო ბოძზე გაეკრა ის რეჟიმი, ის წყობილება, რომელმაც მოუსპო სიცოცხლე ილია ჭავჭავაძეს. დიდი ოქტომბრის რევოლუციის ცხოველმყოფელი სხივები ჩვენ ქვეყანასაც მოეფინა, პოეტის აღორძინებულმა სამშობლომ ილიას მკვლელებსაც მოსთხოვა პასუხი და მკვლელნი სამარცხვინო ბოძზე გააყრა.

**წინასწარი გამოძიების არაოპიმატურობა, ნამდვილი
მკვლელობის მიჩამალვის ცდა, გამოძიების
გურიში გადატანა**

იმის შემდეგ, რაც ჩვენ გავეცანით წიწამურის ტრაგედიას, მკითხველისათვის საინტერესო იქნება შეიტყოს, თუ როგორ წარმართა მეფის მთავრობამ წინასწარი გამოძიება და რა ზომებს მიმართა იმისათვის, რომ თავის დროზე აღმოეჩინა ილია ქაევავაძის ნამდვილი მკვლელები და სათანადოდ დაესაჯა ისინი.

როგორც მკითხველისათვის უკვე ცნობილია, ილია ქაევავაძის მკვლელობის დღეს — 1907 წლის 30 აგვისტოს პოეტი თბილისიდან თავისი ეტლით გაემგზავრა სოფელ საგურამოში. ილიას თან ახლდა მეუღლე ოლღა თადეოზის ასული, მსახური იაკობ ბითარიშვილი და მეეტლე თედო ლაბაური. სოფელ წიწამურთან მოულოდნელად მათ თავს დაესხა ოთხი შეიარაღებული კაცი, რომელთაც მაშინვე ტყვიები დაუშინეს ილია ქაევავაძის ეტლს. ბერდანის ტყვიით განგმირეს მწერალი და თოფის კონდახით ორ ადგილას ჩაუტეხეს თავის ქალა. მოკლეს ილიას მსახური იაკობ ბითარიშვილი, რომელსაც ბერდანის ტყვიით და საფანტიანი თოფით მიაყენეს 21 კრილობა. უმოწყალოდ სცემეს ილია ქაევავაძის მეუღლეს — ოლღას. გაძარცვეს დაზარალებულნი და თავი შეათარეს საგურამოს ტყეს. უვნებლად გადარჩა მხოლოდ მეეტლე თედო ლაბაური, რომლისთვისაც მკვლელებს ხელიც არ დაუჯარებიათ.

ამ საზიზღარი მკვლელობიდან დაახლოებით 25—30 წუთის შემდეგ შემთხვევის ადგილზე პირველად გამოცხადდა ილია ქაევავაძის მამულის მოურავი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში, ურიადნიკოემეცისა და ორი სტრაჟნიკის თანხლებით,

რომელთაც სროლის ხმა თითქოს სრულებით არ გაუგონიათ. მისვლისთანავე ხალხის თვალის მოსატყუებლად „მიიღეს სასწრაფო ზომები“ ბოროტმოქმედთა აღმოსაჩენად, მაგრამ, როგორც მათ განაცხადეს, ვერაფრითარ კვალს ვერ მიაგნეს. ილია ჭავჭავაძის მკვლელის გ. პ. ბერბიჭაშვილის ბრალდების საქმეს დართული აქვს ცენტრალურ არქივიდან ამოღებული დუშეთის მაზრის ყოფილი უფროსის ყარამან ფალავას 1907 წლის 31 აგვისტოს თარიღით თბილისის დროებით გენერალ-გუბერნატორის სახელზე გაგზავნილი მოხსენება, საიდანაც ჩანს, რომ მკვლელობის დღეს, ე. ი. 1907 წლის 30 აგვისტოს, მცხეთაში, მართლაც, მიემგზავრებოდა სოფელ გალავანის საგუშაგოს ურიადნიკი ემეცი, მას თან ახლდნენ ამავე საგუშაგოს ორი სტრაჟნიკი და ილია ჭავჭავაძის მამულის მოურავი დიმიტრი ჯაში.

მიუხედავად იმისა, რომ მკვლელობის ადგილიდან ისინი დაახლოებით ასი საჟენის მანძილზე იმყოფებოდნენ, მათი განცხადების მიხედვით, მათ სროლის ხმა არ გაუგონიათ და შორიდან დაინახეს ილია ჭავჭავაძის გაჩერებული ეტლი. გააჰყენეს ცხენები და მისვლისთანავე მათ წინაშე გადაიშალა მკვლელობის სურათი. მომხდარი ამბავი მათ თითქოს თედო ლაბაურის გამოკითხვიდან გაიგეს.

ამ სამი პირის განცხადების მიხედვით, ეკითხულობთ აღნიშნულ მოხსენებაში, მათ აგრეთვე მცხეთის პრისტავის მეშვეობით მიმართეს ახლო დაბანაკებული ყაზახების ასეულის მეთაურს დახმარებისათვის, მაგრამ უკანასკნელმა თითქოს უარი განუცხადა დახმარებაზე და ამრიგად ჯერჯერობით მკვლელები ვერ იქნენ აღმოჩენილნი.

საკითხავია, როგორ მოხდნენ ერთად სოფელ გალავანის საგუშაგოს ურიადნიკი ემეცი ორი სტრაჟნიკით და ილია ჭავჭავაძის მამულის მოურავი დიმიტრი ჯაში? ნუთუ მართლა ვერ გაიგონეს მათ სროლის ხმა ასეთ ახლო მანძილზე? ეს საკითხი დიდ ეჭვს იწვევდა ობიექტურად განწყობილ პირებში ჯერ კიდევ 1907 წელს, როდესაც რეაქცია გამარჯვების დასაწყისის ზეიმობდა.

ამ გარემოებას ფარდა აეხადა მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დროს. ილია ჭავჭავაძის მკვლელის გიგლა ბერბიჭაშვილის პროცესთან დაკავშირებით, 1941 წლის 25 დეკემბრიდან 1942 წლის 5 იანვრამდე, საქართველოს უმაღლესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ მკვლელობის დღეს დიმიტრი ჯაშმა ჩაატარა ერთგვარი ინსცენირება, თითქოს შემთხვევით წააწყდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ამბავს. ურიადნიკი ემეცის ორი სტრაჟნიკით შემთხვევის ადგილას გამოცხადებაც ინსცენირების ერთ-ერთი ეპიზოდია. დადასტურებულია, რომ ეს საზიზღარი მკვლელობა მოწყობილი იყო დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაშის მიერ და მკვლელებიც მის მიერ იყვნენ დაქირავებულნი. მან კარგად იცოდა, რომ მკვლელები თავშეთაგრებულნი იყვნენ საგურამოს ტყეში და უცდიდნენ დალამებას, რომ განშორებოდნენ მკვლელობის ადგილს.

როგორც საარქივო მასალებიდან, ისე გ. ბერბიჭაშვილის ბრალდების საქმიდან დადგენილია, რომ პირველი მოკვლევა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმეზე ჩაატარა დუშეთის მაზრის მაშინდელმა უფროსმა ყარამან ფალავამ. ამ უკანასკნელმა სასურველ შედეგსაც მიაღწია ამ მიმართულებით: მოკვლევის შედეგად მან დაადგინა, რომ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ინიციატორი პოეტის მამულის მოურავი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში იყო. მანვე დაადგინა დაახლოებით მკვლელობის დანარჩენი თანამონაწილენიც.

ყარამან ფალავამ მონაკვლევის უტყუარი მასალების საფუძველზე დააყენა საკითხი დიმიტრი ჯაშის დაპატიმრების შესახებ, მაგრამ მის დაპატიმრებაზე მეფის მოხელეებმა, როგორც სამხედრო, ისე სამოქალაქო მმართველებმა (1907 წელში ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე სამხედრო წესები იყო გამოცხადებული) არ მისცეს სანქცია. შემდეგში დანამდვილებით გამოიჩვენა, რომ დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაშის, „ოხრანკის“ ამ დაქირავებული აგენტის დაპატიმრება არც ისე ადვილი იყო. საქმის შემდგომ მსვლელობაში ცხადი შეიქნა, რომ ი. ჭავჭავაძის მკვლელობა მოაწყო თვით მეფის „ოხრანკამ“ და ამ საზიზღარი საქმიანობისათვის გამოიყენა

მისტვის ყველაზე უფრო სანდო და გამოცდილი თავისი აგენტი, ნაძირალა დიმიტრი ჯაში. ილია ქავჭავაძის მკვლელობა მეფის მთავრობამ სოციალ-დემოკრატებს გადააბრალა და ამ მიზნით შეეცადა გამოძიების ისეთ ადგილას გადატანა, სადაც უფრო ძლიერი იყო სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციები.

ყარამან ფალავა კი დუშეთის მაზრასა და საგურამოს მიდამოებში განაგრძობდა მოკვლევას და უფრო და უფრო ამჟღავნებდა მკვლელობის ნამდვილ სურათს, მაგრამ საქმით ასეთი დაინტერესებისათვის მას სრულიად ჩამოართვეს მკვლელობის მონაკვლევები მასალები და თბილისის საოლქო სამმართველოს პროკურორმა საქმის გამოძიება დააეალა უდიდეს საქმეთა გამომძიებელს ნ. ე. ილიაშჩენკოს. ამ ძიებაში მონაწილეობას ღებულობდა აგრეთვე თბილისის პოლიცემისტერის სამძებრო განყოფილების უფროსი ევტუშევსკი და სხვები.

გამოკვლევის შედეგად დადგენილია, რომ ევტუშევსკი, რომელიც ყარამან ფალავასთან ერთად აწარმოებდა წინასწარ მოკვლევას, იმავე დასკვნამდე მივიდა. 1907 წლის 26 დეკემბერს ევტუშევსკიმ ქ. თბილისის პოლიცემისტერს გაუგზავნა მოხსენება, სადაც აღნიშნავდა, რომ მოკვლევის შედეგად დაადგინა ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ორგანიზატორი. მკვლელი აღმოჩნდა პოეტის მამულის მოურავი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში. მიუხედავად ასეთი უცილობელი მონაცემებისა, ჯაში კვლავ დასეირნობს და მეფის მოხელეები არ ფიქრობენ მის საპატიმროში მოთავსებას.

როგორც ერთადერთი ცოცხალი მოწმე ამ ტრაგიკული ისტორიისა და ექვმიტანილი მკვლელობისათვის ხელის შეწყობაში, უდიდეს საქმეთა გამომძიებელ ილიაშჩენკოს მიერ 1907 წლის 3 სექტემბერს დაკითხულ იქნა ქავჭავაძის მეეტლე თედო ლაბაური, რომელმაც გამოძიებას უჩვენა, რომ ხუთშაბათს, 1907 წლის 30 აგვისტოს, ბრუნდებოდა ქ. თბილისიდან სოფელ საგურამოში, ეტლში ისხდნენ მწერალი ილია ქავჭავაძე, მისი მეუღლე ოლღა ქავჭავაძისა და მსახური იაკობ ბითარიშვილი.

როდესაც საგურამომდე დარჩენილი იყო დაახლოებით ოთხი ვერსი, მათ მოულოდნელად თავს დაესხა ოთხი შეიარაღებული კაცი, რომელნიც ოფიცრის თეთრ ტანსაცმელში იყვნენ გამოწყობილნი, ფეხებზე კი დიდი ჩექმები ეცვათ: ორი მათგანი ბერდანებით იყვნენ შეიარაღებულნი, ხოლო დანარჩენი ორიდან ერთს ცენტრალკის თოფი, მეორეს კი ფისტონიანი თოფი ეჭირა ხელში. ლაპარაკობდნენ რუსულად, ხოლო გარეგნობით კი სომხებს გვანდნენო. მოკლეს თავადი ი. ჭავჭავაძე და მისი მსახური ბაკობ ბითარიშვილი. ეტლიდან წაიღეს მთელი ბარგი და ტყეში მიიმალნენო.

გ. პ. ბერბიჭაშვილის საქმის გამოძიებამ სრულიად ნათელჰყო, რომ ილია ჭავჭავაძის მეეტლე, თედო ლაბაური, ესწრებოდა საგურამოს ტყეში იმ თათბირს, რომელიც მოაწყო დ. ჯაშმა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ორი დღით ადრე. ამ თათბირზე შემუშავებულ იქნა მკვლელობის გეგმა. თათბირზე თედო ლაბაურს დაევალა შეენელებინა ეტლის სვლა იმ ადგილას, სადაც მკვლელები იყვნენ ჩასაფრებულნი, რაც მან, თანახმად დაპირებისა, ზუსტად შეასრულა.

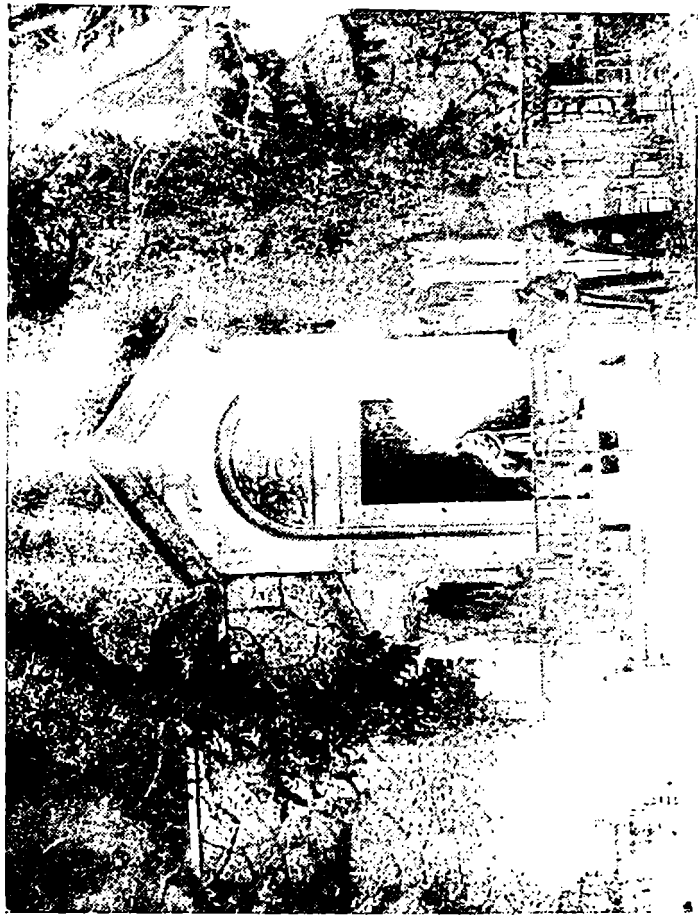
მიუხედავად იმისა, რომ თედო ლაბაური აქტიური მონაწილე იყო ილია ჭავჭავაძის მკვლელობისა, კარგად იცნობდა ამ საშინელი მკვლელობის ყველა მონაწილეთ, მისთვის ცნობილი იყო თითოეული მათგანის როლი, იგი თავდაპირველად თვალის ახვევის გზას დაადგა: არ გასცა მკვლელები და გამოძიებას თავი დაზარალებულადაც წარმოუდგინა, თითქოს იგი ეტლიდან თოფის კონდახების ცემით გადმოაგდეს თავდამსხმელებმა.

საპატიმროში ხელმეორედ დაკითხვის დროს 1907 წლის ნოემბერს თედო ლაბაურმა გამოძიებას უჩვენა, რომ მან თავიდან ბოლომდე იცის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ამბავი, აქამდე ვერ გაბედა მკვლელობის ნამდვილი სურათის გახსნა და მონაწილეთა დასახელება, რადგანაც ეშინოდა, რომ მკვლელები რაიმე ზიანს მიაყენებდნენ მისი ოჯახის წევრებს. ახლა კი გადაწყვიტა, რომ გამოძიებას მისცეს სწორი ჩვენება. მან განაცხადა, რომ თავიდანვე იცოდა ილია ჭავჭავაძის მოკვლის ამბავი, რომ ესწრებოდა იმ თათბირს,

სადაც გადაწყდა მკვლელობის საკითხი და, თანახმად შეპირებისა, შეანელა ეტლის სვლა იმ ადგილას, სადაც ჩასაფრებულნი იყვნენ მკვლელები. თედო ლაბაურის თქმით თავდამსხმელთა საფარიდან პირველი გადმოხტა ახატნელი გიგლა ბერბიჭაშვილი და დაიყვირა, რომ გაეჩერებულყავით. მან ესროლა ილია ჭავჭავაძეს, რომელსაც ტყვია მოხვდა და ეტლიდან გადმოვარდა. მანვე უჩვენა, რომ გიგლა ბერბიჭაშვილმა რამდენჯერმე თოფის კონდახი ჩაართყა ილია ჭავჭავაძეს, თავდამსხმელებმა მოკლეს იაკობ ბითარიშვილი. ბერბიჭაშვილმა და ინაშვილმა უმოწყალოდ სცემეს ქალბატონ ოლღა ჭავჭავაძეს. ეტლიდან წაიღეს ყველა ნივთი და საგურამოს ტყეს შეათარეს თავი.

მეეტლე თედო ლაბაურმა ამ ჩვენების დროს დაასახელა აგრეთვე ფშავლიშვილი და მოძღვრიშვილი, როგორც ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის მონაწილენი. ინაშვილთან და ბერბიჭაშვილთან ერთად. ცხადია, თედო ლაბაურს პირველი დაკითხვის დროს, როგორც ხელის შემწყობს ამ ვერაგული მკვლელობისა, ეშინოდა, რომ გამოძეღვენების შემთხვევაში მკვლელები რაიმე ზიანს მიაყენებდნენ მისი ოჯახის წევრებს. ამიტომ ის პირველად შეგნებულად ცდილობდა გამოძიებისათვის გზა-კვალის აბნევას. ხოლო იმის შემდეგ, როდესაც მისი როლი ამ მკვლელობაში წინასწარი მოკვლევის მასალებით, რაც მოპოვებული იყო, როგორც დუშეთის მაზრის ყოფილი უფროსის ყარამან ფაღავას. ისე თბილისის პოლიცმეისტერის სამძებრო განყოფილების უფროსის ევტუშევსკის მიერ, სრულებით გამოძეღვენდა. მან გადასწყვიტა ჩადენილი დანაშაულის აღიარება და დაასახელა კიდევ მკვლელობის დანარჩენი მონაწილენი.

თანახმად შეგროვილი უტყუარი მასალებისა და ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ერთადერთი ცოცხალი მოწმის თედო ლაბაურის აღიარებისა, თითქოს ნათელი იყო მაშინვე, რომ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა მოაწყო მისივე მამულის ყოფილმა მოურავმა დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაშმა. ამ უკანასკნელმა ფიზიკურ შემსრულებლად გამოიყენა სისხლის სამართლის დამნაშავე ბერბიჭაშვილი, ფშავლიშვილი, მოძღვრიშვილი,

ძიგლი ილია ჭავჭავაძის საფლავზე მთავარი ნაგებობა

ინაშვილი და ფეიქრიშვილი. მკვლელობა მოხდა სოფელ წიწამურთან და შესაძლებელია მკვლელები გამოძიების პირველ დღეებში იმყოფებოდნენ საგურამოს ტყეში. გამოძიებამ არაობიექტურად წარმართა საქმის გამორკვევა და აშკარად დაადგა თვალის ახვევის გზას. იგი ცდილობდა დაეთარა ბოროტმოქმედება, რადგანაც მკვლელობის კვალი მეფის „ოხრანკის“ კარებამდე მიდიოდა. გამოძიების პარალელურად საგამომძიებლო ორგანოები ეწეოდნენ აგიტაციას, რომ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა მოაწყო სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ აგრარული საკითხის ირგვლივ წარმოშობილი პოლიტიკური უთანხმოების ნიადაგზე. „ოხრანკის“ ამ ანკესზე, მართლაც წამოეგო მენშევიკური პარტიის ზოგიერთი წევრი და თავის მხრივ ქადაგებდნენ იმას, რომ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა მოაწყვეს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრებმა და მოითხოვდნენ პოლიტიკურ პარტიებთან ამ ნიადაგზე პოლიტიკური უთანხმოების გაძლიერებას და სხვა.

მეფის „ოხრანკის“ წადილიც ეს იყო. თვითმპყრობელობას სურდა, ერთი მხრივ, თავისი მძლავრი მოწინააღმდეგის მოკვლა, ხოლო მეორე მხრივ, პოლიტიკური პარტიების ერთმანეთზე გადაკიდება და მათთვის ხალხში სახელის გატეხა.

თითქოს მენშევიკების საპასუხოდ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის დღეებში „ცისკარის“ პირველ ნომერში მოთავსებული იქნა შემდეგი წერილი:

„გაცილებით უფრო მძიმეა ის ვერაგული ბოროტება, რომელიც ყველა ჯურის ნაციონალისტებმა ილიას ცხედრის გარშემო დაანთხიეს. საქართველოს უკიდურესმა რეაქციონერებმა, მონარქისტ „პოგრომჩიკებმა“, უბრალო ავტონომისტებმა და „სოციალისტებმა“, რომლებიც ვითომ ილიას იგლოვდნენ, ნაზღვილად კი იმის სახელით ბოროტად სარგებლობდნენ, კლასობრივი, პოლიტიკური და პირადი ანგარიშის გასასწორებლად. ყველამ ერთად: ვინ აშკარად, ვინ ლაჩრული ქარაგმებით, ვინ გაზეთში, ვინ ცალკე ფურცელში და ვინ ყურში ჩურჩულით — მორთეს განგაში: ილია ჭავჭავაძე სოციალ-დემოკრატებმა მოკლესო... სად და როდის მოკლეს სოციალ-დემოკრატებმა იდეური მოწინააღმდეგე: რომ ქარ-

თველ სოციალ-დემოკრატებს მოეცლათ და მერე ვინ? — ილია
ქავჭავაძე, სახელოვანი პოეტი!...”

ქართველი ხალხის საყვარელი პოეტი აკაკი წერეთელი,
ილიას მოკვლის გამო დამწუხრებული, წერდა:

არა, არა! მითქმა-მოთქმა
ეს, მშიშარა, ტყუილია...
ის მშობელი არ მოკვდება,
წარმოშობა ვინც ილია!!

ნუ მიწამლავთ მოხუცს გრძნობას!..
ის ქართველად არა მჯერა,
ვინც გაბედა და ილიას
დაუმოკლა ბედისწერა!..

ვაჟა-ფშაველა კატეგორიულად შეებრძოლა იმ მოწოდებას,
რომელიც ილიას მკვლელობის საბაბით მოითხოვდა ცეცხლი
და მახვილი მიემართათ პოლიტიკური პარტიების საწინააღმ-
დეგოდ. დიდ პოეტს სჯერა, რომ ეს მოწოდება მეფის ხელი-
სუფლების სურვილის გამოხატულებაა. გაზეთ „ისარის“ 6
სექტემბრის ნომერში ვაჟა-ფშაველა წერდა: „...საზარელი
ფაქტია, საზარელი მოქმედებაა, საშინელი აზრის პატრონნი
უნდა იყვნენ ამ მკვლელობის ჩამდენნი. აშკარაა და აშკარად
ვიტყვი: ილიას მკვლელებს, რომ შეეძლოთ საქართველოსაც
მოკლავდნენ...“ ვაჟა-ფშაველა მოუწოდებს ქართველ სა-
ზოგადოებას არ წამოეგოს მტრის გადმოსროლილ ანკესზე.
რადგან „ქართველი ხალხის მტრების სურვილია ილია
ქავჭავაძის მკვლელობა, დიდი სახალხო უბედურება, ახალ
საბაბად გამოიყენონ იმისათვის, რათა დავერიოთ ერთ-
მანეთს, ეხოცოთ, ეკლიტოთ ერთმა მეორენი და გავახა-
როთ ისედაც ჩვენის — „უბადრუკობით გაღალეხული მტერი“.
ღმერთმა დაგვიფაროს, ღმერთმა გვაშოროს ამისთანა საქ-
ციელი...”

ვაჟა-ფშაველამ, ისევე როგორც სხვა დიდმა ქართველმა
მოღვაწეებმა, სწორი ალლო აულო მომენტს.

მეფის „ოხრანკამ“ ხომ თავიდანვე დაისახა ამოცანად, რომ ილიას მკვლელობა გადაებრალეზინა პოლიტიკური პარტიებისათვის და ხალხში ჩამოეგდო შუღლი.

მიუხედავად იმისა, რომ გამოჩნდა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ზოგიერთი წევრი, რომელიც თავისი ყოველდღიური მოქმედებით წყალს ასხამდა მტრის წისქვილზე, ხალხს მაინც არ სჯეროდა, არ იკარებდა გულთან „ოხრანკის“ პროვოკაციულ ვერსიას, თითქოს ილია ქავეკავაძე სოციალ-დემოკრატებმა მოკლესო. ხალხი გრძნობდა „ოხრანკის“ საზიზღარ როლს ილია ქავეკავაძის მკვლელობაში და აღშფოთებული იყო მეფის მთავრობის მოქმედებით.

ასეთი იყო ქართველი მოწინავე საზოგადოების აზრი ილია ქავეკავაძის მკვლელობის შესახებ.

როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, საქმესთან ახლო მდგომ პირთათვის უტყუარი მასალებით დადგენილი იყო თუ ვინ და როგორ მოკლეს ილია ქავეკავაძე, მაგრამ მეფის „ოხრანკის“ მეორე მიზანი — ამ მკვლელობის პოლიტიკური პარტიებისათვის გადაბრალეზა და ამ საბაზით მათი განადგურება-ჯერ განხორციელებული არ იყო და ამიტომ „ოხრანკა“ გულმოდგინედ შეუდგა მეორე ამოცანის შესრულებას. ამ მიზნით გამოძიება გურიაში იქნა გადატანილი.

გამოძიება გურიაში

რატომ გადაიტანა მეფის „ოხრანკამ“ გამოძიება კერძოდ გურიაში და არა საქართველოს სხვა რომელიმე კუთხეში? მეფის მთავრობამ გურია იმიტომ აირჩია, რომ ჯერ ერთი. სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ქსელი იქ ფართოდ იყო გაშლილი და, ამას გარდა, იმ მიზეზით, რომ 1905 წლის რევოლუციის დროს მეფის მთავრობის წინააღმდეგ გურიაში დიდ შეიარაღებულ გამოსვლებს ჰქონდა ადგილი, რამაც საკმაოდ შეაშფოთა მეფის ხელისუფალნი, რომელთაც ეწადათ ილია ქავეკავაძის მკვლელობის გამოძიების საბაზით შური ეძიათ გურიის მშრომელთა მასებზე 1905 წლის რევოლუციის დროს შეიარაღებული აჯანყების გამო.

და აი, მეფის „ოხრანკას“ სცენაზე გამოყავს ოზურგეთის მაზრის სოფ. ნაგომარის მცხოვრები პროვოკატორი სანდრო გრეკოვი. ქალ. თბილისის პოლიცემისტერის სამძებრო განყოფილების უფროსმა ევტუშევსკიმ 1907 წლის 26 დეკემბერს თბილისის პოლიცემისტერს ქ. დუშეთიდან გაუგზავნა მიმართვა, რომლითაც ატყობინებდა, რომ აღმოაჩინა ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ინიციატორი — ილიას მამულის მოურავი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში. გამოძიება გურიაში იქნა გადატანილი, სადაც უნდა აღმოაჩინონ ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ორგანიზაცია. თხზვენ სხვა და სხვა ვერსიებს, რომ ღოგორმე შეასრულონ „ოხრანკის“ დავალება, მაგრამ ჯერ-ჯერობით არავითარი შედეგისათვის არ მიუღწევიათ. ქ. ოდესის გენერალ-გუბერნატორი გენერალ-მაიორი ტოლმაჩოვი სპეციალური დავალებით გურიაში იმყოფებოდა. მან აღმოაჩინა ვინმე სანდრო გრეკოვი, რომელმაც ვითომ თავიდან ბოლომდე იცოდა ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ისტორია. 1908 წლის 8 თებერვლის დაკითხვის დროს ამ სანდრო გრეკოვმა ასეთი ჩვენება მისცა გამოძიებას: „...შარშან ზაფხულში მე ვცხოვრობდი ჩემს სრფელ ნაგომარში, რომელიც სოფ. ბახვიდან სამი კილომეტრითაა დაშორებული. რადგანაც ჩემი პატარა ძმა გახდა ავად მე წავედი სოფ. ბახვში ფერშალ პროკოფი ბერეჟიანთან ქინაქინის მოსატანად. უკანასკნელის სახლში მე ვნახე მთელი კრება, რომელზედაც ესწრებოდნენ ერმალოზ და კალენიკე დოლიძეები, დიომიდე ბასილაშვილი და სხვები. კრებას ხელმძღვანელობდა ერთ-ერთი ჩამოსული ქ. ბათუმიდან. ილაპარაკეს გურიაში საქმის მდგომარეობის ირგვლივ და შემდეგ კი საკითხი წამოიჭრა თავადი ილია ქავჭავაძის შესახებ. კრების თავმჯდომარემ განაცხადა, რომ თავადი ქავჭავაძე უნდა იქნეს მოკლული, რადგან მან ჩვენ გვილაღატაო... გამოყოფილი იქნა ტერორისტთა ჯგუფი ერმალოზ და კალენიკე დოლიძეების და ბასილაშვილის შემადგენლობით. ოთხი-ხუთი დღის შემდეგ მე მართლაც გავიგე, რომ თავადი ქავჭავაძე მოკლული იქნა...“

პროვოკატორ სანდრო გრეკოვის ამ ჩვენების საფუძველზე მთავრობის მიერ დაპატიმრებული იქნენ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში სრულიად უდანაშაულო, 1905 წლის რევოლუციის მონაწილე გლეხები და ზოგიერთი მათგანი გადასახლებულიც იქნა.

ოდესის გენერალ-გუბერნატორ ტოლმაჩოვს ეგონა, რომ მან „ოხრანკის“ დავალება პირნათლად შეასრულა.

მეფისნაცვლის კანცელარიის განსაკუთრებული განყოფილება საპოლიციო საქმეებში თბილისის საოლქო სასამართლოს პროკურორს 14 დეკემბრის „ფრიად საიდუმლო“ ბარათით ატყობინებდა, რომ ოზურგეთში დაპატიმრებულმა ალექსანდრე გრეკოვმა 30 ნოემბერს პირადად გენერალ-მაიორს ტოლმაჩოვს ჩვენება მისცა და გახსნა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ცენტრიო.

1908 წლის 31 იანვარს ქ. ოდესაში გენერალ-მაიორი ტოლმაჩოვი დაკითხული იქნა პირადად ქ. ოდესის მეხუთე უბნის სასამართლო გამომძიებლის მიერ. საქმის რეალური ვითარების გასაგებად მეტად საგულისხმოა ის დახასიათება, რომელიც მან მისცა სანდრო გრეკოვს: „...ვიტყვი მხოლოდ, რომ გრეკოვს ტყუილი არასოდეს არ უთქვამს ჩემთვის და მე მისგან დიდად დავალებული ვარ ჩემი ამოცანის შესრულებაში. გრეკოვი ნახევრად რუსია და ნახევრად ქართველი... გულახდილია, ადვილად ექცევა გავლენის ქვეშ მოფერების საშუალებით და ცოტაოდენი დახმარებისათვისაც კი მზად არის შემოგწიროს სიცოცხლე...“ (ხაზი ჩენია — ი. ო.).

სანდრო გრეკოვი რომ პირწავარდნილი პროვოკატორი იყო, ამას ამომწურავად ადასტურებს გენერალ-მაიორ ტოლმაჩოვის ზემოთ მოყვანილი დახასიათება:

მაგრამ „ოხრანკის“ ეს პროვოკაცია მალე ჩაიფუშა.

სხვადასხვა გარემოებათა ზეგავლენით პროვოკატორი სანდრო გრეკოვი გენერალ-მაიორ ტოლმაჩოვის გურიიდან წასვლის შემდეგ იძულებულია თქვას სიმართლე და აღიაროს, რომ მის მიერ პირველად მიცემული ჩვენება ყალბი და მონაპორო იყო.

პირველი დაკითხვიდან ორი თვის შემდეგ, 1908 წლის 8 აპრილს იმავე სანდრო გრეკოვმა ასეთი ჩვენება მისცა გამოძიებას: „...ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის შესახებ მე არაფერი არ ვიცი, და არც ერთ კრებას სოფელ ბახვში ფერშალ პროკოფი ბერეჟიანის სახლში მე არ დავსწრებივარ, რომელზედაც ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საკითხი ყოფილიყოს გადაწყვეტილი. მე კერძო ინტერესის საფუძველზე ცილი დაეწამე ერმალოზ დოლიძეს იმის გამო, რომ მან სამი წლის წინათ მოტყუებით გამომართვა აბრეშუმის ყაბალახი, ჩოხა, ქამარი, საათი და სხვა...“

ამრიგად, მეფის ჟანდარმერიამ ვერ შეძლო ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა დაებრალეზინა რევოლუციური მასებისათვის.

მკვლელობის ნამდვილი ისტორია საგურამოს მიდამოებს უკავშირდებოდა. ფაქტები თვით ღალატებდნენ საქმის ვითარებას: ერთი მხრივ, პირველი „გულუბრყვილო“ გამოძიებები, ხოლო მეორე მხრივ, დუშეთის მაზრის იმდროინდელი უფროსი ყარამან ფალავა ქართული საზოგადოების ზეგავლენით ამელავნებენ უცილობელ ფაქტებს, საქვეყნოდ გახმაურდა მკვლელობის სისხლიანი კვალის აღმოჩენა. მიუხედავად ამისა, 1907 წლის 6 სექტემბერს დაპატიმრებული დიმიტრი ჯაში იმავე წლის 16 დეკემბერს თბილისის დროებითი გენერალ-გუბერნატორის მიერ განთავისუფლებული იქნა საპატიმროდან.

მინიშნული დიმიტრი ჯაში

ილია ჭავჭავაძის ფიზიკური მკვლელის გიგლა ბერბიჭაშვილის სისასტიკის სამართლის საქმის აღძვრასთან დაკავშირებით შეგროვილ იქნა საარქივო მასალები და აგრეთვე საქმის წინასწარი და სასამართლოს გამოძიებით გამორკვეული და დადასტურებულია, რომ ილია ჭავჭავაძის მამულის მოურავი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში მეფის ოხრანკის დაქირავებული ჯაშუში იყო.

გ. ბერბიკაშვილის საქმესთან დაკავშირებით საქართველოს უმაღლეს სასამართლომ დაკითხა, როგორც მოწმეები, დიმიტრი ჯაშის მეუღლე დარია ჯაში და ძმა უშანგი სოფრომის ძე ჯაში. მათი ჩვენებიდანაც ნათლად გამოიკვეთა, რომ დიმიტრი ჯაში, როგორც სისხლის სამართლის დამნაშავე, რამოდენიმეჯერ იყო მოთავსებული საპატიმროში, მაგრამ იგი მოკლე ხანში სულ იოლად გამოდიოდა საპატიმროდან. არსად არ მუშაობდა და ყოველთვის ღამით ღებულობდა „ჯამაგირს“, ეწეოდა შანტაჟს და სხვა შანტაჟისტებთან ერთად აწარმოებდა ბანკის და სხვა დაწესებულებების ძარცვას, ამზადებდა ყალბ ფულებს. ყალბი სამგზავრო ბილეთების დამზადებისა და გასაღებისათვის 1912 წელს ქ. ბაქოში დ. ჯაში მიცემულ იქნა პასუხისგებაში, მაგრამ იქიდანაც იოლად დააღწია თავი. იგი არ ირიცხებოდა არც ერთ პოლიტიკურ პარტიაში და პირწავარდნილი პროვოკატორი იყო. თანამშრომლობდა შავრანმულ-რეაქციულ გაზეთებში, სადაც წერდა წერილებს ჯიგიტის ფსევდონიმით და ქება-დიდებას ასხამდა მეფის ნაცვალს კავკასიაში, რის გამოც მიიპყრო უკანასკნელის ყურადღება. ერთხელ დიმიტრი ჯაში თვით ვორონცოვ-დაშკოვის მიერ მიწვეული იქნა სასახლეში. მეფის ნაცვალმა მას მადლობა გადაუხადა და უსურვა შემდგომ უფრო ერთგული სამსახური მეფისათვის. ამ წვეულების შემდეგ იგი ხშირი სტუმარი შეიქნა სასახლეში ოფიციალური ზეიმების დროს და საერთოდ ითვლებოდა მეფის მოხელეებში მიღებული პიროვნებად.

ზემოხსენებულ გ. ბერბიკაშვილის პროცესზე დაკითხულ იქნა აგრეთვე, როგორც მოწმე, დუშეთის მაზრის ყოფილი უფროსი ყარამან ფაღავა, რომელმაც სასამართლოს უჩვენა, რომ ჯერ კიდევ 1907 წლამდე, ე. ი. ილია ჭავჭავაძის მკვლელობამდე, თბილისში ყოფნის დროს დაინახა ჟანდარმერიიდან გამოსული დიმიტრი ჯაში. ეს ფაქტი ყარამან ფაღავას მეტად გაკვირვებია, რადგან მისი განცხადებით მან კარგად იცოდა, რომ ილია ჭავჭავაძეს არსებული ხელისუფლება ძალზედ ცუდად უყურებდა, როგორც არასაიმედო პიროვნებას, ხოლო მისი მამულის მოურავი კი ჟანდარმერიაში დაიარებოდა.

მისი გაკვირვება უფრო გაიზარდა იმის შემდეგ, როდესაც შემთხვევით ნახულმა მცხეთის პრისტავმა უთხრა, რომ ჯაში „ოხრანკის“ საიდუმლო აგენტი იყო.

საარქივო მასალებიდან ისიც გამორკვეული არის, რომ 1907 წლის 7 ივნისს მოკლულ იქნა ილია ქავჭავაძის მამულის მოურავი მოსე მემარინიშვილი და მისი მეუღლე ილია ქავჭავაძის მკვლელობის მონაწილე პავლე ფშავლიშვილის (აფციაურის) მიერ, რის შედეგადაც სხვადასხვა მახინჯი ციხით მამულის მოურავად მოეწყო მეფის „ოხრანკის“ აგენტი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში, მიუხედავად იმისა, რომ იგი სპეციალობით ასოთამწყობი იყო და სოფლის მეურნეობის არაფერი არ გაეგებოდა. ნიშანდობლივია ის გარემოება, რომ სანამ ჯაში საგურამოში მოეწყობოდა, იყო იმის ცდა, რომ იგი როგორმე მოეწყოთ იმ ბანკში, სადაც ილია ქავჭავაძე მუშაობდა. აქედან მხოლოდ ერთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება, სახელდობრ იმის, რომ „ოხრანკის“ მიერ ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ორგანიზაცია მის საიმედო ჯაშუშს დიმიტრი ჯაშს ჰქონდა დავალებული, რაც მან შეასრულა კიდეც.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ დ. ჯაში, როდესაც დაპატიმრებულ იქნა როგორც ბრალდებული ილია ქავჭავაძის მკვლელობასთან დაკავშირებით, იგი მეტისმეტად თამამად მიმართავდა როგორც სასამართლოს მოხელეებს, ისე თვით გუბერნატორსაც. ბოლოს, როგორც ვთქვით, კიდეც მიაღწია საპატიმროდან განთავისუფლებას. ოფიციალურად დ. ჯაშის ჯაშუშობა ცნობილი შეიქნა მეფის მთავრობის დამხობის შემდეგ. მენშევიკების ბატონობის დროს საქართველოში აღმოჩენილი იქნა ჯაშუშთა სია, სადაც დიმიტრი ჯაშის სახელიც იყო აღნიშნული. იგი გაასამართლეს, როგორც ჟანდარმერიის ჯაშუში და მიუსაჯეს სამი თვით პატიმრობა. მაგრამ გაიძვერა დ. ჯაშს ეს სასჯელიც არ მოუხდია.

ამრიგად გადარჩა პროვოკატორი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში. მისი ასე იოლად გამოსვლა სუყველას უკვირდა. უკვირდა იმათაც, ვინც შეაგროვა მასზე უტყუარი მასალა იმის შესახებ, რომ იგი იყო ინიციატორი ქართველი გამოჩენილი მწერ-

ლის და საზოგადო მოღვაწის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის-
მაგრამ ის ხომ მიღებული კაცი იყო მეფის მთავრობის მო-
ხელეებთან, მას უბატონოდ ხმას ვერ გასცემდა ვერავინ-
დ. ჯაში იმდენად გათამამებული იყო ჟანდარმერიის მიერ,
რომ სასამართლოში მოწმედაც არ იქნა გამოძახებული. თე-
თონ დიმიტრი ჯაშიც ტყვიის წერა შეიქნა. იგი მოკლულ
იქნა თავის ცოლისძმის მიხეილ ნიკოლოზის ძე კოპლატაძის
მიერ, რომელსაც შემთხვევით გაუვარდა თოფი და გასრო-
ლილი ტყვია მოხვდა დ. ჯაშს. აი რას მოგვითხრობს ამის
შესახებ გამოძიების ერთი ისტორიული დოკუმენტი:

„1922 წლის ივნისის 12-ს, მე, ქალ. თბილისის მე-
ოთხე უბნის სახ. სასამართლოს გამომძიებელმა დ. კ-
ლორთქიფანიძემ, განვიხილე რა წინამდებარე საქმე-
ვ პოვე :

1922 წლის 30 მაისს, საღამოს 9 საათზე მოქ. დიმი-
ტრი სოფრომის ძე ჯაში სტუმრად მივიდა თავის ცო-
ლის ძმასთან, მეშვიდე უბნის მილიციელ მიხეილ ნიკო-
ლოზის ძე კოპლატაძესთან, არსენალის ქუჩა № 22.

კოპლატაძე სახლში არ აღმოჩნდა, იყო მხოლოდ მისი
ცოლი ანა. დაახლოებით ნახევარი საათის შემდეგ მო-
ვიდა კოპლატაძე, რომელიც ესეც იყო მოიხსნა საგუ-
შაგოდან და თან ჰქონდა თოფი. დაიწყო ლაპარაკი
ოჯახურ საქმეებზე და იმ ვალზე, რომელიც ემართა
ჯაშის კოპლატაძეს. საათნახევრის შემდეგ, საუბრის
დროს, როდესაც ანამ გარეთ გასვლისას კარები მიიხუ-
რა, წამოიქცა კედელზე მიყუდებული კოპლატაძის თოფი
(შაშხანა). კოპლატაძეს გაახსენდა, რომ თოფი დატე-
ნილი იყო, აიღო იატაკიდან და შეეცადა ვაზნის ამოღებას.
უცაბედად ჩახმახი გაუსხლტა, თოფი გავარდა და ტყვია
მოხვდა იატაკს. ამ დროს სკამზე მჯდომი დ. ჯაში
დაქრილი დაეცა იატაკზე და დაიწყო ყვირილი... ჯა-
შის სიკვდილი ეჭიმების დასკვნით გამოწვეულია ბევ-
რი სისხლის დაკარგვისაგან... რადგან სიკვდილი გამო-
წვეულია შემთხვევით და კოპლატაძეს არ ჰქონია მო-

კვლის განზრახვა; დავადგინე: ეს საქმე გადაუგზავნო სახ. სასამართლოს მოსასპობად“.

ასე დაამთავრა თავისი სამარცხვინო სიცოცხლე მეფის „ოხრანის“ ჯაშუშმა დიმიტრი ჯაშმა.

ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის გასამართლება მეფის სასამართლოს მიერ და „ოხრანის“ შავხნული საქმეების მიჩვენება

ჩვენ საკმაო ადგილი დავუთმეთ წინასწარი გამოძიების არაობიექტურობას, ნამდვილი მკვლელების მიჩვენების ცდას, გამოძიების გურიაში გადატანას და სხვა საკითხებს. აქედან მკითხველისათვის უკვე გასაგები იქნება, თუ როგორი ხასიათი მიეცემოდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელების გასამართლებას მეფის მთავრობის მიერ.

როგორც იყო, სასამართლოს წინაშე წარდგნენ ილია ჭავჭავაძის მკვლელები, მაგრამ „ოხრანკამ“ ყოველგვარ ღონისძიებას მიმართა, რომ ეს ბანდიტები სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრებად გამოეცხადებინა. კავკასიის საოლქო სამხედრო სასამართლომ 1908 წლის 29 დეკემბერს თედო ლაბაურს, გიორგი (იგივე ლომა) ხიზანიშვილს და ივანე ინაშვილს მიუსაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა—ჩამოხრჩობა.

ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის მეოთხე მონაწილე პავლე ფშავლიშვილი, რომელიც გაქცეული იყო მეტეხის ციხიდან იმავე წლის 18 დეკემბერს, მოკლულ იქნა პოლიციის მიერ, ხოლო ილია ჭავჭავაძის ფიზიკური მკვლელი გიორგი (გიგლა) ბერბიჭაშვილი ამ დროს გადავიდა ირანში, ცხადია, მეფის მთავრობის დახმარებით.

მსჯავრდებულებმა შუამდგომლობა აღძრეს სიკედილით დასჯის პატიების შესახებ. მათი პატიება იშუამდგომლა აგრეთვე ი. ჭავჭავაძის მეუღლემ ოლღა გურამიშვილმა. მეფის მთავრობამ აღუთქვა მათ, რომ მსჯავრდებულების მიმართ არ იქნებოდა განხორციელებული უმაღლესი სასჯელი—ჩამოხრჩობა, მაგრამ არქივიდან ამოღებული საბუთებიდან ჩანს, რომ საოლქო სამხედრო სასამართლოს განაჩენი დამნაშავე-

თა სიკვდილით დასჯის შესახებ სისრულეში იქნა მოყვანილი 1909 წლის 21 აგვისტოს. (იხ. ს. ფ. 132, 316 საქმე № 163 ილია ქავჭავაძის მკვლელობის შესახებ).

რატომ წაიღო უკან მეფის მთავრობამ საზეიმოდ წარმო-
ტმული პირობა სიკვდილით დასჯის პატიების შესახებ? რა-
ტომ მოიყვანა სისრულეში სიკვდილით დასჯის განაჩენი? ამ
შეკითხვაზე მხოლოდ ერთი პასუხის გაცემა შეიძლება: მსჯავრ-
დადებულები ხიზანიშვილი, ინაშვილი და ლაბაური განთავის-
უფლების შემდეგ ხომ იტყოდნენ ვისი მითითებით იყო მო-
წყობილი ილია ქავჭავაძის მკვლელობა? მათი ჩამოხრჩობით
კი მეფის მთავრობა შეეცადა დაეთარა ბოროტმოქმედების
კვალი. მკვლელობა სოციალ-დემოკრატებს გადააბრალა და
ამასთანავე შეინარჩუნა თავისი ჯაშუში დიმიტრი ჯაში, რო-
მელიც თანახმად დადებული პირობისა, განაგრძობდა „ოხ-
რანკისთვის“ საჭირო შავბნელ საქმეებს.

ილია ქავჭავაძის ფიზიკური მკვლელი გიგლა პეტრეს ძე
ბერბიკაშვილი, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ირანში
იმყოფებოდა და ფიქრადაც კი არ ჰქონდა, რომ ოდესმე
მას ხალხი მოთხოვდა პასუხს, არ ეგონა, რომ იგი საბჭო-
თა სასამართლოს წინაშე პასუხს აგებდა ილია ქავჭავაძის
მკვლელობისათვის.

**ილია ჭავჭავაძის ფიზიკური მკვლელის გიორგი
(გიგლა) კეჭრას ძე ბერბიჭაშვილის სისხლის
სამართლის საქმის აღძვრა**

წინასწარი გამოძიება

საბჭოთა გამოძიებით დადგინდა, რომ გიგლა ბერბიჭაშვილმა საქართველოს სოციალური უზრუნველყოფის კომისარიატს მიმართა თხოვნით და სათანადო პირების ყალბი რეკომენდაციაც წარადგინა იმის შესახებ, რომ მისთვის, როგორც ძველი „რევოლუციონერისათვის“, დაენიშნათ პერსონალური პენსია. ბერბიჭაშვილმა მიზანს მიაღწია. პერსონალური პენსიონერი გახდა და ყველა შეღავათით, რაც კი დაწესებული არის პერსონალური პენსიონერებისათვის, სარგებლობდა.

გარკვეულმა პირებმა იცოდნენ, რომ ბერბიჭაშვილი არასდროს არ ყოფილა რევოლუციონერი. 1921 — 22 წლებში ბერბიჭაშვილმა მოტყუებით მიიღო საკ. კპ (ბ) პარტიული მანდატი, ისიც სტაჟით 1905 წლიდან. სინამდვილეში იგი არსად და არასდროს არ ყოფილა მიღებული კომუნისტურ პარტიაში. საქართველოს სსრ სოციალური უზრუნველყოფის კომისარიატში ძველმა რევოლუციონერებმა დააყენეს საკითხი იმის შესახებ, რომ გიგლა ბერბიჭაშვილი ბნელი პიროვნება არის და რომ საჭიროა მისი პიროვნების საბოლოოდ გამორკვევა.

პირველი შემოწმება ბერბიჭაშვილის ბრალდების გარშემო ჩაატარა საქართველოს სოციალური უზრუნველყოფის კომისარიატის პარტიულმა ორგანიზაციამ, მან შეკრიბა მასალები, რომლებიც ამჟღავნებდნენ ბერბიჭაშვილს, როგორც ილია

ქავჭავაძის მკვლელს. 1905 წლის რევოლუციაში მონაწილეთა ზოგიერთი პირების დაკითხვით, ისიც ცნობილი შეიქნა, რომ ბერბიჭაშვილი არასდროს არ ყოფილა რევოლუციის მხარეზე არც 1905 წელსა და არც შემდეგ წლებში და სპარსეთში გადავიდა მხოლოდ იმის შემდეგ, რაც მან ჩაიდინა ილია ქავჭავაძის ვერაგული მკვლელობა.

რათა საფუძვლიანად გამოჩვენებული და შემოწმებული ყოფილიყო გიგლა ბერბიჭაშვილის ვინაობა და მის წინააღმდეგ წარდგენილი ბრალდება, მონაკვლევნი მასალა გადაეცა საგამომძიებლო ორგანოს, რომელმაც დაუყოვნებლივ მოკიდა ხელი ამ საქმეს და დაიწყო გამოძიება. გამოძიებამ სწორად ჩათვალა, რომ რევოლუციონერ მოღვაწეთა მკვლელობის შემთხვევაში, ხანდაზმულობის მიუხედავად, დამნაშავეთა მიმართ შეიძლება აღძრულ იქნეს სისხლის სამართლის დევნა. ილია ქავჭავაძის, როგორც მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ნაციონალურ-რევოლუციონური მოძრაობის საზოგადო მოღვაწის და გამოჩენილი მწერლის მკვლელობა გაუთანაბრდა რევოლუციონერ მოღვაწეთა მკვლელობას.

ვინაიდან ილია ქავჭავაძის მკვლელობიდან განვლილი იყო ოცდაათოთხმეტი წელი — საგამომძიებლო ორგანომ დააყენა საკითხი საქართველოს საკანონმდებლო ორგანოს — უმაღლეს საბჭოს პრეზიდიუმის წინაშე და თხოვა სანქცია ბრალდებულ გიგლა ბერბიჭაშვილის პასუხისგებაში მისაცემად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 58—13 მუხლის საფუძველზე.

საქართველოს უმაღლეს საბჭოს პრეზიდიუმმა, გაითვალისწინა რა ის ფაქტი, რომ ბრალდებულ გიგლა ბერბიჭაშვილს დიდი დანაშაული მიუძღოდა ქართველი ხალხის წინაშე, 1941 წლის 14 ივნისის დადგენილებით სანქცია მისცა საგამომძიებლო ორგანოს, რომ გიგლა ბერბიჭაშვილი პასუხისგებაში მიეცათ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 58—13 მუხლით (ოქმი № 25—1941 წლის 14 ივნისის თარიღით).

წინასწარი გამოძიებიდან გამოიჩნდა, რომ ბრალდებულმა გიგლა ბერბიჭაშვილმა თავიდანვე არ გამოიჩინა გულწრფელობა, იგი ცდილობდა თავი მოეჩვენებინა ისე, რომ ნამ-

დვილად ლებულობდა მონაწილეობას 1905 წლის რევოლუციაში, იყო წითელი რაზმელი და როგორც დევნილი შავი რეაქციის დროს იძულებული შეიქნა გახიზნულიყო ირანში. როდესაც მას წარუდგინეს საქმის მასალები და გააცნეს მოწმეთა ჩვენებანი იმის შესახებ, რომ მან 1907 წლის 30 აგვისტოს მიიღო მონაწილეობა დიდი ქართველი მწერლის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში, ბრალდებულმა უარყო წარდგენილი ბრალდება და გამოძიებას სრულიად უტიფრად განუცხადა, რომ საერთოდ არაფერი არ იცის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის შესახებ, და ეს ამბავი თითქოს მან გაიგო მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც დაბრუნდა ირანიდან, ე. ი. 1919 წლის შემდეგ.

მაგრამ არსებობდა მრავალი უტყუარი ფაქტი იმისა, რომ ბრალდებული ბერბიჭაშვილი ხშირად იკეცხნიდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობას. იგი ერთ დროს აშკარად აცხადებდა, რომ მან, სხვა პირებთან ერთად, 1907 წელს „გამოასალმა სიცოცხლეს ილია ჭავჭავაძე და მთავარ როლს ილიას თიზიკურ მკვლელობაში თვითონ ასრულებდა.

ბრალდებულ ბერბიჭაშვილს გამოძიებამ წარუდგინა აგრეთვე 1907 წ. ილია ჭავჭავაძის მკვლელობასთან დაკავშირებული მაშინდელი გამოძიების მიერ შეგროვილი მასალები, საიდანაც ნათლად ჩანდა, რომ ბერბიჭაშვილი მართლაც ასრულებდა მთავარ როლს ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში. იმ დროს დაკითხულმა მოწმეებმა, კერძოდ კი ილია ჭავჭავაძის მეეტლემ, მკვლელობის თანამონაწილე თედო ლაბაურმა გამოძიებას უჩვენა, რომ ტყიდან პირველი გადმოხტა ახატენელი გიგლა ბერბიჭაშვილი, რომელმაც ესროლა ილია ჭავჭავაძეს და ბერდანის ტყვიით განგმირა იგი, ხოლო შემდეგ კი თოფის კონდახით ორ ადგილას ჩაუტეხა თავის ქალაო.

ბერბიჭაშვილის საქმესთან დაკავშირებით გამოძიებამ დაკითხა, როგორც მოწმენი, დუშეთის მაზრის ყოფილი უფროსი ყარამან ფალავა, დიმიტრი ჯაშის ყოფილი მეუღლე დარია ჯაში, ძმა დიმიტრი ჯაშისა უშანგი სოფრომის ძე ჯაში და სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ყოფილი წევრები შალვა ლეყავა, ილია ბახტაძე და ალექსი წამალაშვილი. ზოგი მოწმე

დაუპირისპირეს ბრალდებულ ბერბიჭაშვილს. ბევრი უარის შემდეგ ბერბიჭაშვილმა თავი სცნო დამნაშავედ იმაში, რომ თითქოს იგი სიკვდილის მუქარით ჩაითრიეს ილია ქავჭავაძის მკვლელობის საქმეში.

დამთავრდა წინასწარი გამოძიება. 1941 წლის 3 ნოემბერს შედგა საბრალდებლო დასკვნა, რომელშიც გიგლა ბერბიჭაშვილის ბრალდება ჩამოყალიბებული იქნა შემდეგნაირად:

„... ბრალი ედება გიორგი პეტრეს ძე ბერბიჭაშვილს, დაბადებულს 1878 წელს დუშეთის მაზრის სოფ. ახატანში, წერა-კითხვის მცოდნეს, ცოლშვილიანს, პენსიონერს, მასში, რომ 1907 წლის 30 აგვისტოს უშუალო აქტიური მონაწილეობა მიიღო დიდი ქართველი მწერალ-პუბლიცისტის ილია ქავჭავაძის მკვლელობაში და შემდეგ მიიმალა.

1921 წელს მოტყუებით მიიღო პარტიული მანდატი დუშეთის პარტორგანიზაციიდან 1905 წ. პარტიული სტაჟით იმ დროს, როდესაც იგი 1905 წლიდან 1921 წლამდე არსად, არასოდეს კომპარტიის წევრი არ ყოფილა, ე. ი. ჩაიდინა ის დანაშაული, რომელიც გათვალისწინებული არის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 58—13 მუხლით...“

საბრალდებლო დასკვნის შემდეგ საქმე გადაეცა განსახილველად საქართველოს უმაღლეს სასამართლოს.

ილია ჭავჭავაძის მკვლელის გიგლა ბერბიჭაშვილის განამართლება საპარტიველო უმაღლეს სასამართლოს მიერ

1941 წლის ნოემბრის ბოლო რიცხვებში სისხლის სამართლის საქმე გიგლა პეტრეს ძე ბერბიჭაშვილის ბრალდებისა გამო გადაეცა საქართველოს უმაღლეს სასამართლოს. აღნიშნული საქმე ერთი ტომისაგან შედგებოდა და მასში მოცემული იყო ბერბიჭაშვილის ბრალდების ძირითადი მასალები, რომლებიც მას ნათლად ამხელდნენ, როგორც ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ერთ-ერთ აქტიურ მონაწილეს.

1941 წლის 27 ნოემბერს შედგა საქართველოს უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის მოსამზადებელი სხდომა, რომელსაც თავმჯდომარეობდა უმაღლეს სასამართლოს წევრი ი. ოდიშელი. მონაწილეობას ღებულობდნენ უმაღლეს სასამართლოს მსაჯულნი — გეგეშიძე და მახაჩაშვილი, მდივნობდა დ. წაქაძე. საქმე გიგლა ბერბიჭაშვილის ბრალდებისა გამო მოსამზადებელ სხდომას მოახსენა საქართველოს რესპუბლიკის პროკურორის თანაშემწემ ვასილ ხმაღაძემ. კოლეგიამ მიიღო საქმე თავის წარმოებაში და სამართალში მისცა გიგლა ბერბიჭაშვილი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 58 — 13 მუხლით.

გიგლა ბერბიჭაშვილის საქმეზე სახელმწიფო ბრალმდებლად გამოყოფილ იქნა რესპუბლიკის პროკურორის მოადგილე ამხ. ალექსანდრე ჩიქვანაია.

დაიწყო მზადება პროცესისათვის. შეგროვილ იქნა შემდეგი მნიშვნელოვანი მასალა:

1. მოგონებები ი. ჭავჭავაძის შესახებ და მწერლის კერძო წერილები.

2. 1907 წლის მეფის მთავრობის გამოძიების მასალები.

1908 წლის მეფის სასამართლოს მასალები და სხვადასხვა ოფიციალური მიმოწერა ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის გარშემო.

3. ი. ჭავჭავაძის სიკვდილის და დასაფლავების მასალები.

4. ი. ჭავჭავაძის მკვლელობასთან დაკავშირებული სრულიად საიდუმლო მასალები 1907 — 1908 წლების პერიოდისა.

5. 1908 წელში ცალკე ტომად შედგენილი საბრალმდებო დასკვნა ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმეზე და განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილი (იმ დროს მხოლოდ სარეზოლუციო ნაწილის გამოქვეყნება იყო მიღებული, განაჩენი კი იწერებოდა ორი-სამი კვირის შემდეგ).

ეს ხუთი ტომი თან ერთვოდა იმ მთავარ ტომს, რომელიც პირველად შემოვიდა უმაღლეს სასამართლოში საგამომძიებლო ორგანოდან და სადაც ასახული იყო გიგლა ბერბიჭაშვილის ძირითადი ბრალდება. ამრიგად, პროცესისათვის შეგროვილი იყო ექვსი ტომი მასალა, რაც შესაძლებლობას გვაძლევდა იმისათვის, რომ უნაკლოდ გაგვეხილა სისხლის

სასაქონლო პარკის საბინო ხაზი

სამართლის საქმე გიგლა ბერბიჭაშვილის ბრალდების გამო. პროცესი დაინიშნა 1941 წლის 25 დეკემბრისათვის.

წინასწარ გათვალისწინებულ იქნა, რომ პროცესზე დაესწრებოდა დიდძალი ხალხი, ხოლო უმაღლეს სასამართლოს სხდომათა დიდი დარბაზი ვერ დაიტევდა ყველა მსურველს, ამიტომ გადაწყდა დაგვეწესებია სპეციალური საშვები და დაგვეზავნა იმ პირთათვის, რომელთა სიას წარმოადგენდნენ კულტურულ-საგანმანათლებლო, პარტიული და პროფესიული ორგანიზაციები. მართლაც, აღნიშნულ დროს სხდომათა დარბაზში ადგილი დაიკავეს შემდეგი ორგანიზაციების წარმომადგენლებმა: საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, საქართველოს სამხატვრო აკადემიის, თბილისის ინდუსტრიული ინსტიტუტის, რუსთაველის სახელობის თეატრის, თბილისის ოპერის, მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის, განათლების სახალხო კომისარიატის, იუსტიციის სახალხო კომისარიატის, სამხედრო ტრიბუნალის, საქართველოს რესპუბლიკის პროკურატურის და სხვა ორგანიზაციების წარმომადგენლებმა.

მუდმივი საშვები ჰქონდათ და სისტემატურად ესწრებოდნენ გასამართლებას საქართველოს გამოჩენილი მწერლები, მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწეები.

ხელმძღვანელმა ორგანოებმა გადაწყვიტეს, რომ გადაღებული ყოფილიყო პროცესის კინოქრონიკა და სახიანგრევმა 1941 წლის 29 დეკემბერს წარმოადგინა მოთხოვნა, რომ 14 მათი თანამშრომლისათვის რეჟისორ დავით რონდელის ხელმძღვანელობით მიგვეცა მუდმივი საშვები. აგრეთვე სპეციალურად მოწვეულ იქნენ სტენოგრაფის ჩამწერნი. ამრიგად, ყველაფერი მზად იყო პროცესის დაწყებისათვის.

1941 წლის 25 დეკემბრის დღის 12 საათზე საქართველოს უმაღლეს სასამართლოს სხდომათა დიდ დარბაზში არაჩვეულებრივი პროცესი გაიხსნა.

როდესაც დამსწრეთ დაიკავეს თავიანთი ადგილები, თავმჯდომარემ გამოაცხადა: „... საქართველოს სოციალისტური

საბჭოთა რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის სხდომას გახსნილად ვაცხადებ.

განხილული იქნება სისხლის სამართლის საქმე გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე ბერბიჭაშვილის ბრალდების გამო, რომელსაც ბრალი ედება გამოჩენილი ქართველი მწერლის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში ე. ი. დანაშაულში, რაც გათვალისწინებული არის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 58 - 13 მუხლით. აღნიშნულ საქმეს განიხილავს საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგია შემდეგი შემადგენლობით: თავმჯდომარე — უმაღლესი სასამართლოს წევრი — ისიდორე სიმონის ძე ოდიშელი. წევრები, უმაღლესი სასამართლოს მსაჯულნი — გიორგი ივლიანეს ძე აბესაძე (თბილისის სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის დოცენტი) ვასილ წყალობას ძე მიხანაშვილი (თბილისის საორთქლმავლო დეპოს მემანქანე).

მონაწილეობას ღებულობენ: სახელმწიფო ბრალმდებელი — საქართველოს რესპუბლიკის პროკურორის მოადგილე ალექსანდრე კონსტანტინეს ძე ჩიქვანაია და ადვოკატთა კოლეგიის წევრი, დამცველი ალექსანდრე ივლიანეს ძე ჯაფარიძე.

თავმჯდომარე შეუდგა სამართალში მიცემულის და მოწმეთა ვინაობის შემოწმებას.

თავმჯდომარე (მიმართავს სამართალში მიცემულს) თქვენი გვარი, სახელი და მამის სახელი.

ბრალდებული — ბერბიჭაშვილი გიორგი პეტრეს ძე.

თავმჯდომარე — დაბადების წელი და ადგილი.

ბრალდებულ — 1878 წელი, დუშეთის რაიონის სოფ. ახატანი.

თავმჯდომარემ გამოკითხა ბრალდებულს ბიოგრაფიული ცნობები, და დარწმუნდა რა, რომ იგი ნამდვილად სამართალში მიცემული გიგლა (გიორგი) ბერბიჭაშვილია, გადავიდა მოწმეთა შემოწმებაზე.

როცა დაადგინა, რომ ყველა მოწმე გამოცხადებულია, მხარეთა წინაშე დაისვა საკითხი საქმის დღევანდელ პროცესზე მოსმენის შესახებ.

სიტყვა მიეცა პროკურორს, რომელმაც განაცხადა: „საქართველოს ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის უთვალსაჩინოესი მოღვაწის, ბატონყმობისა და თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მგზნებარე მებრძოლის ილია ჭავჭავაძის ტრაგიკულ მკვლელობაზე საბრალდებო დასკვნას, ბრალდებული გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე ბერბიჭაშვილის მიმართ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 58—13 მუხლით მხარს ვუჭერ. საქმეში არავითარ საპროცესო დარღვევებს აღვნიშნავ არა აქვს, ამიტომ გთხოვთ საქმე განხილული იქნეს დღევანდელ სხდომაზე...“

ბრალდებულის დამცველი: — „მე ვუერთდები სახელმწიფო ბრალდებულის შუამდგომლობას“.

სასამართლომ მოისმინა რა მხარეთა შუამდგომლობა, დაადგინა, რომ საქმე მოსმენილი ყოფილიყო არსებითად დღევანდელ სხდომაზე. ამის შემდეგ სასამართლომ გაათვთილა მოწმენი არასწორი ჩვენებისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ და განკარგულება გასცა, რომ მოწმენი გაეყვანათ მათთვის მიჩნეულ მოსაცდელ ოთახში.

იწყება სამართალში მიცემული ბერბიჭაშვილის საბრალდებლო მასალების გამოკვეყნება და მისი დაკითხვა. სასამართლოს სხდომათა დარბაზი ხალხით არის გაქედილი, ყველას სურს თავის ყურით მოუსმინოს ქართველი ხალხის დიდი მოამაგის მკვლელობის აქამდე ნახევრად საიდუმლოებით მოცული საქმე, ყველას სურს გაიგოს თუ ვინ და რისთვის გამოასალმა სიცოცხლეს დიდი ილია, ყველა შინაგანად დარწმუნებულია, რომ ეს შეეძლო მხოლოდ მეფის ბნელ ძალებს, ნაძირალებს, მაგრამ ყველას სურს ბრალდებულის პირით მოისმინონ ყოველივე. ამუშავდა კინოაპარატი, მხატვრებმა დაიწყეს მკვლელის — გიგლა ბერბიჭაშვილის სახის აღბეჭდვა ქაღალდზე, რომ ეს შემზარავი გამოხატულება დარჩეს, როგორც თაობათა წყევლის საგანი.

თავმჯდომარე აქვეყნებს საბრალდებო დასკვნას:

ჯერ კიდევ იმდროინდელი (1907 წ.) საკვლევაძიებო ორგანოების არაობიექტური მასალებიდანაც ნათლად ჩანს, რომ

1907 წელს ჩამოყალიბდა ბანდიტთა ჯგუფი, რომელმაც მიზნად დაისახა მწერალ ილია ჭავჭავაძის ფიზიკური განადგურება.

ხსენებულ ჯგუფში შედიოდნენ:

1. ფშავლიშვილი (იგივე აფციაური) პავლე გიორგის ძე
2. ბერბიკაშვილი გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე
3. ინაშვილი ივანე—ყოფილი მამასახლისი
4. ლაბაური თედო—ილია ჭავჭავაძის მეეტლე და
5. მოძღვრიშვილი—ილია ჭავჭავაძის მზარეული და სხვა.

სარწმუნო წყაროებიდან დადასტურებულია, რომ ამ ბანდიტთა სულისჩამდგმელი, ორგანიზატორი და წამმართველი ხელმძღვანელი იყო ილია ჭავჭავაძის ყოფილი მოურავი, მეფის „ოხრანკის“ ცნობილი აგენტი დიმიტრი ჯაში.

დიმიტრი ჯაში 1907 წ. ივნისის ბოლო რიცხვებში წინასწარი განზრახვით მოეწყო ილია ჭავჭავაძის მოურავად პოეტის დის ელისაბედ საგინაშვილის რეკომენდაციით, რის შედეგად მას სრული ხელსაყრელი პირობები შეექმნა საფუძვლიანად მოეზადებინა ილია ჭავჭავაძის ვერაგული მკვლელობა.

საგულისხმოა საქმეში აღნიშნული ერთი გარემოება, რომელიც რამდენიმედ ნათელს ჰფენს ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის მზადების თანამიმდევრულ ხასიათს და მასში დ. ჯაშის როლის საკითხს (იხ. ს. ფ. 115).

საქმის ირგვლივ მოწმის სახით დაკითხული უშანგი ჯაში (ძმა დიმიტრი ჯაშისა) თავის ჩვენებაში აღნიშნავს: „....როგორც მახსოვს ილიას ცოლისთვის ვილაცხეებს გაუგზავნიათ წერილი:—„თუ დიმიტრი ჯაშს მოურავად არ მიიღებ, აუცილებლად გაგისწორდებითო...“

მწერლის მკვლელობის წინასწარი მზადების დამადასტურებელია აგრეთვე თვით დიმიტრი ჯაშის ყოფ. ცოლის ჩვენება, რომელიც ჩამორთმეული იქნა 1941 წლის 6 იანვარს დაკითხვის დროს. „...საგურამოში ჩემი ჩასვლისთანავე გავარდა ხმა, რომ ილია ჭავჭავაძეს მალე მოკლავნო“.

სათანადო მოსამზადებელი მუშაობის ჩატარების შემდეგ, 1907 წლის 30 აგვისტოს, ბანდიტთა ჯგუფმა მეფის „ოხრანკის“ პირისხელიანი ჯაშუშის დიმიტრი ჯაშის ხელმძღვანე-

ლობით სისრულეში მოიყვანა „ოხრანკის“ დავალება და საქართველოს გამოჩენილი მოღვაწე და მწერალი-პუბლიცისტი ილია ჭავჭავაძე სიცოცხლეს გამოსასალმა. ძიებამ დაადასტურა აგრეთვე, რომ ამ ბანდიტურ აქტში უშუალო მკვლელები, გ. პ. ბერბიჭაშვილისა და პავლე ფშავლიშვილის გარდა, ყველანი შეპყრობილნი იქნენ. დაპატიმრებულთა შორის იყო აგრეთვე დიმიტრი ჯაშიც, მაგრამ მეფის „ოხრანკის“ მითითებით იგი მალე გაათავისუფლეს, როგორც აგენტი. „ოხრანკის“ მზრუნველობით გათამამებული ჯაში იქამდეც კი მივიდა, რომ იგი მოწმედაც აღარ დასწრებია სასამართლოს პროცესზე.

იმ მიზნით, რომ ი. ჭავჭავაძის მოკვლა ხალხისათვის, რევოლუციურად განწყობილი გლეხობისათვის და რევოლუციური ინტელიგენციისათვის გადაებრალებინათ, მეფის „ოხრანკის“ დავალებით აგენტმა დიმიტრი ჯაშმა პროვოკაციის ახალ ხერხს მიმართა.

ბრალდებულმა გ. ბერბიჭაშვილმა 1941 წლის 20 აგვისტოს დაკითხვის დროს ძიებას უჩვენა, რომ ილია ჭავჭავაძის მოკვლის წინა დღეებში ჯაშმა თავი მოუყარა 10—12 გლეხს, რომლებსაც პროვოკატორული მოწოდებით მიმართა:

„კაცო, ახლა ხომ უყურებთ რევოლუციის ხანა არის და ეს მემამულეები კი ვერ მოვიშორეთ, ჩვენ ამ კაცმა (ე. ი. ილია ჭავჭავაძემ) სულ ერთიანად შეგვჭამა. ახლა კი, როცა რეაქციამ გაიმარჯვა, თავადებმაც თავი წამოყვეს და გვაწამებენ. ახლა გვიჭირს გლეხობას...“ „მე დღეს თუ ხვალ აქედან უნდა წავიდე, მაგრამ თქვენ თუ არ მოიშორებთ (ი. ჭავჭავაძეს), გახარება არ გექნებათო“ (იხ. საქ. ფურც. 70).

ცნობილია, რომ დიმიტრი ჯაში, როგორც ილია ჭავჭავაძის მკვლელობამდე, ისე შემდეგაც არც ერთ რევოლუციურ მიმართულებას არ ეკუთვნოდა. იგი იყო მეფის „ოხრანკის“ ერთგული მსახური და აგენტი, იგი ჟანდარმერიის დავალებით ფარისევლურად თავს აჩვენებდა გლეხობას, თითქოს მათი ინტერესების დამცველი და გულშემმატკივარი იყო.

ამასთან ერთად, დადასტურებულია აგრეთვე ის, რომ მეფის „ოხრანკის“ მიერ დიმიტრი ჯაში გამოყენებულ იქნა,

როგორც პროვოკატორი, იმ მიზნით, რომ რევოლუციურად განწყობილ გლეხობაში სახელი გაეტეხა მაშინდელი რევოლუციური ორგანიზაციებისათვის და გლეხობა ჩამოეშორებინა რევოლუციური მოძრაობისათვის. მეფის „ოხრანკამ“ ამოიჩინა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ისე მოწყობა ჯაშის მეთაურობით, რომ შემდგომ მწერლის მოკვლის ფაქტი დაებრალდებინა რევოლუციურად განწყობილ გლეხობისათვის, რევოლუციურ ორგანიზაციებისათვის.

დუშეთის მაზრის ყოფილი უფროსის ყარამან გრიგოლის ძე ფალავას ჩვენებებში, რომელიც დაიკითხა, როგორც მოწმე ბრალდებულ ბერბიჭაშვილის საქმესთან დაკავშირებით (დაკითხვის ოქმები საქმეს თან ერთვის), ნათლად ჩანს, ერთი მხრივ, რომ დიმიტრი ჯაში „ოხრანკის“ პირწავარდნილი აგენტი იყო, მეორე მხრივ ეს ჩვენებები აუცილებლად ადასტურებს, აგრეთვე, თუ რამდენად არასასურველი პიროვნება იყო ილია ჭავჭავაძე მეფის მთავრობისათვის. „როდესაც მე დუშეთის მაზრა ჩავიბარე თავისი საქმეებით, — ამბობს ყარამან ფალავა, — გადავხედე შიფრს, სადაც პირდაპირ მაზრის უფროსის სახელზე ეწერა: „ილია ჭავჭავაძე იყოლიეთ პირადი ზედამხედველობის ქვეშ“ (იხ. საქ. ფურ. 128).

ილია ჭავჭავაძე, როგორც „საშიში კაცი“ კარგად ცნობილი იყო არა მხოლოდ თვითმპყრობელობის მმართველი წრეებისა და ჟანდარმერიისათვის, არამედ მეფის სამსახურში მყოფი ოფიციალური კალმოსნებისათვისაც. „ერთხელ, — ამბობს ფალავა ჩვენებაში, — ილია ჭავჭავაძემ თავისი ღლეობა „ილიაობა“ მოაწყო, სადაც დაესწრო რუსი მწერალი ველიჩკო. ეს ველიჩკო საუბარში შეეხო ქართულ ენას, რაზედაც ილიამ უთხრა: „ჩემი სტუმარი, რომ არ იყო, მე გიჩვენებდი ადგილსაო“. ამის შემდეგ გამოვიდა ველიჩკო და მითხრა: — „ილია ჭავჭავაძე ჩვენთვის საშიში კაციაო“ (გვ. 129).

ამავე მოწმის ჩვენებიდან აშკარავდება, რომ დიმიტრი ჯაში მეფის „ოხრანკის“ აგენტი იყო. მოწმე გვამბობს: „1907 წელს ქალაქში (თბილისში) ჩამოვედი. მოვდიოდი ანტონ ფურცელაძესთან, დავინახე, რომ ჟანდარმერიიდან გამოვიდა დიმიტრი ჯაში. მივიღივარ და ვფიქრობ, ეს მთავრობა ილია

ქავჭავაძეს უყურებს როგორც მტერს და მისი მოურავი კი ჟანდარმერიიდან გამოვიდა, როცა ამას ვფიქრობდი, გავიხედე და მცხეთის ჟანდარმერიის უფროსი მოდის. მე ვკითხე ამ ჟანდარმს: „მითხარი, გეთაყვა, იმ კაცს, თქვენი კანცელარიიდან რომ გამოვიდა—თქვენ იცნობთ?“ ამაზე მან მიპასუხა: „როგორ არა, იგი ილია ქავჭავაძის მამულის მოურავია, გვარად ჯაში“. ცოტა ხან შეჩერდა და მერე დაუმატა: „იგი ჩვენთან აგენტად ითვლება“ (იხ. საქ. ფურ. 84, 86, 128, 130).

ბრალდებულ ბერბიჭაშვილის საქმეზე დაკითხულმა მოწმემ, დიმიტრი ჯაშის ყოფ. მეუღლემ, დარია ნიკოლოზის ასულმა ჯაშმა 1941 წლის 6 იანვრის ჩვენებაში განაცხადა თავისი ყოფ. ქმრის დ. ჯაშის შესახებ: „დიმიტრი ჯაში ძალიან მიღებული იყო მაშინდელ მთავრობაში. დანამდვილებით ვიცი, რომ იყო და მუშაობდა „ოხრანკაში“. გარდა ამისა 1917 წ. თებერვლის რევოლუციის შემდეგ დიმიტრი ჯაში მენშევიკებმა დააპატიმრეს, როგორც ჯაშუში (იგი ჯაშუშთა სიაში აღმოჩნდა), რამდენიმე ხანს იჯდა და შემდეგ გაათავისუფლეს... მთელი ქართველი ინტელიგენცია ილია ქავჭავაძის მკვლელობის მოწყობაში ბრალს სდებდა დიმიტრი ჯაშს“ (იხ. ს. ფ. 122).

დიმიტრი ჯაშის ჯაშუშობას ადასტურებს აგრეთვე მისი ძმის—უშანგი ჯაშის ჩვენებაც (იხ. ს. ფ. 114).

ზემოაღნიშნულიდან აშკარად ჩანს, თუ რას წარმოადგენდა ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ორგანიზატორი დიმიტრი ჯაში და თუ ვისი კარნახითა და დახმარებით აწყობდა ჯაში დიდი ქართველი მწერლის მკვლელობას. სამწუხაროდ, წარმოდგენილი საქმის ძიების მომენტში ილია ქავჭავაძის მკვლელობის არც ერთი მონაწილე და თვით ორგანიზატორიც არ არის ცოცხალი. გარდა ერთადერთი ბრალდებული გ. პ. ბერბიჭაშვილისა, რომელიც მოხერხებულად თავს არიდებდა პასუხისმგებლობას.

როგორც ზევითაც იყო აღნიშნული, საქმე გ. ბერბიჭაშვილის პასუხისმგებაში მიცემის შესახებ, ჯერ კიდევ 1940 წ. აღიძრა. საქ. კპ (ბ) ცენტრალურ კომიტეტში საქ. სოცია-

ლური უზრუნველყოფის სახკომიდან შემოვიდა მამხილებელი მასალები ბერბიჭაშვილზე, როგორც ქავჭავაძის მკვლელობაში უშუალო მონაწილეზე. — ეს მასალები საფუძვლად დაედო კვლევა-ძიების დაწყებას და ბერბიჭაშვილის პასუხისგებაში მიცემას.

როგორც მოკვლევის მასალებიდან ირკვევა, ბერბიჭაშვილი დაკითხვების დროს უარყოფდა წარდგენილ ბრალდებას ილია ქავჭავაძის მკვლელობაში მონაწილეობის შესახებ. დაკითხვისას პასუხისგების თავიდან აცილების მიზნით ამტკიცებდა, რომ ის (ბერბიჭაშვილი) შავი რეაქციის პერიოდში დევნილი იყო მთავრობის მიერ და რომ თითქოს იგი 1907 წ. იძულებული გახდა სპარსეთში გადახიზნულიყო, საიდანაც დაბრუნდა მხოლოდ საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. ამტკიცებდა აგრეთვე, რომ იგი საკ. კპ (ბ) წევრია 1905 წლიდან და 1905 წლის რევოლუციის მონაწილე.

ბერბიჭაშვალმა 1921 წელს მოტყუებით მიიღო პარტიული ბილეთი 1905 წლიდან პარტისტაჟით, ხოლო 1929 წელს ყალბი მოწმობით მიადწია პერსონალური პენსიის დანიშვნას საქართველოს სოციალური უზრუნველყოფის კომისარიატიდან.

ძიებით დადასტურებულია და უკანასკნელად თვით ბრალდებულიც არ უარყოფდა, რომ იგი სპარსეთში გადახიზნა არა იმიტომ, რომ მას მეფის მთავრობა სდევნიდა, როგორც რევოლუციონერს, არამედ მთავარი მიზეზი საგურამოს რაიონიდან მისი გადახიზვნისა მწერალ ილია ქავჭავაძის მკვლელობაში მონაწილეობის მიღება იყო.

ძიებით დადასტურებულია, რომ ბერბიჭაშვილი არასოდეს არ ყოფილა საკ. კპ (ბ) წევრი და რომ მან პარტიული ბილეთი მიიღო მოტყუებით (იხ. ს. ფ. 9 და 11).

ზემოაღნიშნულის საფუძველზე 1941 წ. 25 მაისს გ. ბერბიჭაშვილი დაპატიმრებულ იქნა, როგორც ილია ქავჭავაძის მკვლელობის უშუალო მონაწილე და როგორც პარტიაში მოტყუებისა და მაცდურობის გზით შესული.

ბრალდებულმა ბერბიჭაშვილმა თავი დამნაშავედ ცნო იმაში, რომ იგი სხვებთან ერთად მონაწილეობას ღებულობდა

ილია ჭავჭავაძის მეკლესობაში, რომელიც სისრულეში იქნა მოყვანილი შემდეგ პირობებში:

„1907 წ. ...თვე და რიცხვი არ მახსოვს, — ამბობს ბრალდებული, — მე ქალაქში მივიდიოდი ჩემი სოფლის ახატნის ტყიდან, სადაც საერთოდ ვიმალებოდი. ქალაქში უნდა მეყიდნა ტანსაცმელები და ჩუსტები. როდესაც კამარის ხევთან მივედი, გზის პირიდან ვილაკებმა გადმომძახეს — „მობრუნდიო“. მეც მივბრუნდი და ვნახე, რომ ორი მათგანი პავლე ფშავლიშვილი და სანდრო ხიზანიშვილი იყვნენ — ჩემი ნაცნობები. მესამე კი უცნობი პიროვნება იყო და როგორც შემდეგ გავიგე იყო ლადო ფეიქრიშვილი... მე მათ წამიყვანეს ტყე-ტყე და ამიყვანეს საგურამოს ტყეში, ილია ჭავჭავაძის სახლის მახლობლად. იქიდან ხიზანიშვილი დაეშვა გურამიანთქარში და რამოდენიმე ხნის შემდეგ ამოიყვანა დიმიტრი ჯაში, ვანო ინაშვილი; თედო ლაბაური და თან ამოიყვანეს თერთმეტი გლეხი. დაიწყეს აგიტაცია ი. ჭავჭავაძის წინააღმდეგ. ჯაში და ინაშვილი მოგვიწოდებდნენ, რომ უნდა მოისპოს თავადი ი. ჭავჭავაძე, თორემ გლეხებს არ გაახარებსო.

ამ ტყეში გადავწყვიტეთ ი. ჭავჭავაძის მოკლა, რის გამოც შევეკითხეთ მეეტლე ლაბაურს, თუ როდის ამოიყვანდა იგი თბილისიდან ილია ჭავჭავაძეს. ლაბაურმაც მოგვცა დასტური, რომ ილიას ამოიყვანდა ხვალ ე. ი. მეორე დღეს. ამის შემდეგ გლეხები წავიდნენ, ხოლო ჩვენ — მე და ფშავლიშვილი, ხიზანიშვილი და ფეიქრიშვილი დავრჩით იმ ლამეს ტყეში. ინაშვილი, ჯაში და ლაბაური კი წავიდნენ სოფელში. მეორე დღეს ამოვიდნენ ჯაში და ინაშვილი.

ინაშვილმა მე ამომიტანა რევოლვერი № 12. ნაშუადღევს დაახლოებით 3 საათზე გაგვიძღვა წინ ინაშვილი და ჩამოგვიყვანა წიწამურის გზის პირზე. სადაც ჩავსაფრდით დაბურულ ტყეში, ცოტა ხნის შემდეგ მოისმა ეტლის ხმა და როდესაც მოატანა ჩვენს მახლობლად, ლაბაურმა შეანელა ცხენების სიარული. როდესაც ეტლი ჩვენთან მოახლოვდა პირველად „ბერდანკიდან“ ხიზანიშვილმა ესროლა ილია ჭავჭავაძეს, რომელიც გადმოვარდა ეტლიდან. შემდეგ ესროლა ფეიქრიშვილმა და როდესაც ლაქია იაკოფამ ამოიღო რევოლვერი,

მაშინ მე, ბერბიკაშვილმა, ფშავლიშვილმა და ინაშვილმა ვესროლეთ იაკოფას, რომელიც იქვე ჯაგებში გადაეარდა და მოკვდა. მკვლელობის შემდეგ მე ავიღე ოქროს სათვალე და კარობკა, რომელშიაც იყო ხუთი ოქროს ბეჭედი. ფეიქრი-შვილმა აიღო ჩემოდანი და ოქროს საათი. ხიზანიშვილმა წაიღო ბოხჩა, სადაც იყო ტანსაცმელები. ყველაფერი ეს ავიტანეთ იმ ტყეში, საიდანაც წამოვედით და იქ ჩაიბარა ინაშვილმა“ (იხ. ს. ფ. 58, 95, 96).

ამრიგად, ბრალდებულ ბერბიკაშვილის აღიარებით დადასტურებულია, რომ იგი ერთ-ერთი აქტიური მონაწილეა მწერალ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში. დადასტურებულია აგრეთვე ისიც, რომ ეს მკვლელობა მთლიანად მოწყობილია მეფის „ოხრანკის“ მიერ, მკვლელობის ხელმძღვანელი და პრაქტიკული ორგანიზატორი იყო „ოხრანკის“ გაიდვერა აგენტი დიმიტრი ჯაში, რომელმაც ამ დავალების შესასრულებლად გამოიყენა ქურდბაცაცა ბანდიტური ელემენტები და მათ შორის ბრალდებული გიორგი პეტრეს ძე ბერბიკაშვილი.

ზემოაღნიშნულის მიხედვით ბრალი ედება:

ბერბიკაშვილს. გიორგი პეტრეს ძეს, დაბ. 1878 წ. სოფ. ახატანში, ყოფ. დუშეთის მაზრაში, წერა-კითხვის მცოდნეს, ცოლშვილიანს, უკანასკნელად—დაპატიმრებამდე მსახურობდა უნივერსიტეტის სალაროს მცველად, პენსიონერს, პასუხისმგებლობა არ ყოფილს—

მ ა ს შ ი, რ ო მ

1907 წ. ბერბიკაშვილმა გიორგი პეტრეს ძემ უშუალო, აქტიური მონაწილეობა მიიღო დიდი ქართველი მწერალ-პუბლიცისტის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში და შემდეგ მიიმალა.

1921 წ. არასწორად და მოტყუებით მიიღო პარტიული მანდატი დუშეთის პარტორგანიზაციიდან 1905 წლის პარტიული სტაჟით იმ დროს, როდესაც იგი არსად. არასოდეს კომპარტიის წევრი არ ყოფილა, ე. ი. მას ბრალად ედება მოქმედება, გათვალისწინებული საქ. სისხლის სამართლის კოდექსის 58—13 მუხლით.

ძიება საქმეზე № 583 ბრალდებულ გიორგი პეტრეს ძე ბერბიკაშვილის შესახებ დამთავრებულად ჩაითვალოს და საქ.

სსრ სპეცსაკმეთა პროკურორის საშუალებით გადაეცეს განსახილველად საქართველოს სსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიას“.

საბრალდებო დასკვნა დამსწრე საზოგადოებამ მოეღვაწებოთ მოისმინა. საბრალდებო დასკვნიდან ნათელი გახდა: რომ სულ რაღაც ერთი თვის განმავლობაში „ოხრანკის“ აგენტმა დიმიტრი ჯაშმა სისხლის სამართლის დამნაშავეებს მოუყარა თავი და მოაკვლევინა ილია ჭავჭავაძე. დამსწრენი გამსკვალულნი არიან ერთი სურვილით, თუ რას იტყვის ბერბიჭაშვილი წარდგენილი ბრალდების შესახებ.

დასმულ კითხვებზე ბრალდებული უცნაურ და ღვარძლიან პასუხებს იძლევა, შეკითხვებზე პასუხს აყოვნებს ან და შეკითხვაზე შეკითხვით უპასუხებს. მისი მთელი ცბიერება იქით არის მიმართული, რომ როგორმე შეამციროს თავისი როლი ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმეში და ისე მოაჩვენოს თავი სასამართლოს, თითქოს იგი ძალით იყო ჩათრეული ამ ვერაგულ მკვლელობაში.

თ ა ე მ ჯ დ ო მ ა რ ე: სამართალში მიცემულ ბერბიჭაშვილს, თქვენ ბრალი გედებათ იმაში, რომ 1907 წლის 30 აგვისტოს მიიღეთ მონაწილეობა დიდი ქართველი მწერლისა და პუბლიცისტის — ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში, რომელიც მოაწყო მეფის „ოხრანკის“ აგენტმა, ილიას მამულის მოურავმა დიმიტრი ჯაშმა. გარდა ამისა 1921 წლიდან 1922 წლამდე, იმ დროს როდესაც თქვენ კომუნისტურ პარტიაში არასოდეს არ შესულხართ, მოტყუებით მიიღეთ პარტიული ბილეთი 1905 წლის სტაჟით. სწორია თუ არა ბრალდება და სცნობთ თუ არა თავს დამნაშავედ? მიეცით ახსნა-განმარტება სასამართლოს.

ბ ე რ ბ ი ჭ ა შ ვ ი ლ ი: პატივცემულო მოსამართლენო! მე თავს დამნაშავედ ვცნობ იმდენად, რამდენადაც მე ტერორის ქვეშ ვიყავი მოქცეული. მე დამნაშავედ ვცნობ თავს იმდენად, რამდენადაც პარტიას ვერ განუცხადე ჩემი დანაშაული...

პროცესის მონაწილე პროკურორის შეკითხვაზე — „მიიღეთ თუ არა მონაწილეობა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში...“ ბერბიჭაშვილი ცინიკურად პასუხობს: „მე მკვლელობაში უშუა-

ლო მონაწილეობა არ მიმიღია. მე ვიყავი შიშის ქვეშ, მე ვარჩიე ჩემი თავის სიცოცხლე ილია ქავჭავაძეს. ინაშვილმა ესროლა სულ პირველად...“

გ. ბერბიჭაშვილი დასაწყისში ყოველმხრივ ცდილობდა ისე მოეჩვენებინა თავი თითქოს იგი იძულებით იყო ჩათრეული ილია ქავჭავაძის მკვლელობაში, მაგრამ დაკითხვის პროცესში იგი თანდათან ამელავენებს თავის თავს და მტკიცდება, რომ მისი ვერაგული ნამოქმედარი ცილდება იძულებით ჩათრევას და გადადის აქტიურ მკვლელობაში.

როდესაც ბრალდებულს პროკურორმა წაუკითხა ადგილები თედო ლაბაურის და სხვების ჩვენებიდან, რომელიც მათ მისცეს მეფის მთავრობის გამომძიებელს 1907 წელს, „რომ პირველი ტყიდან გადმოხტა ახატნელი გიგლა ბერბიჭაშვილი და ესროლა ი. ქავჭავაძესო“, — ბრალდებულმა უტიფრად განაცხადა: „ოღონდ მე გადავრჩენილიყავი და თუნდაც ხუთ კაცს მოვკლავდიო“. ბერბიჭაშვილის ამ სიტყვებიდან ნათლად ჩანს. რომ ის არ წარმოადგენს ისეთ პიროვნებას, რომლის ძალად ჩათრევა ყოფილიყო საჭირო რაიმე ბოროტმოქმედებაში, იგი სისხლის სამართლის დამნაშავე იყო ჯერ კიდევ ილია ქავჭავაძის მკვლელობამდე და მზად იყო მოეკლა იმდენი ადამიანი, რამდენსაც მას დაავალებდნენ.

არ მოტყუებულა მეფის „ოხრანკის“ აგენტი დიმიტრი ჯაში, მან სწორედ ისეთ ადამიანებს მოუყარა თავი ილია ქავჭავაძის მოსაკლავად, რომელთაც ხელის აუკანკალებლად გამოასალმეს სიცოცხლეს ქართველი ხალხის დიდი მოამბე.

1941 წლის 26 დეკემბერს კვლავ გრძელდებოდა გიგლა ბერბიჭაშვილის დაკითხვა. დარბაზი გაქედილი იყო ხალხით, ყველას აღშფოთებდა ბრალდებული ბერბიჭაშვილის ცბიერი და უტიფარი პასუხები.

ბრალდებულს მოაგონებენ ზოგ ფაქტიურ მასალას და უსვამენ კითხვას, თუ სად და როდის გადაწყვიტეს მან და მისმა თანამოაზრეებმა ილია ქავჭავაძის მოკლა.

გ. ბერბიჭაშვილი უამბობს სასამართლოს, რომ ეს თათბირი მოწყობილი იყო ილია ქავჭავაძის სახლის ზევით, საგურამოს ტყეში. იმ თათბირს ესწრებოდა თორმეტი გლეხი,

დიმიტრი ჯაში და ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის დანაშაულის მონაწილენი. მათ ასე მიმართეს გლეხებსო: „თავიდან მოვიშორეთ ბატონები, ჩვენ კი ისევ უარეს დღეში ვართ ჩავარდნილიო... მართალია, მე მოსამსახურე კაცი ვარ, მე შემძლიან დღეს ხვალ წავიდე ქალაქში, მაგრამ თქვენ რა გეშეულებათ. თქვენ ვერსად ვერ წახვალთ, მე ყველგან ხსნილი მაქვს გზაო. აი ასეთი სისხლის მწოველები (ლაპარაკია ი. ჭავჭავაძეზე) ბევრ ადგილას მოიშორეს და ჩვენ ვერ მოვიშორეთო“.

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე: ამას ვინ ლაპარაკობდა?

ბ ე რ ბ ი ქ ა შ ვ ი ლ ი: ამას ლაპარაკობდა ჯაში და ინაშვილი. ისინი ლაპარაკობდნენ, თუ არ მოვიშორებთ თავიდან ი. ჭავჭავაძეს, არ იქნება ჩვენი სიცოცხლეო.

რისთვის ამოიყვანა თათბირზე საგურამოს ტყეში დიმიტრი ჯაშმა გლეხები, რა საჭირო იყო მათი თათბირზე დასწრება?

დიმიტრი ჯაშმა ეს ხალხი იმიტომ დაასწრო თათბირს და იმიტომ მიმართა მათ პროვოკაციული სიტყვით, რომ მათი საშუალებით გაეგრძელებინა ხალხში ხმა, თითქოს ილია ჭავჭავაძე სოციალ-დემოკრატებმა მოკლესო.

როგორც ცნობილია, მეფის „ოხრანკამ“ პირდაპირ ვერ გაბედა ი. ჭავჭავაძის თავიდან მოშორება. ის სისხლის სამართლის დამნაშავენი, რომელთაც მოკლეს ილია ჭავჭავაძე, მეფის მთავრობამ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრებად მონათლა და ილიას მკვლელობაც სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას გადააბრალა.

გლეხების წასვლის შემდეგ დიმიტრი ჯაში შეუდგა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ტექნიკური დეტალების მოგვარებას და იმის დაზუსტებას, თუ როდის დაბრუნდებოდა საგურამოში ილია ჭავჭავაძე და სად უფრო მოსახერხებელი იქნებოდა მკვლელების ჩასაფრება.

ამის შესახებ გ. ბერბიქაშვილმა სასამართლოს უამბო: „შემდეგ ჯაში და სხვები შეეკითხნენ ლაბაურს (ილია ჭავჭავაძის მეეტლე): „შენ ხაზეინს როდის ამოიყვან ზემოთო“... ლაბაურმა უპასუხა: „მე ხვალ ამოვიყვანო“. შემდეგ გავიდნენ ცალკე ლაბაური და ჯაში და არ ვიცი რაზე ილაპარაკეს, დაღამდა კიდეც. უთხრეს ლაბაურს, რომ შენ ხვალ ამოიყვა-

ნეო, კარგიო. მე ცხენები კარგი მყავს და მოვიყვანო... მეორე დღეს ინაშვილი ამოვიდა. პური ქამა, მზე რომ კარგად ამოვიდა. მან თქვა — აბა წავიდეთო. ინაშვილი გაგვიძღვა წინ. ჯაში ჯერ წამოვიდა, მერე უკან დაბრუნდა. ინაშვილს ცალკე ელაპარაკებოდა. შემდეგ წავიდა, გზის პირზე გაჩერდნენ ინაშვილი, ფეიქრიშვილი და ხიზანიშვილი. ატციაური და მე 20 ნაბიჯით აქეთ. როდესაც გავიგეთ ხმა, რომ მოდის „ტელეჟა“, ინაშვილმა დაათვალიერა და თქვა, წავიდეთ ყველა თავის ადგილასო... როდესაც მოახლოვდნენ ცხენები, ატცხეს რევოლვერების სროლა... ხიზანიშვილმა დაავლო ხელი ჩემოდანს და მე მითხრა, ეს რა არისო. ვნახე კოლოფი. კოლოფში იყო რალაც ღილები და ბეკდები. სათვალეც ავიღე და მივაწოდე. ინაშვილმა თქვა — არაფერი დაიკარგოსო... ყველაფერს ჯაშს ჩავაბარებო... დილა იყო, ტყე-ტყე წამოვედით. გზა ტყეში აღის ბილიკებით. პირდაპირ ქედი ჩადის წიწამურზე და იქ ავედით... ეს გზა მიდის სასახლის თავზე... შუადღისას რომ ავედით, საღამომდე იქ დავერჩით...”

ბერბიქაშვილს არ სურს ილაპარაკოს იმაზე, თუ ვისი ტყვიით იქნა განგმირული ილია ჭავჭავაძე. მან კარგად იცის, რომ როგორც მკვლელობის დღეებში იყო ცნობილი, ისევე საბჭოთა გამოძიებამ და სასამართლომ ამომწურავად დაადგინა, რომ ილია ჭავჭავაძის ფიზიკური მკვლელი გიგლა ბერბიქაშვილი იყო, რომ ის მკვლელობის მომენტში დაქრილი იყო ილია ჭავჭავაძის მსახურის იაკობ ბითარიშვილის ერთადერთი გასროლილი ტყვიით. ბერბიქაშვილი მაინც ამტკიცებს იმას, რომ იგი სადღაც უკან იყო ჩასაფრებული, და მისი გასროლილი ტყვია არ მოხვედრია ილია ჭავჭავაძეს. სასამართლოს პროცესზე შემოწმებული იქნა ბერბიქაშვილის ნატყვიარი ფეხი. ამასთან დაკავშირებით სასამართლომ მას დაუსვა კითხვა, თუ როგორ მოხვდა გასროლილი ტყვია მუხლში, თუ კი იგი მოშორებით იყო ჩასაფრებული და იწვა პირქვე. ამ კითხვამ უხერხულ მდგომარეობაში ჩააყენა ბერბიქაშვილი.

ბერბიქაშვილი პირველ ხანებში უარყოფდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელებთან აღრევე ნაცნობობას, სასამართლოს პრო-

ცესზე თანდათან გამოირკვა, რომ იგი კარგად იცნობდა იმ ბანდიტური ჯგუფის ყველა მონაწილეს.

პროკურორი: (მიმართავს ბრალდებულს) „მკვლელობის თანამონაწილეების სურათები რომ გაჩვენოთ, თქვენ იცნობთ მათ?“

ბერბიკაშვილი: „როგორ არა, აფციაურს ვიცნობ...“

პროკურორი: „ეს ვინ არის?“ (აჩვენებს სურათს).

ბერბიკაშვილი: „ეს ლაბაურია“.

პროკურორი: მართალია, ლაბაურია. აბა ამას თუ იცნობთ? (აჩვენებს მეორე სურათს).

ბერბიკაშვილი: — „ფშავლიშვილია“.

პროკურორი: მართალია, ფშავლიშვილია. იგივე აფციაური, მაშასადამე ყველას იცნობთ.

ბერბიკაშვილი: „ინაშვილსაც ვიცნობ“.

ამრიგად, თანდათანობით ბერბიკაშვილი აღიარებს, რომ ის კარგად იცნობდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ყველა თანამონაწილეს. სასამართლოსთვის ნათელი შეიქნა, რომ ზემოაღნიშნულ მკვლელთა ჯგუფში ბერბიკაშვილი შემთხვევითი პირი არ იყო. ბერბიკაშვილი, ისევე როგორც დანარჩენი მკვლელები, მოსახლეობაში იმთავითვე ცნობილნი იყვნენ, როგორც სისხლის სამართლის დამნაშავენი. ამიტომ იყო რომ მოსახლეობა მოითხოვდა კერძოდ გიგლა ბერბიკაშვილის აღმინისტრაციული წესით გასახლებას, როგორც ეს დაბეჯითებით უჩვენა სასამართლოს დუშეთის მაზრის მაშინდელმა უფროსმა, ამ საქმეზე მოწმედ დაკითხულმა ყარამან ფალავამ.

როდესაც სასამართლოს პროცესზე უცილობლად დადასტურდა გიგლა ბერბიკაშვილის მონაწილეობა დიდი ქართველი მწერლის ილია ჭავჭავაძის ვერაგულ მკვლელობაში, როდესაც ეს აღიარებულ იქნა თვით ბრალდებულის მიერ, — სასამართლო ბერბიკაშვილის აღნიშნულ ბრალდებასთან დაკავშირებულ ზოგი სხვა გარემოების გამორკვევას შეუდგა.

წინასწარი გამოძიების მასალების მიხედვით ირკვევა, რომ ბერბიკაშვილი იკვებნიდა კიდეც, რომ მისმა მარჯვენამ გამოასალმა სიცოცხლეს ილია ჭავჭავაძე.

ამ ფაქტის დასამტკიცებლად სასამართლოს პროცესზე გა-

მოწვეული იქნენ შემდეგი პირები: მიხეილ ლაზარეს ძე სუჯა-
შვილი — დუშეთის მაზრის აღმასკომის ყოფილი თავმჯდომარე,
ალექსი ჯარიაშვილი — დუშეთის მაზრის აღმასკომის თავ-
მჯდომარის ყოფილი მოადგილე, შალვა ალექსის ძე ქიშმარეი-
შვილი — დუშეთის სამაზრო ფინგანის ყოფილი მუშაკი და
სხვები.

დაკითხულმა მოწმეებმა სასამართლოს უჩვენეს, რომ სა-
მართალში მიცემული გიგლა ბერბიჭაშვილი ხშირად იკეცხ-
ნიდა, რომ მან თავის ხელით მოკლა ილია ჭავჭავაძე. ამ
მოწმეთა ჩვენებიდან სასამართლოსათვის სრული ქეშმარი-
ტება შეიქნა, რომ სამართალში მიცემულმა გიგლა ბერბი-
ჭაშვილმა, არამც თუ მონაწილეობა მიიღო ილია ჭავჭავაძის
მკვლელობაში, არამედ პოეტი მოკლულ იქნა სწორედ ბერბი-
ჭაშვილის ტყვიით, იმიტომ რომ ილია ჭავჭავაძის მსახურის
იაკობ ბითარიშვილის მიერ გასროლილი ტყვია ბერბიჭა-
შვილს მოხვდა ფეხში, რადგანაც იგი ამ მკვლელობის დროს
ყველაზე წინ იდგა და ამხნევებდა დანარჩენებს.

სასამართლოს რწმენა შეექმნა, რომ გიგლა ბერბიჭაშვილი
მეფის მთავრობის დახმარებით გადავიდა სპარსეთში, რად-
განაც იგი დამოუკიდებლად ვერ შეძლებდა სპარსეთში გა-
დასვლას.

სასამართლოს პროცესზე მოწმედ დაკითხულმა აპოლონ
ჯაფარიძემ დაადასტურა, რომ მას, სხვებთან ერთად, სო-
ციალ-დემოკრატიული პარტიის მიერ დავალებული ჰქონდა
პარტიის იმ წევრების სპარსეთში გადაყვანა, რომელთაც
მეფის მთავრობა ემუქრებოდა რეპრესიებით. მან განაცხადა,
რომ ახსოვს ყველა იმ ამხანაგის გვარი, რომლებიც შავი
რეაქციის პერიოდში გადავიდნენ სპარსეთში. ნიშანდობ-
ლივია, რომ გიგლა ბერბიჭაშვილი არც კი იცნობს აპო-
ლონ ჯაფარიძეს და მისი სახელი არც კი გაუგონია. ამავე
მოწმის დამაჯერებელი ჩვენებიდან სასამართლოსათვის ნა-
თელი გახდა, რომ აპოლონ ჯაფარიძესთან ერთად სპარ-
სეთში გადავიდა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის 35
წევრი, რომელთაც მონაწილეობა მიიღეს სპარსეთის რევო-
ლუციურ მოძრაობაში, მაგრამ გიგლა ბერბიჭაშვილს არც კი

გაუგია ეს ამბავი, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ყოფილა იმავე ქალაქში, რომელშიც ხსენებული რევოლუციონერები იყვნენ. ცხადია, გიგლა ბერბიკაშვილს რევოლუციონერებთან გამოსაჩენი პირი არ ჰქონდა, როგორც ბანდიტსა და მკვლელს.

სამართალში მიცემული გიგლა ბერბიკაშვილის დაკითხვიდან სასამართლომ დაადგინა, რომ იგი ირანიდან დაბრუნდა 1919 წელს და ცხოვრობდა ქალ. თბილისში. მეტად მამხილებელი ფაქტია, რომ იგი 1919 წლიდან 1922 წლამდე თბილისის არც ერთ პარტიულ ორგანიზაციაში არ გამოცხადებულა. თუ იგი მართლაც პარტიის წევრი იყო 1905 წლიდან, ნუთუ იგი ირანიდან დაბრუნებული, პარტიის არც ერთ ორგანიზაციაში არ გამოცხადდებოდა თბილისში თითქმის ორი წლის ყოფნის პერიოდში. და აი, სრულიად მოულოდნელად, გ. ბერბიკაშვილი 1922 წლის გაზაფხულზე მიემგზავრება ქ. ღუშეთში და ღუშეთის მაზრის პარტიული ორგანიზაციიდან მოტყუებით იღებს პარტიულ მანდატს 1905 წლის სტაჟით.

ბერბიკაშვილს ბრალად წარუდგინეს ის, რომ მან მოტყუებით მიიღო პარტიული მანდატი, ისიც 1905 წლის სტაჟით. ბერბიკაშვილი პირველად ურცხვად უარყოფს ამ ბრალდებას. მაგრამ იმის შემდეგ, როდესაც სასამართლომ დაკითხა მოწმეებს და დაადგინა, რომ გიგლა ბერბიკაშვილი იყო სისხლის სამართლის დამნაშავე, რომ იგი არასდროს რევოლუციის მხარეზე არ ყოფილა და ამიტომ არ შეიძლება რაიმე დოკუმენტი ჰქონოდა 1905 წლის რევოლუციაში მონაწილეობის შესახებ, ბრალდებული შეკრთა. მოხერხებულად შეიცვალა პოზიცია. იგი უკვე აღარ ამტკიცებს იმას, რომ პარტიის წევრი იყო 1905 წლიდან. პირიქით, იგი ახლა იმ პოზიციას დაადგა, რომ პარტიის წევრი არის 1921 წლიდან, მაგრამ მალე ესეც შეცვალა და განაცხადა, რომ არ ახსოვს 1921 წლიდან არის პარტიის წევრი, თუ 1922 წლიდან.

რატომ ეშლება პარტიული მანდატის მიღების წლები ბერბიკაშვილს, ნუთუ მართლა მას არ ახსოვს როდის მიიღო პარტიული ბილეთი?

ბერბიკაშვილი სასამართლოს უმტკიცებდა, რომ მას პარ-

ტიული მანდატი მიღებული აქვს ბორის ძნელაძის ხელით. მაშინ როდესაც ეს უკანასკნელი დუშეთის სამაზრო კომიტეტის მდივნად მუშაობდა. პარტიული არქივის მასალებით გამოირკვა, რომ ბორის ძნელაძე ცენტრალური კომიტეტის მიერ 1921 წლის 19 დეკემბერს იყო დანიშნული სამაზრო კომიტეტის მდივნად, მაგრამ როდის შეუდგა მუშაობას ეს გარკვეული არ არის. ყოველ შემთხვევაში, ამხ. ბორის ძნელაძე 1921 წლის გაზაფხულზე დუშეთში არ მუშაობდა. ამ ფაქტების ზეგავლენით გიგლა ბერბიჭაშვილმა შეცვალა ტონი და პარტიული სტაჟის შესახებ უკვე სხვა ცნობა მისცა. 1941 წლის 27 დეკემბრის სასამართლოს სხდომაზე მან განაცხადა, რომ არ ახსოვს როდის შევიდა პარტიაში — 1921 თუ 1922 წელს.

ბერბიჭაშვილი იძულებული შეიქნა აგრეთვე სასამართლოსთვის ეჩვენებინა, რომ იგი ჩვეულებრივი წესით არ ყოფილა მიღებული პარტიაში, არც რეკომენდატორები ყოლია. ცხადია, მან შეცდომაში შეიყვანა პარტიული ორგანიზაცია და 1905 წლის სტაჟით მიიღო პარტიული ბილეთი ისეთი პირების რეკომენდაციით, რომელნიც 1905 წელს მცირე-წლოვანნი იყვნენ.

სასამართლომ დაკითხა, როგორც მოწმეს, ერთ-ერთ ასეთ „რეკომენდატორს“ ვანო იორდანიშვილს. მან სასამართლოს განუცხადა, რომ იგი პარტიაში ირიცხება მხოლოდ 1918 წლიდან და რეკომენდაცია იმიტომ მისცა ბერბიჭაშვილს, რომ მამამისისაგან გაუგონია, ბერბიჭაშვილი თითქოს რევოლუციონერი იყო.

საინტერესო და საგულისხმო არის მოწმე ყარამან ფალავას ჩვენება.

როგორც ცნობილია, ყარამან ფალავა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის წლებში მუშაობდა დუშეთის მაზრის უფროსად. მან მიიღო პირველი ცნობა ამ საშინელი მკვლელობის შესახებ და მანვე ჩაატარა პირველი მოკვლევა ბოროტმოქმედთა აღმოსაჩენად. ისიც ცნობილი არის, რომ ფალავამ პირველმა მიაგნო ბოროტმოქმედების კვალს და მოითხოვა დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაშის, როგორც ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის

ორგანიზატორის, დაპატიმრება, მაგრამ მალე მას მთლიანად ჩამოართვეს მოკვლევის მასალა, რომ ჯაშის დაპატიმრებასთან დაკავშირებით არ გახსნილიყო მეფის „ოხრანკის“ შეზღუდული საქმიანობა და გამოძიება დაეწალა სულ სხვა პიროვნებას.

მოწმე ყარამან ფალავა, მიუხედავად მოხუცებულობისა, მხნედ გამოიყურებოდა და მეხსიერებაც კარგი აღმოაჩნდა. მან უამბო სასამართლოს, თუ როგორ ვერაგულად მოკლეს ილია ქავჭავაძის მოურავი მოსე მემარნიშვილი, სხვადასხვა მახინჯიციებით როგორ მოეწყო მეფის „ოხრანკის“ აგენტი ჯაში ილია ქავჭავაძის მოურავად. დაკითხვის დროს მან უამბო სასამართლოს, რომ მოკვლევის შედეგად 1907 წლის სექტემბერში დაადგინა, რომ ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ორგანიზატორი იყო დიმიტრი ჯაში, მკვლელობის ფიზიკური შემსრულებელი კი ბერბიკაშვილი, ინაშვილი, ფშავლიშვილი და სხვები იყვნენ.

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე: (ეკითხება ყარამან გრიგოლის ძე ფალავას) თქვენ როდის დაიწყეთ მუშაობა ღუშეთში?

ყ. ფ ა ლ ა ვ ა: 1907 წელს, მაზრის უფროსის თანამდებობაზე.

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე: გამოძიების შედეგად რა გამოიჩინა, ვინ იყო ილია ქავჭავაძის მკვლელი?

ყ. ფ ა ლ ა ვ ა: დიმიტრი ჯაში დიდ როლს თამაშობდა, ბერბიკაშვილი ყველაზე „ვაჟკაცი“ იყო, ამბობდნენ მერე იყო ინაშვილი, ფშავლიშვილი და ფეიქრიშვილიო... ეს ყველაფერი დაადასტურა მეეტლე ლაბაურმა ციხეში, რომ მოვკითხე, იქ დაესწრო გამომძიებელი ილიაშჩენკო...”

მოწმე ფალავა აგრეთვე უამბობს სასამართლოს, რომ გიგლა ბერბიკაშვილი იყო ქურდბაცაცა და მოსახლეობამ მოითხოვა მისი აღმინისტრაციული გასახლება და ამის გამო მას ეძებდნენ კიდევო.

საინტერესო იყო ჩვენება მოწმის სახით დაკითხული დარია ნიკოლოზის ასულ ჯაშის. მან მოგვცა თავისი ყოფილი ქმრის, მეფის „ოხრანკის“ აგენტის დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაშის ამომწურავი დახასიათება. სასამართლოს უამბო, რომ დი-

მიტრი ჯაში იყო ავანტიურისტი, ეწეოდა შანტაჟს, აწყობდა ბანკების ძარცვას, ამზადებდა ყალბ ფულებს. დარია ჯაშის განცხადებით დიმიტრი ჯაშს ხშირად აპატიმრებდნენ სისხლის სამართლის დანაშაულისათვის, მაგრამ საპატიმროდან სულ იოლად აღწევდა თავს. მუშაობდა მხოლოდ ღამე და ჯამაგირსაც ღამე ღებულობდა. მისთვის, როგორც ცოლისთვის, თავის ქმრის სამუშაო ადგილი გაურკვეველი იყო, რომ დიმიტრი ჯაში ძალიან დაახლოებული იყო მეფის მოხელეებთან, ხშირად წერდა ცენტრალურ გაზეთებში და ქებადიდებით იხსენიებდა მეფის ნაცვალს კავკასიაში და ამიტომ იგი ხშირი სტუმარი იყო მეფის ნაცვლისა კავკასიაში და სხვა.

საყურადღებოა მოვიყვანოთ ზოგიერთი ადგილი დარია ჯაშის დაკითხვიდან:

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე: თქვენი გვარი, სახელი და მამის სახელი?

დ. ჯ ა შ ი: ჯაში დარია ნიკოლოზის ასული.

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე: ვინ იყო თქვენი ქმარი?

დ. ჯ ა შ ი: დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში.

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე: თქვენი მეუღლე დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში სად მუშაობდა, როცა თქვენ გათხოვდით?

დ. ჯ ა შ ი: მაშინ არ მუშაობდა.

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე: რითი ირჩენდა თავს, თუ არსად არ მუშაობდა?

დ. ჯ ა შ ი: იმ ხანებში, როდესაც წამიყვანა, მან გაძარცვა სასოფლო-სამეურნეო ბანკი... ბოლო დროს ძალიან დაახლოვება ქონდა მეფის მთავრობის მოხელეებთან... ყოველ კრებაზე ესწრებოდა, მე თითონ მქონდა რამდენიმე მოსაწვევი ბარათი. იმიტომ, რომ ხშირად სწერდა გაზეთებში და აქებდა მას... ის ისეთი კაცი იყო, რომ ხუთჯერ იყო დაპატიმრებული მეფის დროს... ღამე სად დადიოდა, არ ვიცი, ყოველთვის ღამე ღებულობდა ჯამაგირს.

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე: მენშევიკების დროს რა ბრალდება წაუყენეს დიმიტრი ჯაშს, როგორც ილია ჭავჭავაძის მკვლელს, თუ როგორც „ოხრანკის“ აგენტს?

დ. ჯაში: არა, მკვლელობაზე არ ყოფილა ლაპარაკი, იყო ლაპარაკი როგორც „ოხრანკის“ აგენტზე.

სასამართლოს პროცესი თორმეტი დღე გრძელდებოდა. დაკითხული იქნა ყველა ძირითადი და დამატებით გამოწვეული მოწმე. სასამართლომ შეამოწმა თვითმწიფი დოკუმენტი, რომელსაც კავშირი ქონდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობასთან. სასამართლოს ყველა სხდომაზე დარბაზი სავსე იყო ხალხით.

ამრიგად, წინასწარი გამოძიების მიერ შეგროვილი მასალისა და სასამართლოს პროცესის უშუალოდ მოსმენის შედეგად, სასამართლო მივიდა იმ რწმენამდე, რომ გიგლა ბერბიქაშვილი იყო დიდი ქართველი მწერლის ილია ჭავჭავაძის, უშუალო მკვლელი. მკვლელობა მოაწყო მეფის „ოხრანკის“ აგენტმა დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაშმა „ოხრანკის“ სპეციალური დავალებით 1907 წლის 30 აგვისტოს. ამის შემდეგ სასჯელის თავიდან აცილების მიზნით ბრალდებული მიიმალა სპარსეთში და არ გამოჩენილა 1919 წლამდე. ამასთანავე გ. ბერბიქაშვილმა 1922 წლის გაზაფხულზე დუშეთის პარტიული ორგანიზაციიდან მოტყუებით მიიღო პარტიული ბილეთი 1905 წლის სტაჟით. ამასთან დადასტურებულია, რომ სინამდვილეში იგი არასოდეს არ ყოფილა მიღებული პარტიაში.

ახლა დარჩა მხოლოდ მხარეთა კამათის მოსმენა. ვნახოთ რას იტყვის სახელმწიფო ბრალმდებელი გიგლა ბერბიქაშვილის დანაშაულის შესახებ, როგორ პოზიციას დაიკავებს გიგლა ბერბიქაშვილის დამცველი, ექნება თუ არა მას დაცვის მოტივები და თუ ექნება, როგორი? რას იტყვის ბრალდებული საბოლოო სიტყვაში, რას სთხოვს იგი საბჭოთა სასამართლოს? როგორ განაჩენს გამოიტანს უმაღლესი სასამართლო?

სასამართლოს მეშვიდე სხდომა 1942 წლის 3 იანვარს საღამოს 6 საათზე გაიხსნა.

დღეს მოსმენილი ექნება მხარეთა კამათი, — განაცხადა სასამართლოს თავმჯდომარემ.

სიტყვა ეძლევა სახელმწიფო ბრალმდებელს. საჭიროდ ვცნობთ მოვიყვანოთ ეს სიტყვა შემოკლებით: — „ამხანაგო

მოსამართლენო, საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის უმაღლეს სასამართლოს წევრნო!

ვიწყებ რა საბრალდებო სიტყვას საქმეზე, რომელსაც აქვს დიდი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მნიშვნელობა, მე მინდა პირველ ყოვლისა შევაჩერო თქვენი ყურადღება ამ ბოროტმოქმედების ერთ განსაკუთრებულ თვისებაზე. სხვა საქმეებიდან მის განმასხვავებელ თვისებაზე.

ჩვენმა უმაღლესმა სასამართლომ არა ერთხელ გაარჩია საქმე უდიდესი ბოროტმოქმედებისა, რომელიც მიმართული იყო ჩვენი სოციალისტური სამშობლოს წინააღმდეგ. მაგრამ არ შევცდები, თუ ვიტყვი, რომ სასამართლოს პირველად უხდება გაარჩიოს ასე მზაკვრული ბოროტებით მოწყობილი საქმე, როგორსაც წარმოადგენს აი ეს განსახილველი ბოროტმოქმედება.

ცნობილია. რომ მეფის მთავრობას, მის დამქაშებს და ჟანდარმერიას არა ერთი და ორი საუკეთესო ადამიანი ჩაუყლაპია ციხეებსა და კატორღებში, არა ერთი რევოლუციონერი, ხალხის მეგობარი და მოსარჩლე, ხალხის იდეებისათვის და მისი საუკეთესო მომავლისათვის მებრძოლი დაუხვრეტი, ჩამოუხრჩვია. როგორც აშკარად, ისე ფარულადაც. მაგრამ, რომ ცარიზმს მისთვის საშიში ადამიანის ირგვლივ არსებული ნაწილობრივ არაჯანსაღი ატმოსფეროთი ასე მოხერხებულად ესარგებლოს, თავიდან ადვილად მოეცილებიოს, მზის სინათლეზე მოკლას თავისი მტერი და ეს ბოროტმოქმედება მოეწყოს ისე, რომ რევოლუციური პარტიისა და თვით ხალხისათვის დაებრალეზინოს მკვლელობა და ამით თავისი ბნელი საქმეების გაჩარხვისათვის ხელი მნიშვნელოვნად შეეწყოს, ჩვენს პრაქტიკაში პირველი შემთხვევაა. ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღებით გვკვირდება განვიხილოთ ყველა ის დოკუმენტი და ჩვენებანი, რაც ჩვენს ხელთაა დაგროვილი, რათა დამაჯერებელი და ნათელი იყოს ყველასათვის ის, რაც მოხდა და როგორადაც მოხდა.

1907 წლის აგვისტოს სოფ. საგურამოს მახლობლად, წიწამურის ხეობაში. ვერაგულად მოკლეს დიდი ქართველი მწერალი ილია ჭავჭავაძე, ხალხის უანგარო კირისუფალი და

კაცობრიობის უკეთესი მომავლისათვის დაუღალავი მებრძოლი. იგი შეუბრალებლად გამოსტაცეს ქვეყანას იმ დროს, როცა რუსეთის ცარიზმის ბნელი ძალები სულს უხუთავდნენ მშრომელ ხალხს და უმკაცრესი რეაქციის ბრძკვალეებში აქცევდნენ დამონებულ ერებს. იგი მოკლეს ხალხის უბოროტესმა მტრებმა, მეფის ხელისუფლების მიერ მოსყიდულმა ავაზაკებმა, ქვეყნის ნაძირალებმა არ დაინდეს დიდი პოეტი. ხალხის სულიერი წინამძღოლი, ვისაც:

„ერის წყლული აჩნდა წყლულად.
ეწოდა მის ტანჯვით სული,
მის ბედით და უბედობით
ედაგოდა მტკიცე გული“...

გაბოროტებულმა ავაზაკებმა ტყვიით განგმირეს მოხუცი მწერლის შუბლი და მკერდი, თოფის კონდახით დაალურჯეს იგი, გრძნობის დაკარგვამდის ცემეს მის ცოლს და იქვე მოკლეს მისი მსახური. ნაძირალებმა გაძარცვეს მსხვერპლი: აართვეს ოქროს საათი, სამკაულები და სხვა.

ელვის სისწრაფით მოედო მთელს ქვეყანას ეს შემზარავი ამბავი, საშინელი გლოვის ხმად გავრცელდა ილიას ვერაგული მოკვლის ცნობა საქართველოში, გადაცდა მის საზღვრებს, გავიდა რუსეთში და იქიდან ევროპაში. ილიას გლოვა ნამდვილ სახალხო გლოვად გადაიქცა. ერი რისხვითა და წყევლა-კრულვით იხსენიებდა ქვეყნის გესლიან მოღალატეებს, რომლებმაც სისხლიანი ხელი აღმართეს ილია ჭაჭავაძის წინააღმდეგ, რომელმაც მარად უკვდავი ნაწარმოებით გაამდიდრა მხატვრული შემოქმედება, რომელმაც დაგვიტოვა უქცნობი — „აჩრდილი“. „კაკო ყაჩაღი“, „კაცია ადამიანი?!“, „ოთარაანთ ქერივი“, „განდებილი“, „გლახის ნამებობი“, „დიმიტრი თავდადებული“ და სხვა, რომლებშიაც გამოხატა ღუბკირი ცხოვრებისა და უკუღმართი სოციალ-პოლიტიკური პირობების შეცვლისა და გარდაქმნის უკვდავი იდეალები.

ამიტომ უმღერდა მას დიდი პოეტი აკაკი წერეთელი ქართული ხალხის სახელით:

„... და ილიაც არ მომკდარა
მამულისთვის რჩება ლამარად...“

რაც კი ჰქონდა მალლით ნიჭი,
ბუნებისგან მიცემული,
მთლად მიუძღვნა მის სამშობლოს.
ფიანდახად დასდვა გული!"

და აი. დღეს ერთი საზიზღარი ავაზაკთაგანი, რომელმაც მოკლა ილია ჭავჭავაძე, ჩვენს წინაშე იმყოფება, საბჭოთა სასამართლოს წინაშე, ურცხვად დგას, დღეს იგი სასტიკ პასუხს აგებს გამარჯვებული. თავისუფალი და ბედნიერი ხალხის წინაშე იმ შავბნელი საქმისათვის. რომელიც მან ჩაიდინა 34 წლის წინათ. იგი მიიღებს საკადრის სასჯელს იმ ხალხისაგან. ვისაც წაართვა მან მისი უკეთესი წარმომადგენელი. დაუვიწყარი და ერთგული შვილი. სიცოცხლე მოუსპო ქართველი ერის დიდ მოქირნახულეს. ჩვენს ილია ჭავჭავაძეს. სახელოვანი რუსი ადამიანების ბელინსკის, ნეკრასოვის, ჩერნიშევსკის და დობროლუბოვის ტრადიციებზე აღზრდილსა და მათი იდეებით გამსჭვალულს, თავისი ბინძური ხელით მოკლა ჩვენი კლასიკოსი ილია ჭავჭავაძე, რომელიც მთელი ნახევარი საუკუნე ასე თავდადებით და ნაყოფიერად ემსახურა ჩვენს სამშობლოს.

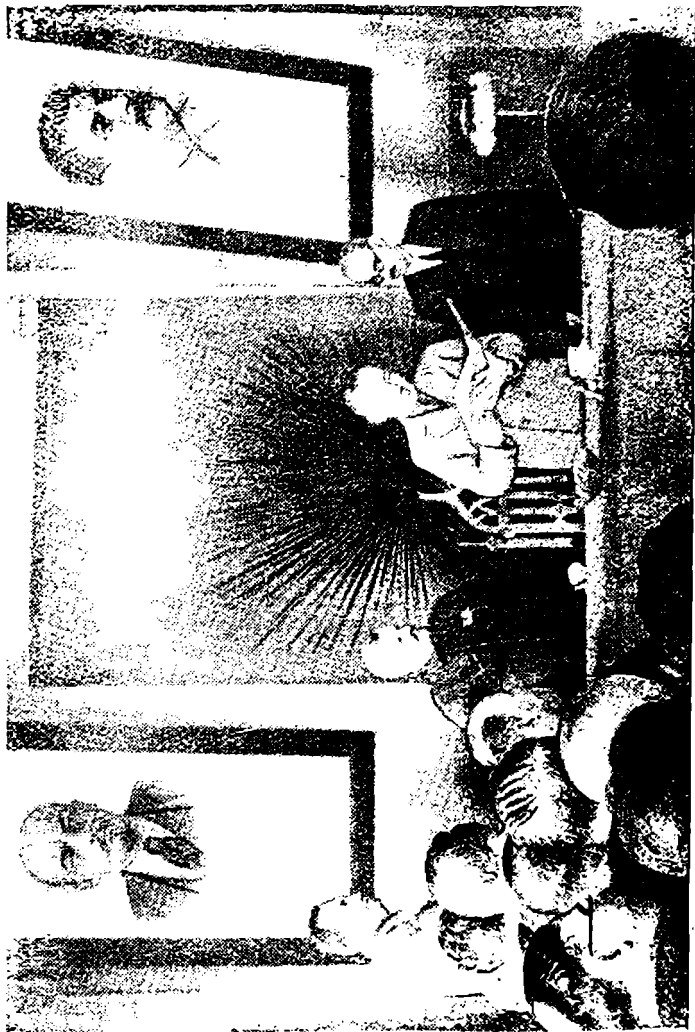
ყველასთვის ცნობილია ვინ იყო ილია ჭავჭავაძე, რომლის სისხლში გასვრილი აქვს ხელები ჩვენ წინ მდგომ ბრალდებულ ბერბიჭაშვილს და მის დამქაშებს. მეფის „ოხრანკის“ დაქირაებულ ნაძირალებს.

რატომ გამოასალმა მან წუთისოფელს ეს დიდი მოხუცი, ეს გამოჩენილი პოეტი და მოაზროვნე? ამის მიზეზები ადვილი გასაგები გახდება, თუ გავითვალისწინებთ ილია ჭავჭავაძის მოღვაწეობის ხასიათს.

საქ. კ პ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ორგანომ „პრავდამ“ ილია ჭავჭავაძე დაახასიათა, როგორც დიდი მწერალი და საქართველოს ნაციონალურ-რევოლუციური მოძრაობის ყველაზე პოპულარული წარმომადგენელი მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში. ამ შესანიშნავ დახასიათებაში ამომწურავად არის მოცემული ილიას მოღვაწეობის ხასიათი და მნიშვნელობა.

ნაციონალურ-რევოლუციური მოძრაობის იდეებმა ილია ჭავჭავაძე გაიტაცა ჯერ კიდევ კაზუკობის ხანაში. 1860 წელს

სსამგართლო აკვეუნიებს განაჩენს

ილია ჭავჭავაძე აღფრთოვანებულ სტრიქონებს უძღვნის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გმირს გარიბალდის:

„მესმის, მესმის სანატრელი
ხალხთ ბორკილის ხმა მტვრევისა!
სიმართლის ხმა ქვეყნადა ჰქუხს
დასათრგუნელად მონობისა.

აღმიტაცებს ხოლმე ის ხმა
და აღმივზნებს იმედს გულში...
ღმერთო, ღმერთო! ეს ხმა ტბილი
გამაგონე ჩემს მამულში“.

პროკურორმა თავის სიტყვაში ფართოდ გააშუქა ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობა, მისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობა, მისი განუსაზღვრელი დამსახურება ქართველი ერის წინაშე.

სახელმწიფო ბრალმდებელი განსაკუთრებით შეჩერდა ილია ჭავჭავაძის დამოკიდებულებაზე გლეხებთან და მოიყვანა ადგილები მისი შემოქმედებიდან და კერძო წერილებიდან იმის დასამტკიცებლად, რომ „კაკო ყაჩაღის“ ავტორი მუდამ იყო მოსარჩლე ქართველი მშრომელი გლეხობისა.

სახელმწიფო ბრალმდებელმა კარგად ჩამოაყალიბა, თუ რატომ იყო დაინტერესებული ილია ჭავჭავაძის მოკვლით მეფის მთავრობა. მან განაცხადა:

„...ყველა პირუთენელი ადამიანი, რომელიც ღრმად გაეცნობა ილიას ცხოვრებას, მოღვაწეობასა და შემოქმედებას, გაეცნობა აგრეთვე ილიას მკვლელობის ირგვლივ დაგროვილ და სასამართლოს განკარგულებაში არსებულ უამრავ მასალას და ილიას ფიზიკური მკვლევლების ბიოგრაფიებს, აშკარად დარწმუნდება იმაში, რომ ქართველი ხალხის დიდი მოაზროვნე და მოღვაწე, კლასიკოსი და დიდბუნებოვანი ადამიანი მოკლა მეფის მთავრობამ, ნიკოლოზის ეანდარმერიაშ. „ოხრანკამ“ ეს ბინძური საქმე უშუალოდ გააკეთებინა თავის დაქირავებულ აგენტებს. ილიას მკვლელობაში მიაღებინა მონაწილეობა და ბრმა იარაღად გამოიყენა აგრეთვე არა აგენტებიც. ამგვარად, მკვლევლები ორ ჯგუფად განიყოფებიან: დიმიტრი ჯაში, ივანე ინაშვილი და გიგლა ბერბიკაშვილი

მეფის „ოხრანკის“ დაქირავებული აგენტები იყვნენ, ხოლო ზიზანიშვილი, ფშავლიშვილი (იგივე, აფციაური), ლაბაური, ფეიქრიშვილი და სხვები ბრმა იარაღი პირველთა ხელში. სახელმწიფო ბრალმდებელმა კონკრეტულად დაახასიათა თვითებული მათგანი და განსაკუთრებით ამომწურავად გააშუქა ბრალდებულის გ. ბერბიჭაშვილის ავკაცური ცხოვრება, მისი ამორალური პიროვნება.

1905 წლის პერიოდში, განაცხადა სახელმწიფო ბრალმდებელმა, — „...გიგლა ბერბიჭაშვილი თავზარს სცემდა მთელი მაზრის მშრომელ მოსახლეობას, მან იმდენად შეაწუხა გლეხობა, რომ სოფელმა კრებაზე „პრიგოვორი“ გამოიტანა და გაუგზავნა კიდეც მაზრის უფროსს. გიგლა ბერბიჭაშვილი გაციმბირების მიზნით დაიპირეს კიდეც, მაგრამ ხანმოკლე პატიმრობის შემდეგ ის თავის აგენტად გაიხადეს და გაუშვეს. დასაწყისში მისი დაპატიმრება ახსნეს ვითომ და მისი პარტიზანობით, როცა ნამდვილი რევოლუციონერები და რევოლუციის ლიდერებიც კი თავისუფლად დასეირნობდნენ რევოლუციით დამფრთხალ მეფის მთავრობის თვალწინ.

ბერბიჭაშვილი ცდილობს დაგვარწმუნოს აქ, რომ მას პარტიზანობის წიგნაკი ჰქონდა, რომ ამ წიგნაკს ის თითქოს სულ ინახავდა 15 წლის განმავლობაში. ყველაფერი ეს კარგადაა მოგონილი, მაგრამ აქაც ერთი ეშლება ბრალდებულს, სასამართლოს თავმჯდომარის შეკითხვაზე: „თქვენ პარტიზანის მანდატს ვინ აწერდა ხელსო“, მან უპასუხა: „ხელს აწერდა ნაცვლიშვილი ან კობახიძეო“. ამით მან დაამტკიცა, რომ მას არა თუ არა ჰქონია პარტიზანობის მანდატი, არამედ არც უნახავს არასდროს სხვის ხელშიაც კი...

ილია ჭავჭავაძის მკვლელთა ცალკეული დახასიათების შემდეგ სახელმწიფო ბრალმდებელმა ფართოდ გააშუქა ყველა ის მონაცემი, რომლებიც ამტკიცებენ იმას, თუ ვინ მოკლა ჭავჭავაძე და როგორ პირობებში იყო შესრულებული ეს ავაჯაკური და შემზარავი აქტი. სახელმწიფო ბრალმდებლის სიტყვა ოთხ საათზე მეტ ხანს გრძელდებოდა. დარბაზში მსმენელები ჩვეულებრივზე მეტი იყო. ყველა დიდი ყურადღებით უსმენს პროკურორს, მათ უნდათ, რომ გაიგონ თვითებული

დეტალი იმის შესახებ, თუ როგორ იქნა მოწყობილი ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა. პროკურორი ამთავრებს სიტყვას: „დამტკიცებულია, რომ ბოროტმოქმედთა ერთ ჯგუფს, სახელდობრ ჯაშს, ინაშვილს და ბერბიჭაშვილს, როგორც „ოხრანკის“ საიდუმლო აგენტებს, შეგნებულად და შედეგის გათვალისწინებით ჩადენილი აქვთ მეტად მძიმე დანაშაული, ხოლო ხიზანიშვილს, ლაბაურს, ფშაველიშვილს, ფეიქრიშვილს და სხვებს დანაშაული ჩადენილი აქვთ, როგორც ბრმად დაქირავებულ ბანდიტთა ხროვას. დამტკიცებულია ბრალდება, გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსის 58 მუხ. მე-13 ნიშნით ბრალდებულ ბერბიჭაშვილის მიმართ. დანარჩენ ბოროტმოქმედთა ქმედობაც დამტკიცებულია, ნათელია, მაგრამ ვინაიდან ისინი ცოცხლები არ არიან, ამიტომ მათთვის სასჯელის განსაზღვრისათვის არაფერს ვამბობ.

ბრალდებულ ბერბიჭაშვილის მიმართ ბრალდება დამტკიცებულია თვით ბრალდებულის და მოწმეთა ჩვენებებით, როგორც წინასწარი გამოძიებით, ისე სასამართლოს პროცესზე.

დამტკიცებულია ბრალდება აგრეთვე სამედიცინო და სხვა ხასიათის ექსპერტიზით, დამტკიცებულია ბრალდება სასამართლოზე წარმოდგენილი ნივთიერი მტკიცებულებებით და 1907—1908, 1909 და სხვა წლების სასამართლოს საარქივო მასალებით და დოკუმენტებით.

დადასტურებულია აგრეთვე, რომ ბრალდებული ბერბიჭაშვილი მოტყუებით შევიდა 1922 წელს პარტიაში. წინასწარი განზრახვით დაუმალა პარტიას თავისი ბინძური წარსული. დადასტურებულია აგრეთვე ისიც, რომ ბერბიჭაშვილს დღესაც არ უნდა შეიგნოს ილიას მოკვლის ბრალდების სიმძიმე და არც გულახდილია პარტიისა და საბჭოთა სასამართლოს წინაშე.

ბერბიჭაშვილის მიმართ ბრალდება დამტკიცებულია 1907 წლის, 1908 წლის და 1909 წლის ამ საქმეზე პასუხისმგებაში მიცემულ და გასამართლებულ პირთა ჩვენებებით.

ამრიგად, ბრალდებული გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე ბერბიჭაშვილის მიმართ ბრალდება, გათვალისწინებული ზემოდასა-

ხელეებული მუხლით, საესეებით და მთლიანად დამტკიცებულია. სასამართლოს აქვს ყველა მასალა და სრული შესაძლებლობა თავის განაჩენში ჩაწეროს, რომ ბრალდება ბრალდებულ ბერბიკაშვილის მიმართ გათვალისწინებული 58--13 მუხლით, დამტკიცებულია.

ზემოაღნიშნულისა გამო, ისმება კითხვა: რა სასჯელის ღირსია ბრალდებული ბერბიკაშვილი. ამ კითხვაზე საბჭოთა სასამართლოს უეჭველია ერთი პასუხი აქვს. ეს პასუხი იქნება სოციალური დაცვის უმაღლესი ღონისძიება — დახვერტა. მე, როგორც სახელმწიფო ბრალმდებელი, ეთხრვ სასამართლოს გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე ბერბიკაშვილს მიესაჯოს სოციალური დაცვის უმაღლესი ზომა - დახვერტა“.

პროკურორმა გიგლა ბერბიკაშვილისადმი სასჯელის უმაღლესი ზომა დახვერტა მოითხოვა. ამ მოთხოვნამ დამსწრეთა შორის დიდი კმაყოფილება გამოიწვია.

გამოცხადდა შესვენება, სასამართლოს ახალ სხდომაზე ბრალდებულის დამცველს მიეცა სიტყვა.

„პატივცემულო ამხ. მოსამართლენო, განაცხადა მან.— ამ საქმეს, რომელსაც თქვენ უკვე 7 დღეა არჩევთ, აქვს მეტად დიდი მნიშვნელობა.

ის ეხება მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის დიდი ქართველი მწერლის და ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის გამოჩენილი მოღვაწის ილია ჭავჭავაძის ვერაგულ მკვლელობას.

მას, ვინც ღრმად იყო გამსჭვალული თავისუფლებისა და სამართლიანობის დიადი იდეებით, ვინც სათავეში ჩაუდგა ახალგაზრდა ქართველი ინტელიგენციის იმ თაობას, რომელიც ჩვენი კულტურის ისტორიაში „თერგდალეულთა“ სახელწოდებით არის ცნობილი, მას, ვინც მეთაურობდა და სულისჩამდგმელი იყო 60-იან წლებში ქართველი ინტელიგენციის მოწინავე ძალებისა, რომელმაც ცარიზმის კოლონიზატორულ პოლიტიკას და ბატონყმურ წყობილებას, ცხოვრების დასავსებულ ფორმებსა და წესებს ბრძოლა გამოუცხადა, ვინც ფუძე დაუდგა რეალისტურ მიმდინარეობას ქართულ მწერლობაში და თავისი მხატვრული შემოქმედება მიუძღვნა

ცხოვრების ასახვის და მისი გარდაქმნა-განახლების საქმეს, ვინც ამხნევებდა, მომავლის იმედით აღფრთოვანებდა და ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა ხალხს და უმღერდა მას:

მოვიკლათ წარსულ დროებზედ დარდი...
ჩვენ უნდა ვსდიოთ ეხლა სხვა ვარსკვლავს.
ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვათ მყოობადი,
ჩვენ უნდა მივსცეთ მომავალი ხალხს...“

ვინც ხალხს ასწავლიდა სამშობლოსადმი სიყვარულს, მისთვის თავგანწირვას, მტრებთან დაუნდობელ ბრძოლას და მოუწოდებდა:

„აინთე ცეცხლით გული,
მტერსა დაეცი მეხად,
ან ვით შვილი ერთგული
დააკვდი მამულს მსხვერპლად“...

ვინც ძილს უფრთხოებდა ცარიზმის „ოხრანკას“, დაუნდობლად ამხელდა ბატონყმური წყობილების ველურობას და თავად-აზნაურთა წოდების გონებრივ და ზნეობრივ გადაგვარებას, ვინც თავის უკედავ „კაკო ყაჩაღში“, „გლახის ნაამბობში“, „კაცია აღამიანში?!“ მეღვრად შესძახოდა იმ შავბნელ დროის მესვეურთ, რომ

„ველარ განუძღვებს ქვეყანა ძველი;
განახლებისა გრიგალის ქროლას,
ველარ განუძღვებს ქვეყნის მძარცველი
ქეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას“...

ოცდათოთხმეტმა წელმა განვლო ილია ჭავჭავაძის მუხანათური მკვლევლობის შემდეგ, მაგრამ დროის ხანგრძლიობამ ოდნავადაც ვერ შეანელა ხალხის დიდი ინტერესი მკვლევობის ნამდვილი შინაარსის გამოკვლევისადმი და ეს ბუნებრივია, რამდენადაც ილია უკედავია და იმისივე სიტყვებით რომ ვისარგებლოთ და ვთქვათ, რა არის ოცდათოთხმეტი წელი უკედავებისათვის, „მხოლოდ ერთი წამია...“ „უკედავებისათვის არც რაიმე ქვეყნიერებაზე გვიანია, არც რაიმე ადრეა“, — ამბობდა ილია.

ბუნებრივია და საესეებით გასაგები ის ამბავი, რომ ამ მეტად მნიშვნელოვან შემთხვევას ჩვენ დროს მოეფინა ნათელი და საბოლოოდ დადგინდა სინამდვილე... ამ საზიზლარი მკვლელობის შესახებ ძველადვე დაგროვილი მასალა თვითმპყრობელობის დროს განგებ დამალული იყო, რომ უცნობი ყოფილიყო ხალხისათვის, არ გამომჟღავნებულიყო მისი ნამდვილი შინაარსი.

აღსანიშნავია, რომ ცარიზმის დამხობის შემდეგ საქართველოს უბადრუკმა მენშევიკურმა ხელისუფლებამ ვითომ „სცადა“ ილიას მკვლელობის საკითხზე ხმის ამოღება, მაგრამ... საქმე ისევ ბნელეთში დარჩა...

მე მხედა წილად ამ მეტად მნიშვნელოვან საქმეში მონაწილეობა, როგორც სასამართლოს თანაშემწეს და როგორც ბრალდებულ ბერბიკაშვილის დამცველს და მეტად კმაყოფილი ვიქნები და შესრულებულად ჩავთვლიდი მოვალეობას, თუ შეეძლებოდა ოდნავ მაინც დავეხმარო სასამართლოს ქეშმარიტების დადგენაში.

მე მოვისმინე სახელმწიფო ბრალმდებლის პატივცემული პროკურორის მეტად შინაარსიანი საბრალდებო სიტყვა და მე მას ბევრ რამეში საესეებით ვეთანხმები და საპასუხო არაფერი მაქვს, მაგრამ ამან მაინც მთლიანად ვერ შემიმსუბუქა ჩემი როლი...

გფიქრობ: 1907 წ. 30 აგვისტოს მომხდარ ამბავს და მასში ბრალდებულ ბერბიკაშვილის მონაწილეობას ვერ გამოვყოფთ საერთოდ იმ გარემოებიდან, რაც თვითმპყრობელობის „ოხრანკის“ მიერ შექმნილი იყო ილია ჭავჭავაძის გარშემო და რამაც წარმოშვა დიდი დანაშაული, როგორც ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა და დამნაშავე, რომელიც ამჟამად ბრალდებული ბერბიკაშვილის სახით მკვლელობის თანამონაწილედ გვევლინება...

...ბრალდებული გ. ბერბიკაშვილი, მისივე აღიარებით, მკვლელობის ფაქტიური მონაწილეა... და ალბათ ზოგიერთის წინაშე საკითხი ისმის — მკვლელობა. ფაქტია, მიუტევებლობა უდავო, ბერბიკაშვილი მონაწილეა მკვლელობისა და რაღა საჭიროა დაცვითი სიტყვა მისთვისო, რას იტყვის დაცვა?..

1907 წლის 30 აგვისტოს არაგვის ხეობაში, საგურამოს მახლობლად სოფ. წიწამურთან ვერაგულად მოჰკლეს საქართველოს ბრწყინვალე საზოგადოებრივი მოღვაწე და მწერალი-პუბლიცისტი ილია გრიგოლის ძე ქავჭავაძე. უხეშმა ძალამ შეაჩერა კეთილშობილი, მგრძნობიარე გულის ცემა, დაადუმა ქვეშარიტების მეტყველი ენა... მოჰკლეს ილია...

გამარჯვებულმა საბჭოთა ხალხმა უღრმესი სიყვარულით და პატივისცემით შეათვასა და საბოლოოდ უკვდავო ილიას დიდი შემოქმედება და მოღვაწეობა, დიდი შავი ლოდი დაადო ისტორიისათვის წყევლა-კრულვით ჩაბარებულ ცარიზმს, მისი „ობხანეებით“ და აგენტებით.

ასეთია მსჯავრი, რომელიც დაედო ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ორგანიზატორებს.

არ მიძნელებდა და არ მებორკება ენა მე, გიორგი ბერბიკაშვილის დამცველს, რომ ვთქვა — უნდა დაისაჯოს ბერბიკაშვილი, ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ფაქტიური შესრულების მონაწილე... უნდა დაისაჯოს ის ისე, როგორც ისჯება ჩვენში თანამონაწილე, მისი ერთობლივ მნიშვნელოვანი ბოროტმოქმედების მხედველობაში მიღებით, მაგრამ ამასთან ერთად არ შეიძლება სასამართლოს არ მოვაგონო მისი სახე, მისი ცხოვრების გზა იმ ჟამიდან, როდესაც ბერბიკაშვილი 10 წლის იყო, ვიდრე დღემდე. თუ როგორ იქნა გამოყენებული ცარიზმის „ობხანის“ აგენტის მიერ მისი ცხოვრების ჩარხი, პატარაობიდანვე უკულმა გადაბრუნებული.

იქნებ შესაძლებლად იცნოს უმაღლესმა სასამართლომ მხედველობაში მიიღოს ისიც, რომ მას შემდეგ, რაც ბერბიკაშვილმა შეიგნო, თუ რა გაუკეთებია 1907 წელში, როდესაც მან ილია ქავჭავაძის მკვლელობისათვის აღმართა ხელი, თუ გინდ როგორც თანამონაწილემ, რამდენი განიცადა, რამდენად თვითონვე დაჰგმო ან ახლა გმობს თავის ნამოქმედარს,

იქნებ შესაძლებლად სცნოს სასამართლომ და არ ისურვოს სიცოცხლით აზღვევინოს გიორგი ბერბიკაშვილს მისი დანაშაულისთვის. მე მინდა არ მოვტყუვდე იმაში, რომ გიორგი ბერბიკაშვილი საბოლოო სიტყვაში მაინც მთლიანად გამო-სთქვამს მისი დიდი დანაშაულის ღრმად შეგნების აზრს. იქნებ

მან მოგახსენოთ ისიც, რამდენი ხანია თვით გამოუტანა თავის თავს სასჯელი საკუთარი სინდისის ქენჯნით ილიას მკვლელობაში მონაწილეობისათვის. გავითვალისწინოთ, რომ მან ორი კარგი შვილი გაზარდა, ერთი მათგანი მხნედ, გაბედულად და თავგანწირულად იცავს დედა სამშობლოს ილია ქაეკავაძის სიტყვების სრული შეგნებით:

„აინთე ცეცხლით გული,
მტერსა დაეცი მეზად
და ვით შვილი ერთგული
დააკვდი მამულს მსხვერპლად“.

სასამართლოს მერვე სხდომა გაიხსნა 1942 წლის 5 იანვარს. უკანასკნელი სიტყვა ეძლევა ბრალდებულ ბერბიჭაშვილს:

„პატივცემულო მოსამართლენო და პატივცემულო საზოგადოება, რასაკვირველია, მე პროკურორით ვერ ვილაპარაკებ, მაგრამ მე როგორც შემეძლება ჩემი ენით ვილაპარაკებ. ყველასათვის ცნობილია, რომ პროკურორის დაბადებას აკვნად სასწავლებელი დაედგა და მე კი შავი ტყე და შავი ჭირი დამედგა აკვნად. მე ჩემებურად რაც შემეძლება ვილაპარაკებ. დღეს პირველად ამ სასამართლოში ჩაეძახა ჩემს ყურს პატივცემული პროკურორისაგან მშვენიერი ილიას სიტყვები და აგრეთვე ჩემი დამცველის სიტყვებიდანაც გავიგე, თუ ვინ უოფილა დიდი ილია და რა მოღვაწეობა ჰქონია იმას.

პატივცემულმა დიდმა ილიამ მთელი ხალხის გული აავსო მშვენიერებით და ხალხის აღშფოთება არის მისი დაღუპვის გამო.

ამ დიდი ადამიანის სახე პირველად ჩაესახა ჩემს სულს. თუ ისედაც დიდ ილიას გავამდიდრებთ, არ იქნება საჭირო, რომ დაფნის გვირგვინის ფოთლები სისხლით დალაქდეს... მე დიდი მადლობელი ვარ პატივცემულ პროკურორისა და დამცველისა. ეს ისტორია ჩემს შვილებსაც გამოადგებათ...“

დღის 12 საათზე სასამართლო გადის განაჩენის გამოსატანად.

სასამართლოს გამწესრიგებელი: სასამართლო შოდის გთხოვთ ადგეთ! სასამართლო განაჩენის გამოსაქვეყნებ-

ლად გამოვიდა 6 საათსა და 30 წუთზე. სასამართლოს თავმჯდომარემ გამოაქვეყნა შემდეგი განაჩენი:

„...ილია ქავჭავაძის მკვლელობა მოწყობილია მეფის „ოხრანკის“ მიერ, მისი დაქირავებული აგენტის — დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაშის ხელმძღვანელობით, ინაშვილის, ბერბიკაშვილის, ლაბაურის, ფშავლიშვილის — აფციაურის, ხიზანიშვილის და ფეიქრიშვილის მონაწილეობით. გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან სასამართლო კოლეგიამ იხელმძღვანელა რა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 319—320 მუხლებით, —

დ ა ა დ გ ი ნ ა:

ბრალდებული გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე ბერბიკაშვილი ცნობილი იქნეს დამნაშავედ სსკ 58¹³ მუხლით და სოციალური დაცვის ღონისძიებად აერჩიოს სასჯელის უმაღლესი ზომა — დ ა ხ ვ რ ე ტ ა, პირადი ქონების კონფისკაციით.

გ ა ნ ა ჩ ე ნ ი

საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სახელით საქართველოს სსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ 1941 წლის 25 დეკემბრიდან 1942 წ. 5 იანვრამდე ქ. თბილისში საჯარო სხდომაზე შემდეგი შემადგენლობით:

თავმჯდომარე—უმაღლეს სასამართლოს

წევრი — ო დ ი შ ე ი ლ ი ი. ს.

წევრნი — უმაღლეს სასამართლოს მსაჯულნი: 1. მიხანაშვილი ვ. წ. და 2. აბესაძე გ. ი.

სახელმწიფო ბრალმდებლის რესპუბლიკის პროკურორის მოადგილე ა. კ. ჩიქვანაიას და ადვოკატთა კოლეგიის წევრის დამცველის ა. ჯაფარიძის მონაწილეობით და მდივნის ა. ხატისოვას თანდასწრებით განიხილა სისხლის სამართლის საქმე № 683 ბრალდებისა გამო გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე ბერბიჭაშვილის მიმართ, 1878 წელს დაბადებულის, სოფელ ახატანში, ყოფილ დუშეთის მაზრაში, წერა-კითხვის მცოდნის, ცოლშვილიანის, ეროვნებით ქართველის, საბჭოთა კავშირის მოქალაქის, ყოფილი პენსიონერი, პასუხისმგებაში არ ყოფილის, თბილისის უნივერსიტეტის სალაროს ყოფილი მცველის, ბრალდება გათვალისწინებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის—58¹³ მუხლით.

საბრალმდებლო დასკვნით ბრალდებულ გ. პ. ბერბიჭაშვილს ბრალი ედება მასში, რომ 1907 წელს 30 აგვისტოს უშუალო მონაწილეობა მიიღო დიდი ქართველი მწერლის—პუბლიცისტის ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში და შემდეგ კი მიიმალა. 1921 წელს არა სწორად და მოტყუებით მიიღო პარტიული მანდატი დუშეთის პარტიული ორგანიზაციიდან 1905 წლის

პარტიული სტაჟით იმ დროს, როდესაც იგი 1905 წლიდან 1921 წლამდე არსად, არასოდეს კომპარტიის წევრი არ ყოფილა.

საქართველოს უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგია, განიხილა რა წინასწარი გამოძიების მიერ შეგროვილი მასალები და მოისმინა სასამართლოს პროცესი, უდავოდ დადასტურებულად სთვლის შემდეგ გარემოებებს:

1907 წლის 30 აგვისტოს ქ. თბილისიდან სოფელ საგურამოში გაემგზავრა დიდი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ილია გრიგოლის ძე ქავჭავაძე თავისი მეუღლის ოლღა თადეოზის ასული ქავჭავაძის, მსახური იაკობ ბითარიშვილის და მეეტლე თედო ლაბაურის თანხლებით. სოფელ წიწამურთან ახლოს, შარაგზაზე, ტყიდან მათ მოულოდნელად თავს დაესხა შეიარაღებული ბანდიტთა ჯგუფი, რომელთაც პირველი გასროლისთანავე ბერდანის ტყვიით განგმირეს მწერალი ილია ქავჭავაძე, თოფის კონდახით გაუტეხეს თავი ორ ადგილას, მოკლეს ილია ქავჭავაძის მსახური იაკობ ბითარიშვილი, რომელმაც შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწია ბანდიტებს, და უმოწყალოდ სცემეს თოფის კონდახებით ილია ქავჭავაძის მეუღლეს ოლღას, გაძარცვეს დაზარალებულნი და თავი შეაფარეს საგურამოს ტყეს. ცოცხალი გადარჩა მხოლოდ ილია ქავჭავაძის მეეტლე თედო ლაბაური, რომელსაც ხელითაც არ შეხებიან ბანდიტები.

ილია ქავჭავაძის მკვლელობაში დაინტერესებული იყო მაშინდელი მეფის მთავრობა. ცარიზმს სურდა თავიდან მოეცილებინა ის ადამიანი, რომელიც იყო უდიდესი ქართველი მწერალი, „მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ნაციონალ-რევოლუციური მოძრაობის უპოვლარესი საზოგადო მოღვაწე“, როგორც მას ახასიათებს საკავშირო კომუნისტური პარტიის (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ორგანო „პრავედა“ (1936 წ. 4. IX).

რუსეთიდან სამშობლოში დაბრუნებისთანავე, XIX საუკუნის სამოციან წლებში, ილიამ შემოიკრიბა თავის გარშემო მაშინდელი ახალგაზრდა მოწინავე ინტელიგენცია და მათთან ერთად დაიწყო ბრძოლა იმდროინდელი წყობილების დახვე-

სებული ფორმებისა და წესების წინააღმდეგ, ილიას საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობის და შემოქმედების ძირითად მამოძრავებელ იდეას მთელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე საქართველოს ეროვნულ-რევოლუციური განთავისუფლება შეადგენდა და ამ იდეას უკავშირებდა იგი სოციალურ პრობლემებსაც.

საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოსვლისთანავე ილია სასტიკად ილაშქრებს დახვეწებული ბატონყმური წყობილების წინააღმდეგ და სასტიკი ცენზურული პირობების მიუხედავად, თავის მხატვრულ ნაწარმოებებში და სხვადასხვა წერილებში დაუნდობლად ამხელს მის სიმახინჯეს. იგი ხმამალა აცხადებს განთავისუფლებული გლეხობისათვის მიწის მიცემის აუცილებლობას, ხოლო ამ „რეფორმის“ გატარების შემდეგ მოითხოვს მის კიდევ უფრო გაღრმავებას და „დროებით ვალდებულთა“ ინსტიტუტის“ მოსპობას.

ილია ხაზგასმით აღნიშნავს თავადაზნაურთა სოციალ-ეკონომიურად დაცემას და გახრწნას, გონებრივ დაჩლუნგებას და ზნეობრივ გადაგვარებას, მცონარეობას, რუსეთის თვითმპყრობელობის ერთგულ დარაჯად გადაქცევას, მათ მიერ მშრომელთა ექსპლოატაციის გაძლიერებას. ამის პარალელურად იგი გულწრფელად ექომაგება მშრომელთა ფენას და მისი წიალიდან ავლინებს ამ ფენის ჯანსაღ წარმომადგენლებს, რომელთაც მომავალი ცხოვრების წამყვან ძალად სახავს.

ილია სასტიკ ბრძოლას აწარმოებს ცარიზმის იმპერიალისტური კოლონიზატორული და რუსიფიკატორული პოლიტიკის წინააღმდეგ და თავგამოდებით ესარჩლება ქართველი ერის უფლებებს, მის ენას, მის კულტურას. ქართველი ერის კულტურული აღორძინების საჭიროებისაგან გამომდინარე იგი მთავარი ინიციატორია ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების, ქართველი დრამატიული საზოგადოების, ქართული წიგნის გამომცემელი ამხანაგობის და სხვა კულტურულ-განმათავისუფლებელი საზოგადოებების დაარსებისა, ხსნის სკოლებს, ეხმარება თეატრს, აარსებს ბანკს, რომლის სახსრებითაც დახმარებას უწევს მთელ რიგ

კულტურულ წამოწყებებს და ყველა ამით ხელს უწყობს ერის საერთო კულტურული დონის ამაღლებას.

ილია დიდ მუშაობას ატარებს ახალი სალიტერატურო ქართული ენის შექმნისათვის, მისი გაწმენდისათვის, იგი გაფთრებით ებრძვის კატკოვს ქართველი ხალხის შეურაცხყოფისათვის, იანოვსკის ქართული ენის დევნისათვის და მათ მსგავს ცარიზმის შავბნელ აგენტებს.

არის რა საქართველოს ნაციონალურ-რევოლუციურ მოძრაობის ხელმძღვანელი, ილია ფხიზლად ადევნებს თვალყურს. ეროვნულ-განმათავისუფლებელ და რევოლუციურ მოძრაობებს სხვადასხვა ქვეყნებში, ყოველთვის დროულად ეხმაურება მათ თავისი პრესის ფურცლებზე და იყენებს მათ საქართველოს ეროვნულ-პოლიტიკური განთავისუფლებისათვის და ეროვნული მთლიანობისათვის ბრძოლის საკითხთა დასასმელად. იგი ამხელს მეფის მთავრობის მისწრაფებას კავკასიის ხალხთა შორის ეროვნული შუღლის ჩამოგდების შესახებ და საქართველოს ეროვნულ განთავისუფლებას უკავშირებს სხვა ხალხების განთავისუფლებას.

სახელმწიფო საბჭოს წევრობის პერიოდში იგი მემარცხენეთა მცირე ჯგუფთან ერთად ილაშქრებს იმდროინდელი დახვესებული და დრომოკმული წესების წინააღმდეგ.

ამრიგად, არ დარჩენილა მაშინდელი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზროვნების და სოციალური ცხოვრების არც ერთი მნიშვნელოვანი დარგი, რომელზედაც ილიას არ დაემჩნიოს ღრმა კვალი და რომლის საჭირობორტო საკითხების სწორი მოგვარებისათვის არ დაერაზმოს ქართველი საზოგადოებრიობა, არ გაეჩაღებინოს ბრძოლა ცარიზმის უკუღმართი პოლიტიკის წინააღმდეგ. მთელი ამ ბრძოლის ძირითად მამოძრავებელ იდეას ცარიზმის დახვესებული საძირკველის შერყევა და საქართველოს ნაციონალურ-რევოლუციური განთავისუფლება შეადგენდა და ამიტომ გასაგებია მეფის მთავრობის მისწრაფება თავიდან მოეშორებინა და ფიზიკურად გაენადგურებინა ამ ბრძოლის სულის ჩამდგმელი და მეთაური, ქართველთა შორის დიდი პოპულარობის და გავლენის მქონე ილია ქავჭავაძე.

მეფის მთავრობას კარგად ჰქონდა შეგნებული ილია ჭავჭავაძის ხელმძღვანელობით არსებული ჟურნალ-გაზეთების როლი ამ ბრძოლაში. ცარიზმი სასტიკი ცენზურული პირობებით ცდილობდა ამ როლის შესუსტებას, სდევნიდა როგორც ამ ჟურნალ-გაზეთებს, ისე მათ რედაქტორსაც.

თბილისის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსის მიერ 1899 წლის 1-ლ მაისს პეტერბურგის პოლიციის დეპარტამენტისადმი გაგზავნილ საიდუმლო მიმართვაში აღნიშნულია: „დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ იმ მიმართულების მთავარი ხელმძღვანელი, რომლის მიზანია ეროვნული მოძრაობის გაღვიძება, არის თავადი ილია ჭავჭავაძე, თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის თავმჯდომარე. ამ ბანკის საშუალებით ინახება აღნიშნული თავად-აზნაურობის სკოლა და აგრეთვე იგია რედაქტორი ქართული გაზეთის „ივერიისა“.

„თავადი ილია ჭავჭავაძე არის თვალსაჩინო ჰკუის და მდგომარეობის პატრონი, დიდი ავტორიტეტის მქონე ქართველებში საერთოდ და თავისუფლად მოაზროვნეთა შორის განსაკუთრებით. დადის ხმები, რომ მასთან დრო და დრო იმართება საიდუმლო კრებები, სადაც არკვევენ სხვადასხვა საზოგადო ხასიათის და სოციალურ კითხვებს“.

კავკასიის საცენზურო კომიტეტის თავმჯდომარის მიერ 1895 წლის 17 აპრილს ბეჭდვითი სიტყვის მთავარი სამმართველოს უფროსისადმი გაგზავნილ საიდუმლო მიმართვაში ვკითხულობთ: „გაზეთი „ივერია“ ყოველთვის გამოირჩეოდა თავისი ჟინიანი, ცალმხრივი დამოკიდებულებით საზოგადოებრივი საკითხებისადმი და ვიწრო ნაციონალური შეხედულებებით სახელმწიფო ინტერესების განხილვის დროს“.

იმავე კავკასიის საცენზურო კომიტეტის თავმჯდომარის მიერ 1896 წლის 4 მაისს ე. მ. ფეოქტისოვისადმი გაგზავნილ საიდუმლო მიმართვაში აღნიშნულია: „სრულიად უგულვებელყოფს რა ცენზურულ მითითებებს, თავადი ჭავჭავაძე დაურიდებლად და დაჟინებით განაგრძობს ცენზურაში ისეთი წერილების გადმოგზავნას, რომელიც მიმართულია განუვითარებელი და მეტად ადვილად ამთვისებელი ადგილობრივი ახალგაზრდობის აღელვებისაკენ“.

მეფის მთავრობა არ კმაყოფილდება ამით და საიდუმლო ზედამხედველობას აწესებს ილია ქავჭავაძეზე, როგორც არასაიმედო პიროვნებაზე. ამ საქმეზე დაკითხულმა მოწმე ყარამან ფალავამ, ღუშეთის მაზრის ყოფილმა უფროსმა, სასამართლოს განუცხადა: „როდესაც მე მაზრა ჩავიბარე და შიფრის გასაღები მომცეს, საიდუმლო საქმეებში ვნახე საგუბერნიო ეანდარმთა სამმართველოს მომართვა მაზრის უფროსისადმი, რომ მაზრის უფროსმა პირადი საიდუმლო ზედამხედველობის ქვეშ იყოლიოს თავადი ი. ქავჭავაძე“.

მიიღო რა გადაწყვეტილება ილია ქავჭავაძის მოკვლის შესახებ, მეფის მთავრობამ შეარჩია ამისათვის შესაფერი დრო-1907 წელი და ამ აქტის მოხდენით მან მიზნად დაისახა ერთი მხრით ილია ქავჭავაძის თავიდან მოცილება და მეორე მხრით ამ ფაქტის სხვებისათვის გადაბრალებით შულის გაღვივება მშრომელ გლეხობასა და ინტელიგენციას შორის და პოლიტიკური პარტიების და რევოლუციურად განწყობილი ძალების განადგურება. იგი შეუდგა ამ საქმის მოგვარებას.

ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა მოაწყო მეფის „ოხრანაჲ“

ამ საზიზღარი მკვლელობიდან დაახლოებით 25—30 წუთის გავლის შემდეგ შემთხვევის ადგილზე პირველად გამოცხადდა ილია ქავჭავაძის მამულის ყოფილი მოურავი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში ურიადნიკ ემეცის და ორი სტრაჟნიკის თანხლებით, რომელთაც სროლის ხმა თითქოს სრულებით არ გაუგონიათ, და მისვლისთანავე „მიიღეს სასწრაფო ზომები“ ბოროტმოქმედთა აღმოსაჩენად, მაგრამ ვერ მიაგნეს მათ კვალს. ამის შემდეგ გამვლელი გლეხის ურემზე უდებენ ილია ქავჭავაძის და მისი მსახურის იაკობ ბითარიშვილის გვამებს და მიაქვთ საგურამოში, ხოლო მძიმე მდგომარეობაში მყოფი დაჭრილი ილია ქავჭავაძის მეუღლე ოლლა კი დიმიტრი ჯაშს მიყავს ეტლით საგურამოში.

როგორც ერთადერთი ცოცხალი მოწმე ამ ტრაგიკული ისტორიისა და ექვმიტანილი მკვლელობისათვის ხელის შეწყო-

ბაში, დაკითხული იქნა ილია ჭავჭავაძის მეეტლე თედო ლაბაური, რომელმაც 1907 წლის 3 სექტემბერს გამოძიებას უჩვენა, რომ ხუთშაბათს 30 აგვისტოს ბრუნდებოდა ქ. თბილისიდან სოფელ საგურამოში მწერალი ილია ჭავჭავაძე და მასთან ეტლში იჯდა კიდევ მისი მეუღლე ოლღა ჭავჭავაძისა და მსახური იაკობ ბითარიშვილი. როდესაც საგურამომდე დარჩენილი იყო კიდევ დაახლოებით ოთხი კილომეტრი გზა, მათ მოულოდნელად ჯაგებიდან თავს დაესხა ოთხი შეიარაღებული კაცი, რომელნიც ოფიცრის თეთრ ტანისამოსში იყვნენ გამოწყობილნი და ფეხებზე კი დიდი ჩექმები ეცვათ; ორი მათგანი ბერდანკებით იყვნენ შეიარაღებულნი, ხოლო დანარჩენი ორიდან ერთს ცენტრალკის თოფი, მეორეს კი ფისტონის თოფი ეჭირა ხელში. ლაპარაკობდნენ რუსულად და შეხედულებით სომხებს გვანდნენო. მოკლეს თავადი ჭავჭავაძე და მისი მსახური იაკობ ბითარიშვილი. წაიღეს ეტლიდან მთელი ბარგი და ტყეში მიიმალნენო.

საპატიმროში ხელმეორედ დაკითხვის დროს 1907 წ. 6 ნოემბერს თედო ლაბაურმა გამოძიებას უჩვენა, რომ აქამდე ვერ გაბედა ნამდვილი მკვლელობის სურათის გახსნა და მონაწილეთა დასახელება, რადგანაც მას ეშინოდა იმის, რომ ბოროტმოქმედნი რაიმე ზიანს მიაყენებდნენ მის ოჯახს, -ახლა კი გადაწყვიტა სწორი ჩვენების მიცემა და მოუთხრო, რომ საფარიდან პირველი გადმოხტა ახატნელი გიგლა ბერბიჭაშვილი და დაიყვირა, რომ გაჟიერებულიყავით, მან ესროლა თავად ილია ჭავჭავაძეს. ეს იყო პირველი გასროლა და თავადი ეტლიდან გადმოვარდაო. ამის შემდეგ ბერბიჭაშვილმა და ინაშვილმა გაძარცვეს ქალბატონი და წაიღეს ყველა ნივთებიო, მან დაასახელა კიდევ ფშაველიშვილი და მოძღვარიშვილი, როგორც მკვლელობის მონაწილენი ინაშვილთან და ბერბიჭაშვილთან ერთად.

ცხადია, თედო ლაბაური პირველი დაკითხვის დროს, როგორც ხელისშემწყობი ამ ვერაგული მკვლელობისა, იმყოფება შიშის ქვეშ, რომ გამოძიდავების შემთხვევაში ბანდიტებმა მას არ ამოუხოცონ ოჯახის წევრები, და ამიტომ ის შეგნებულად ცდილობს გამოძიებისთვის გზა-კვალის აბნევას, ხოლო

იმის შემდეგ, როდესაც მისი როლი ამ მკვლელობაში სრულად გამორკვეული შეიქნა, მან გადაწყვიტა აღიარება და დაასახელა კიდევ მკვლელობის დანარჩენი მონაწილენი.

დადასტურებული არის, როგორც საარქივო, ისე საქმეში შეგროვილი მასალებით, რომ თავიდანვე არაობიექტურად წარიმართა საქმის გამოკვლევა და გამოძიება დაადგა აშკარა თვალის ახვევის გზას. მიუხედავად იმისა, რომ ღუშეთის მაზრის უფროსი ყარამან ფაღავას მიერ წარმოებული გამოძიების ოქმში 1907 წ. 17 — 22 სექტემბერს ნათლად აღნიშნავს, რომ ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ორგანიზატორი არის მისი მამულის მოურავი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში, უკანასკნელი ჯერ კიდევ თავისუფლად დასეირნობს და მის საპატიმროში მოსათავსებლად არ იძლევა სანქციას გუბერნატორი, რასაკვირველია, ჟანდარმერიის გავლენით, რადგანაც როგორც შემდგომში გამოიჩევა, ჯაში იყო მეფის „ოხრანკის“ დაქირავებული აგენტი.

1907 წ. 26 დეკემბერს ქ. თბილისის პოლიცემისტერს მიმართვას უგზავნის პოლიციის სამმართველოს სამძებრო განყოფილების უფროსი ევტუშევსკი, რომ მან მისი შრომის შედეგად აღმოაჩინა ილია ქავჭავაძის მკვლელობის ინიციატორი და აღმოჩნდა მისივე მამულის მოურავი დიმიტრი ჯაში.

მაშასადამე, მაშინვე ნათელი იყო მაშინდელ ხელისუფალთათვის თუ ვინ იყვნენ ილია ქავჭავაძის მკვლელები, მაგრამ ზომებს არ ღებულობენ და განგებ ფარავენ ბოროტმოქმედების კვალს, რადგანაც მკვლელობის კვალი მეფის „ოხრანკის“ კარებამდე მიდიოდა.

როგორც წინასწარი, ისე სასამართლოს გამოძიებით გამორკვეული და დადასტურებული არის, რომ ილია ქავჭავაძის ყოფილი მოურავი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში იყო მეფის „ოხრანკის“ დაქირავებული ჯაშუში.

მისი ყოფილი მეუღლის დარია ჯაშის და ძმის უშანგი ჯაშის ჩვენებებიდან ნათლად გამოიჩევა, რომ დიმიტრი ჯაში, როგორც სისხლის სამართლის დამნაშავე, რამდენჯერმე იყო მოთავსებული საპატიმროში, მაგრამ მოკლე ხანში სულ იოლად გამოდიოდა საპატიმროდან, არსად არ მუ-

შაობდა, ყოველთვის ღამით ღებულობდა „ჯამაგირს“, ეწეოდა შანტაჟს და სხვა ბანდიტებთან ერთად აწარმოებდა ბანკის და სხვა დაწესებულებების ძარცვას, ამზადებდა ყალბ ფულებს. ყალბი სამგზავრო ბილეთების დამზადებისა და გასაღებისათვის 1912 წელს ქ. ბაქოში მიცემული იქნა პასუხისგებაში, მაგრამ იქიდანაც იოლად გამოვიდა. არც ერთ პოლიტიკურ პარტიაში არ ირიცხებოდა და იყო პირწავარდნილი პროვოკატორი. თანამშრომლობდა შავრაზმელ-რეაქციულ გაზეთებში, სადაც წერდა წერილებს „ჯიგიტის“ ფსევდონიმით და ქება-დიდებას ასხამდა მეფისნაცვალს კავკასიაში, რის გამოც უკანასკნელის ყურადღება მიიპყრო და ამის შემდეგ იგი ხშირი სტუმარი იყო სასახლეში ოფიციალური ზემების დროს, საერთოდ მეფის მოხელეებში მიღებულ პიროვნებად ითვლებოდა. საქართველოში მენშევიკების ბატონობის დროს იგი, როგორც მეფის „ოხრანკის“ ჯაშუში, გასამართლებული იყო და მიესაჯა სამი თვით პატიმრობა.

თავის ჩვენებაში დუშეთის მაზრის ყოფილი უფროსი ყარამან ფალავა აღნიშნავს, რომ მან ერთხელ თბილისში ყოფნის დროს დაინახა ჟანდარმერიიდან გამოსული ილია ქავკავაძის მოურავი დიმიტრი ჯაში და ძალიან გაუკვირდა, რომ ილია ქავკავაძეს არსებული ხელისუფლება ძალზედ ცუდად უყურებდა, როგორც არასაიმედო პიროვნებას, ხოლო მისი მოურავი კი ჟანდარმერიაში დაიარებაო. მისი გაკვირვება გაიზარდა უფრო მას შემდეგ, როდესაც შემთხვევით ნახულმა მცხეთის პრისტავმა მის შეკითხვაზე უპასუხა, რომ ჯაში „ოხრანკის“ საიდუმლო აგენტიო.

საარქივო მასალებიდან აგრეთვე გამორკვეული და დადასტურებულია, რომ 1907 წ. ივნისში მოკლულ იქნა ილია ქავკავაძის მოურავი მოსე მემარნიშვილი და მისი მეუღლე, ი. ქავკავაძის მკვლელობის მონაწილე პავლე ფშავლიშვილის (აფციაურის) მიერ, რის შემდეგაც სხვადასხვა მახინაციებით მოურავად მოეწყო მეფის „ოხრანკის“ აგენტი დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაში; მიუხედავად იმისა, რომ იგი სპეციალობით ასოთამწყობი იყო და სოფლის მეურნეობის არაფერი გაეგებოდა.

ამრიგად, გამოძიებისათვის აშკარა იყო ი. ჭავჭავაძის მკვლელობის მთელი სურათი, მაგრამ გამოძიება გურიაში იქნა გადატანილი და პროვოკატორის ვინმე სანდრო გრეკოვის ჩვენების საფუძველზე, მთავრობის მიერ დაპატიმრებულ იქნენ 1905 წლის რევოლუციაში მონაწილე სრულიად უდანაშაულო გლეხები. 1908 წ. 8/11 დაკითხვის დროს პროვოკატორი გრეკოვი გამოძიებას ასეთ ჩვენებას აძლევს: „შარშან ზაფხულში მე ვცხოვრობდი ჩემს სოფელ ნაგომარში, რომელიც სოფელ ბახვიდან 3 კილომეტრითაა დაშორებული. რადგანაც ჩემი პატარა ძმა გახდა ავად, მე წავედი სოფელ ბახვში ფერშალ პროკოფი ბერეჟიანთან ქინაქინის მოსატანად. უკანასკნელის სახლში მე ვნახე მთელი კრება, რომელზედაც ესწრებოდნენ ერმალოზ და კალენიკე დოლიძეები, დიომიდე ბასილაშვილი და სხვები... კრებას ხელმძღვანელობდა ერთ-ერთი ჩამოსული ქ. ბათუმიდან. ილაპარაკეს საქმის მდგომარეობის ირგვლივ გურიაში, შემდეგში საკითხი წამოიჭრა თავად ილია ჭავჭავაძის შესახებ, და კრების თავმჯდომარემ განაცხადა, რომ თავადი უნდა იქნეს მოკლული, რადგანაც მან ჩვენ გვიღალატაო... გამოყოფილ იქნა ტერორისტთა ჯგუფი ერმალოზ და კალენიკე დოლიძეების და ბასილაშვილის შემადგენლობით. ოთხი-ხუთი დღის შემდეგ მე მართლაც გავიგონე, რომ თავადი ჭავჭავაძე მოკლულ იქნა“.

რომ სანდრო გრეკოვი მოსყიდული პროვოკატორი იყო, ამას ადასტურებს ის დახასიათება, რომელიც მას მისცა ოდესის გუბერნატორმა გენერალ-მაიორ ტოლმაჩოვმა 1908 წლის 31 იანვარს, და რომელიც 1907 წელს იმყოფებოდა სპეციალური დავალებით გურიაში: „ვიტყვი მხოლოდ, რომ გრეკოვს ტყუილი არასოდეს უთქვამს ჩვენთვის და მე მისგან დიდად დავალებული ვარ ჩემი ამოცანის შესრულებაში. გრეკოვი ნახევრად ქართველი და ნახევრად რუსია... გულახდილია, ადვილად ექცევა გავლენის ქვეშ მოფერების საშუალებით, ცოტაოდენი დახმარებისათვისაც კი მზად არის შემოგწიროს სიცოცხლე“.

იმავე გრეკოვმა, ალბათ „სინდისის“ გაღვიძების შედეგად, 1908 წლის 8 აპრილს, ე. ი. პირველი დაკითხვიდან ორი თვის

შემდეგ, ასეთი ჩვენება მისცა გამომძიებელს: „ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის შესახებ მე არაფერი ვიცი, და არც ერთ კრებას სოფელ ბახეში ფერშალ პროკოფი ბერეჟიანის სახლში, რომელზედაც ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საკითხი ყოფილიყოს გადაწყვეტილი, მე არ დავსწრებივარ. მე კერძო ინტერესის საფუძველზე ცილი დავწამე ერმალოზ დოლიძეს იმის გამო, რომ მან სამი წლის წინეთ მოტყუებით გამომართვა აბრეშუმის ყაბალახი, ჩოხა, ქამარი, საათი და სხვა...“

მიუხედავად იმისა, რომ მეფის ჟანდარმერიამ ვერ შესძლო თავისი მთავარი ამოცანის შესრულება — ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა დაებრალეზინა რევოლუციური მასებისათვის — მკვლელობის ნამდვილი ისტორია საგურამოს მიდამოებს და მეფის „ოხრანკის“ კედლებს ფაქტიურად არ გასცილებია, დიდი წვალების შემდეგ დაპატიმრებული დიმიტრი ჯაში საპატიმროდან გაათავისუფლა, ხოლო მასთან ერთად დაპატიმრებულნი შერმადინი, ასათიანი და სხვები კი საპატიმროში დატოვა, მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელნი სრულიად უდანაშაულონი იყვნენ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში.

დიმიტრი ჯაში იმდენად გათამამებული იყო მეფის მოხელეების მიერ, რომ იგი მოწმედაც აღარ ყოფილა გამოძახებული ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმის გარჩევის დროს.

მეფის „ოხრანკა“ სისხლის სამართლის დანაშაუნი გამოიქმნა ილია ჭავჭავაძის მოსაპლავად

გამოკვლეული და დადასტურებული არის როგორც საარქივო მასალებიდან, ისე ჩატარებული წინასწარი და სასამართლოს გამოძიებით, რომ მეფის „ოხრანკის“ აგენტის დიმიტრი ჯაშის პირველი თანაშემწე ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში იყო ყოფილი მამასახლისი ვანო ინაშვილი, რომელიც სამსახურიდან მოხსნილი იყო აშკარა თანამდებობრივი და სისხლის სამართლის დანაშაულისათვის.

ფშავლიშვილი — აფციაური პავლე გიორგის ძე, რომელიც მუშაობდა ილია ჭავჭავაძის მამულში, მოხსნილ იქნა ქურობისათვის და ამის შემდეგ მანვე სიცოცხლეს გამოასალმა

ილია ჭავჭავაძის ყოფილი მოურავი მოსე მემარნაშვილი და მისი მეუღლე.

გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე ბერბიჭაშვილი ხანგრძლივი დროის განმავლობაში აწარმოებდა წერილმან ქურდობას და ხალხის ძარცვა-გლეჯას, რაზედაც სოფელმა დასწერა „პრი-გოვორი“ და მოითხოვა მისი დაპატიმრება და ადმინისტრაციული გასახლება. ასეთი და ამგვარი იყვნენ მკვლელობის დანარჩენი მონაწილეებიც.

ამასთან სისხლის სამართლის დამნაშავეებმა, რომელნიც მოსყიდულნი იყვნენ „ოხრანკის“ მიერ ილია ჭავჭავაძის მოსაკლავად, ბრალდებულ ბერბიჭაშვილის ჩვენებით მკვლელობის წინა დღეს თავი მოიყარეს საგურამოს ტყეში, იქვე ამოვიდა დიმიტრა ჯაში და თან ამოიყვანა 11—12 მოხუცებული გლეხი, რომელთაც პროვოკაციულად მიმართეს დიმიტრი ჯაშმა და ინაშვილმა და მოუწოდეს, რომ თავიდან მოეშორებინათ ილია ჭავჭავაძე, რომელიც მათი სიტყვით, გლეხებს უდიერად ეპყრობოდა და საერთოდ დესპოტი იყო. გლეხების წასვლის შემდეგ ამ კრებაზე გადაწყდა ილია ჭავჭავაძის მოკვლის საკითხი. იქვე გამორკვეული იქნა ილია ჭავჭავაძის მეეტლე თედო ლაბაურის საშუალებით, რომელიც იმავე კრებაზე ესწრებოდა, რომ ილია ჭავჭავაძეს 30 აგვისტოს იგი ეტლით წამოიყვან და თბილისიდან საგურამოში და შეპირების თანახმად გააჩერებდა ეტლს იქ, სადაც ჩასაფრებულნი უნდა ყოფილიყვნენ მკვლელობის მონაწილენი. ბრალდებულ ბერბიჭაშვილისავე ჩვენებით, მკვლელობის ყველა მონაწილე 1907 წლის 30 აგვისტოს ჩასაფრდნენ აღნიშნულ ადგილას და ელოდნენ თბილისიდან გამომგზავრებულ ილია ჭავჭავაძის ეტლის გამოჩენას. მეეტლე-თედო ლაბაურმა მართლაც შეაჩერა ეტლი, თანახმად მოლაპარაკებისა, და ამ დროს თავს დაესხა შეიარაღებული ჯგუფი ეტლს, პირველი გასროლის-თანავე მოკლეს ილია ჭავჭავაძე, და ორ ადგილას თოფის კონდახით გაუტეხეს თავი, მოკლეს ილია ჭავჭავაძის მსახური იპკობ ბითარიშვილი, რომელმაც შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწია თავდამსხმელებს, და დასჭრა კიდევ რევოლვერის ტყვიით ფეხში მკვლელობის ერთ-ერთი აქტიური

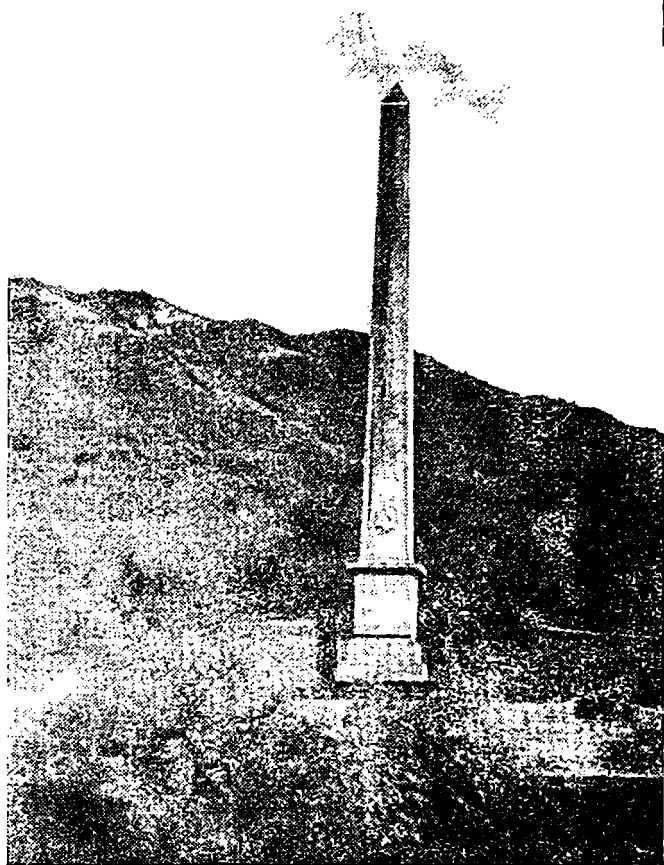
მონაწილე გიორგი ბერბიქაშვილი. თოფის კოხდახებით უწყალოდ სცემეს ილია ჭავჭავაძის მეუღლე ოლღა ჭავჭავაძისას, ყურებიდან მოაგლიჯეს საყურეები და გულიდან მედალიონი. გაძარცვეს ილია ჭავჭავაძისა და მისი მსახურის იაკობ ბითარიშვილის გვამები. ეტლიდან აიღეს მათი ბარგი და მიიმალნენ საგურამოს ტყეში.

სასამართლოს რწმენით ილია ჭავჭავაძე განგმირული არის ბრალდებულ ბერბიქაშვილის მიერ გასროლილი ტყვიით. რადგანაც იგი ყველაზე წინ იყო და ილიას მსახურის მიერ გასროლილი ტყვიაც სწორედ მას მოხვდა, ეს კი შეუძლებელი იქნებოდა იმ შემთხვევაში. თუ ბრალდებული ბერბიქაშვილი ყველაზე უკან ყოფილიყო ჩასაფრებული ტყეში და იქიდან სრულიად არ გამოსულიყო. როგორც ამას თვით იგი უჩვენებდა სასამართლოს გამოძიებაზე.

ბრალდებული ბერბიქაშვილი წინასწარი გამოძიების დროს შეეცადა კატეგორიული უარის განცხადებით უარეყო მისი მონაწილეობა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაში და განაცხადა, რომ მან ამ მკვლელობის შესახებ საერთოდ არაფერი არ იცის და გაიგო მხოლოდ 1921 წელში, ე. ი. იმის შემდეგ, როდესაც იგი დაბრუნდა სპარსეთიდან. სადაც იგი იმყოფებოდა 1907 წლიდან 1919 წლამდე. როგორც თითქოს დევნილი შავი რეაქციის მიერ 1905 წლის რევოლუციაში მონაწილეობის მიღების გამო. მაგრამ საბუთების და უტყუარი ფაქტების შედეგად იგი გამოტყდა და აღიარა, რომ უბრალო მოწმე იყო მხოლოდ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის საქმეში, რადგანაც ძალით იყო ჩათრეული ამ საქმეში მკვლელობის სხვა მონაწილეთა მიერ.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ილია ჭავჭავაძის საზიზღარი მკვლელობის დანარჩენი მონაწილენიც ასეთსავე ჩვენებებს აძლევენ გამოძიებას ჯერ კიდევ 1907 წელში, თითქოს ისინიც ძალით იყვნენ ჩათრეულნი ამ მკვლელობაში ბრალდებულ ბერბიქაშვილისა და სხვათა მიერ.

გამორკვეული და დადასტურებული არის, რომ ბრალდებულ ბერბიქაშვილს არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია

ოზელისკი წიწამუხე, სადაც მოკლულ იქნა
ილია ჭავჭავაძე

1905 წლის რევოლუციაში, რევოლუციის მხარეზე და არც წითელი რაზმელი ყოფილა. მისი განცხადება იმის შესახებ, რომ იგი წითელი რაზმელი იყო და მანდატიც ჰქონდა მიღებული, არ დასტურდება, რადგანაც ბრალდებულ ბერბიკაშვილმა არ იცის, თუ რა ფერისა იყო ეს მანდატი, ვინ მისცა, ან ვინ აწერდა ხელს, ეს იმ დროს, როდესაც მას ეს მანდატი თითქოს შენახული ჰქონდა 1905 წლიდან 1921 წლამდე და ამის საფუძველზე მიიღო 1921 წელში პარტიული მანდატი დუშეთის პარტიული ორგანიზაციიდან.

ბრალდებული ბერბიკაშვილი არ შეიძლება ყოფილიყო წითელი რაზმელი, რადგანაც იგი ამ პერიოდში ეწეოდა ქურდბაცაცობას და საზოგადოების დადგენილებით და მოთხოვნით იძებნებოდა ადმინისტრაციული წესით გასასახლებლად; წარმოუდგენელი არის, რომ ასეთ პიროვნებას რაიმე ნიადაგი ჰქონოდა მოსახლეობაში, მით უმეტეს რევოლუციონურად განწყობილთა შორის.

სასამართლო პროცესზე მოწმის სახით დაკითხულმა დუშეთის მაზრის ყოფილმა უფროსმა ყარამან ფალავამ სასამართლოს გულწრფელად განუცხადა, რომ მან ბევრი რაზმელი დააპატიმრა დუშეთის მაზრაში. წითელრაზმელთა სიაც ჩაუვარდა ხელში, მაგრამ გიორგი ბერბიკაშვილი ამ სიაში არ ყოფილა და არც შეიძლებოდა ყოფილიყო, რადგანაც იგი იძებნებოდა მოსახლეობის მოთხოვნის თანახმად ადმინისტრაციული წესით გასასახლებლად. ხოლო რაც შეეხება წითელ რაზმელის მანდატს, ასეთი არც ერთი არ ჩავარდნია ხელში და, მაშასადამე, დუშეთის მაზრაში ასეთები ღარიგებულიც არ ყოფილანო.

ბრალდებული ბერბიკაშვილი რომ ყოფილიყო 1905 წლის რევოლუციის მონაწილე და წითელი რაზმელი, მას არ შეიძლება არ სცოდნოდა, რომ შავი რეაქციის გამარჯვების შემდეგ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცეკამ, როგორც ეს უჩვენებს სასამართლოს მოწმე აპოლონ ჯაფარიძემ და ტატიაშვილმა, გამოყო სპეციალური კომისია, რომელიც აგზავნიდა ამხანაგებს სპარსეთის რევოლუციის დასახმარებლად და საერთოდ ხელს უწყობდა საზღვარგარეთ წასვლაში იმ ამხანა-

გებს, რომელთა ცხოვრება რუსეთში 'შეუძლებელი იყო. ასეთ პირობებში, თუ იგი ნამდვილად იყო რევოლუციონერი, ბრალდებულ ბერბიჭაშვილის მარტოდმარტო გადასვლა სპარსეთში წარმოუდგენელია, მით უმეტეს, რომ იგი ამ დროს ყოველგვარ ნივთიერ საშუალებას იყო მოკლებული, როგორც თვითონ აცხადებს. აქედან ნათელი არის, რომ მას არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია რევოლუციის მხარეზე და მეტად საეჭვო საშუალებებით გადავიდა სპარსეთში მხოლოდ ილია ჭავჭავაძის მკვლელობასთან დაკავშირებით. რაც შეეხება მის სპარსეთში ყოფნა-არყოფნის საკითხს, მიუხედავად სასამართლოს პროცესზე ექსპერტის სახით გამოწვეულ პროფესორ ი. აბულაძის დასკვნისა, სასამართლო საეჭვოდ სთვლის მხოლოდ ბერბიჭაშვილის წასვლისა და დაბრუნების ვადებს.

სპარსეთის რევოლუციაში მონაწილე ამხანაგების (ჯაფარიძე და სხვ.) ჩვენებიდან ჩანს, რომ ბერბიჭაშვილს არც სპარსეთის რევოლუციაში მიუღია რაიმე მონაწილეობა, რაც მან თვითონვე დაკითხვის დროს აღიარა და უარყო წინასწარი გამოძიებისათვის მიცემული ჩვენება სპარსეთის რევოლუციაში მონაწილეობის მიღების შესახებ.

გამორკვეული და დადასტურებული არის, რომ ბრალდებული ბერბიჭაშვილი არსად, არასდროს პარტიის წევრად მიღებული არ ყოფილა და 1921 წ. ბოლოს ან 1922 წლის გაზაფხულზე ყოველგვარი წესის დარღვევით და მოტყუებით მიიღო პარტიული მანდატი, 1905 წლიდან პარტიული სტაჟით, დუშეთის პარტიული ორგანიზაციიდან. პარტიული არქივის გასინჯვის საშუალებით გამოირკვა, რომ ამხ. ბორის ძნელაძე, რომელზედაც ბრალდებული ბერბიჭაშვილი უთითებს, თითქოს მისგან 1921 წლის გაზაფხულზე მიიღო პარტიული მანდატი, დანიშნული იყო საქართველოს კომპარტიის (ბ) ცეკას პრეზიდიუმის მიერ დუშეთის სამაზრო კომიტეტის მდივნად მხოლოდ 1921 წლის 17 დეკემბერს, ხოლო თუ როდის შეუდგა იგი დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას, არ არის გამორკვეული. მოატყუა საქართველოს სოციალური უზრუნველყოფის კომისარიატი და მიიღო პერსონალური პენ-

სია ისეთი პირების რეკომენდაციით, რომელნიც პარტიის რიგებში ირიცხებიან მხოლოდ 1918—1919 წ-დან და 1905 წლის რევოლუციის დროს მცირეწლოვანნი იყვნენ.

სასამართლო კოლეგია აგრეთვე აღნიშნავს, რომ ბრალდებული ბერბიქაშვილი 1921 წლის შემდეგ ხშირად იკვეხნიდა, რომ მან მოაშორა ქვეყანას გლეხობის შემავიწროებელი და „დესპოტი“ ილია ქავჭავაძე, რაც სასამართლოს პროცესზე დაადასტურეს მოწმის სახით დაკითხულმა ქიშმარეიშვილმა, სუჯაშვილმა, ვარდიაშვილმა და სხვებმა.

ამრიგად, ილია ქავჭავაძის მკვლელობა მოწყობილია მეფის „ოხრანკის“ მიერ მისი დაქირავებული აგენტის, ილია ქავჭავაძის მოურავის დიმიტრი სოფრომის ძე ჯაშის ხელმძღვანელობით. ინაშვილის, ბერბიქაშვილის, ლაბაურის, ფშავლიშვილი—აფციაურის, ხიზანიშვილის და ფეიქრიშვილის მონაწილეობით.

გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან სასამართლო კოლეგიამ იხელმძღვანელა რა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 319—320 მუხლებით, დაადგინა: ბრალდებული გიორგი (გიგლა) პეტრეს ძე ბერბიქაშვილი ცნობილი იქნეს დამნაშავედ ს. ს. კ. 58¹³ მუხლით და სოცდაცვის ღონისძიებად აერჩიოს სასჯელის უმაღლესი ზომა—დახვერტა, პირადი ქონების კონფისკაციით.

განაჩენი საბოლოოა და საკასაციო წესით გასაჩივრებას არ ექვემდებარება.

ს ა რ ლ ი

წიწამურის ტრ - გედის საიდუმლოებ.	33-3
წიწამურის ტრაგედია	11
წინასწარი გამოძიების არაობიექტურობა, ნამდვილი მკვლელობის მიჩქმალვის ცდა, გამოძიების გურიაში გადატანა	19
გამოძიება გურიაში	27
ვინ იყო დიმიტრი ჯაში?	30
ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის გასამართლება მეფის სასამართლოს მიერ და „ოხრანკის“ შავბნელი საქმეების მიჩქმალვა	34
ილია ჭავჭავაძის ფიზიკური მკვლელის გიორგი (გიგლა) ბერბიჭაშვილის სისხლის სამართლის საქმის აღძვრა	36
წინასწარი გამოძიება	36
ილია ჭავჭავაძის მკვლელის გიგლა ბერბიჭაშვილის გასამართლება საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს მიერ	39
დამატება	74
განაჩენი	74
ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა მოაწყო მეფის ოხრანკამ	79
მეფის „ოხრანკამ“ სისხლის სამართლის დამნაშავენი გამოიყენა.	84
ილია ჭავჭავაძის მოსაკლავად	84

მხატვარი გ. ნადირაძე
ტექრედაქტორი ან. ღვინიაშვილი
გამომშვები შ. ძოწენიძე
კორექტორი ლ. წივწივაძე

გადაეცა წარმოებას 16/III-53 წ. ხელმოწერილია
დასაბეჭდად 5/VI-53 წ. შე 04219. ანაწყოების
ზომა $5,5 \times 9$. ქაღალდის ზომა $84 \times 108\frac{1}{2}$.
სასტამბო ფორმათა რაოდენობა 5,75. ტირაჟი
10.000. შეკვ. № 191.

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსე-
ბული პოლიგრაფგამომცემლობის საქმეთა სა-
მმართველოს ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი.
თბილისი, მარჯანიშვილის ქ., № 5.